

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Politik och ekonomi i Norden 2015:
  - Claes Wiklund
  - Arne Hardis
  - Jan-Anders Ekström
  - Arna Schram
  - Harald Stanghelle
  - Anders Wettergren
- Konstnären Bjørn Wiinblad
- Deckarförfattaren Henning Mankell
- Intervju med Knut Olav Åmås
- Karin Söder in memoriam
- Herman Schück in memoriam

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 92 • 2016 • Häfte 1

NORDISK TIDSKRIFT 1/2016

INNEHÅLL

Artiklar

Nya statsministrar i Danmark och Finland. <i>Claes Wiklund</i>	1
Opkomlingenes år. Dansk politik 2015. <i>Arne Hardis</i>	5
Finland år 2015. Ansvar tungt för populistpartiet. <i>Jan-Anders Ekström</i>	15
Politik och ekonomi på Island 2015. <i>Arna Schram</i>	25
2015 – De skiftende stemningsbølgers år. Politikk og økonomi i Norge i 2015. <i>Harald Stanghelle</i>	35
Ett år präglad av flyktingvågen. Svensk politik 2015. <i>Anders Wettergren</i>	43
Färgsprakande fantasi. Konstnären Bjørn Wiinblad på Arken i Danmark. <i>Lena Wiklund</i>	51
"Att leva har sin tid; att vara död har sin." In memoriam Henning Mankell. <i>Hans H. Skei</i>	57

NT-Intervjun

Tenke høgt og tvile. Stiftinga Fritt Ord i viktig rolle i Norge. Samtal med Knut Olav Åmås. <i>Jan Kløvstad</i>	61
--	----

* * *

För egen räkning

NATO-frågan i Finland och Sverige. <i>Mats Bergquist</i>	65
Krönika om nordiskt samarbete Flyktingkrisen är en utmaning för Norden och EU. <i>Anders Ljunggren</i>	69

* * *

Letterstedtska föreningen

Karin Söder och Letterstedtska föreningen. <i>Claes Wiklund</i>	73
En samlende personlighet. Karin Söder i Nordisk Råds Præsidium 1984-1991. <i>Henrik Hagemann</i>	77
Herman Schück in memoriam. <i>Per Thullberg</i>	82

* * *

Bokessä

Bestselleren genoplevet i erindringen. <i>Gunhild Agger</i>	85
---	----

Kring böcker och människor

Olof Ruins tretal. <i>Björn von Sydow</i>	89
Nyordsboken återspeglar samhället av idag. <i>Mikael Reuter</i>	90
Geografin kan vi inte göra någonting åt. Utmärkt handbok av Jaakko Iloniemi. <i>Guy Lindström</i>	92
Propagandakriget under svensk-norska unionen. <i>Per Thullberg</i>	96

* * *

Mandatställningen i de nordiska parlamenten. <i>Lena Wiklund</i>	99
--	----

* * *

Sammanfattning	101
Tiivistelmä	102

CLAES WIKLUND

NYA STATSMINISTRAR I DANMARK OCH FINLAND

Inledning

Val hölls i tre av Nordens länder under 2015. Finland och Danmark gick till parlamentsval på våren respektive sommaren. I Norge hölls lokalval på hösten. Danmark hade dessutom en EU-relaterad folkomröstning strax före jul. En handfull partier valde nya ledare.

På Island stundar presidentval under 2016. Efter att ha varit statschef i hela fem mandatperioder ställer Ólafur Ragnar Grímsson inte upp till omval. Nya regeringar trädde till under året i Danmark och Finland.

Flyktingsituationen i Norden och Europa fick det nordiska samarbetet att skakas i sina grundvalar. Identitetskontrollerna i Öresundsregionen ställde till stora praktiska problem och försvårade arbetspendlingen över Öresundsbron. 2015 blev därmed ett på allt sätt omvälvande år också i Norden. Sent omsider nödgades man vidta drastiska åtgärder för att bemästra flyktingsituationen.

Skribenterna och tecknarna

Nordisk Tidskrifts politiska medarbetarskara skriver oförtrutet på. *Weekendavisens* Arne Hardis har levererat sin femtonde danska politiska översikt. Jan-Anders Ekström är dock veteranen i sammanhanget med sina tjuogo finländska krönikor. Arna Schram på Island, Harald Stanghelle i Norge och Anders Wettergren i Sverige är uppe i tretton krönikor.

Även på tecknarsidan är det säkra kort som anlitas. Jens Hage tecknar i *Berlingske Tidende* och Wilfred Hildonen i *Hufvudstadsbladet*. Relativt ny i NT:s spalter är Halldór Baldursson som förnöjer *Morgunblaðiðs* läsare med sina ritstiftsalster. Inge Grødum karikerar fortsatt norska politiker i *Aftenposten*. Kjell Nilsson-Mäki tecknar för en svensk publik.

Flyktingkrisen och Norden

Flyktingkrisen har ställt hela Europa inför enorma utmaningar. Inom EU har man inte kunnat enas om hur ansvaret skall fördelas mellan de numera 28 medlemsländerna. Tyskland och Sverige har dragit det tyngsta lasset. Av de nordiska länderna tog Sverige emot cirka 190 000 flyktingar under 2015 enligt uppgifter från Migrationsverket. Finland fick ta emot 32 000 asylsökande 2015 men bara 3 000 året innan. I Danmark var motsvarande siffra 21 000 under 2015 mot 15 000 under året innan. I Norge har man enats om att ta emot 8 000 syriska flyktingar fördelat på tre år. Island tog emot 50 kvotflyktingar

under de senaste två åren. Sammanlagt har Island tagit emot 380 kvotflyktingar under perioden 1996-2016.

Den nordiska passunionen, som tillsammans med den fria nordiska arbetsmarknaden är en märkessak inom det nordiska samarbetet, riskerar att urholkas genom de identitetskontroller som Sverige infört. Danmark har fattat ett liknande beslut beträffande identitetskontrollerna vid gränsen mot Tyskland. För Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet utgör den rådande flyktingsituationen en utmaning. Utförliga beskrivningar av flyktingsituationen återfinns i de fem länderöversikterna samt i Krönikan om nordiskt samarbete i detta nummer.

Valen i Danmark, Finland och Norge

Två parlamentsval och ett kommunalval ägde rum i Norden under 2015. Först till valurnorna vandrade de *finländska* väljarna som i april månad hade att bestämma riksdagens nya sammansättning. Valet blev en stor triumf för Centerpartiet och dess partiledare Juha Sipilä som fick 21,1 % av rösterna. Mandatmässigt ökade Centerpartiet med 13. Näst största parti i riksdagen, men inte vad beträffar den procentuella andelen, blev Sannfinländarna som ökade på sitt mandat innehav från 37 till 38. Hack i häl på Sannfinländarna kom Samlingspartiet som landade på 37 mandat. Det innebar en minskning med sju mandat. Det fjärde av de stora partierna, Socialdemokraterna, gick kräftgång från 42 till 34 mandat. Regeringsvana Svenska folkpartiet behöll sina 10 mandat men hamnade utanför regeringen.

Så kom turen till de *danska* väljarna i juni månad. Sittande statsministern Helle Thorning-Schmidt hade kunnat vänta till september med folketingsvalet. Hon fann emellertid att den 18 juni var en lämplig valdag. Mandatmässigt resulterade valet för de danska socialdemokraterna i status quo. Partiet behöll sina 47 mandat. Den stora segraren blev i stället Dansk Folkeparti som gick från 22 till 37 mandat. Valets förlorare blev Venstre som tappade hela 13 mandat, men ändå lyckades återerövra regeringsmakten. Det måste betraktas som en paradox att Socialdemokraterna gjorde ett bra val men ändå förlorade regeringsmakten medan Venstre gjorde ett katastrofalt dåligt val och ändå fick kliva upp på regeringstaburetterna. Socialistisk Folkeparti, som ingick i den danska regeringen fram till 2014, backade 5 mandat.

I *Norge* hölls kommunalval i september. Det blev en framgång för det största oppositionspartiet under dess nye ledare Jonas Gahr Støre. Arbeiderpartiet fick 33 procent av rösterna mot regerande Høyres 23,2 procent. Statsminister Erna Solbergs parti fick lämna ifrån sig den styrande makten i Oslo och Bergen. För koalitionspartnern Fremskrittspartiet blev kommunalvalet en klar besvikelse.

Sent under 2015 folkomröstade de danska väljarna ner ett förslag till danskt deltagande i Europol dvs. det EU-baserade polissamarbetet. Att 46,9 % sade ja till ett europeiskt polisiärt samarbete förslog inte när hela 53,1 % avfärdade detta trots stöd från flera av de etablerade politiska partierna. Att få till stånd ett ja i danska folkomröstningar tillhör inte det lättaste.

Nygammal statsminister och statsministerdebutant

Venstre gjorde come back som ensamt regeringsparti trots brakförlusten. Lars Løkke Rasmussen misslyckades med att dela regeringsansvaret med Konservative folkeparti (som fortsatt sin tillbakagång) och Dansk Folkeparti. I mångt och mycket påminner det som hände i valet 2015 om det så kallade jordskredsvalet i december 1973 då Mogens Glistrups högerpopulistiska Fremskridtsparti trädde in i Folketinget för första gången och Venstres Poul Hartling fick bilda en minoritetsregering som till och med hade färre mandat bakom sig än dagens Venstre-ministär.

I Finland utföll riksdagsvalet som väntat så att centerledaren Juha Sipilä fick bilda regering. I slutänden blev det i form av en borgerlig trepartiregering tillsammans med regeringsvana Samlingspartiet och regeringsovana Sannfinländarna som trädde in i regeringen för första gången. Socialdemokraterna valde att stanna utanför regeringen. Avtroppande statsministern Alexander Stubb från Samlingspartiet fick huvudansvaret för de finländska statsfinanserna. Sannfinländarnas ledare Timo Soini fick ta sig an utrikespolitiken. Den namnmässiga treklungen Sipilä, Soini och Stubb blev i folkmun till SSS-regeringen.

Partiledarskiften

I Island och Sverige hölls inga val under 2015. Till det notabla i dessa länder hörde dock några partiledarskiften. På *Island* avgick Lys fremtids ledare Guðmundur Steingrímsson och på partiledarposten inträdde istället Óttarr Proppé. Även på annat håll i det isländska politiska landskapet utmanades den sittande partiledningen, men utan att några skiften kom till stånd.

I Sverige duggade partledarbytena tätt i början av år 2015. Först ut med att väljas till ny partiledare var Moderaternas Anna Kinberg Batra som efterträdde Fredrik Reinfeldt. Hon hade varit den moderata riksdagsgruppens ordförande men saknade ministererfarenhet.

Näst i tur att byta ut sin partiledare stod Kristdemokraterna. Göran Hägglund hade varit partiledare under lång tid och suttit åtta år som socialminister i den borgerliga alliansregeringen. Hans efterträdare på partiledarposten blev den unga och rikspolitiskt helt oerfarna Ebba Busch Thor som befordrades till partiledarposten från uppdraget som kommunalråd i Uppsala.

I Danmark, slutligen, kastade Helle Thorning-Schmidt in partiledarhandduken när hon detroniserades efter fyra år på statsministerposten. Sak samma gjorde Göran Persson 2006 och Fredrik Reinfeldt åtta år senare. Andra politiker har velat ha revansch och återkomma på statsministerposten. Olof Palme och Lars Løkke Rasmussen utgör exempel på detta.

ARNE HARDIS

OPKOMLINGENES ÅR

Dansk politik 2015

Ny regering, nyt parti på tinget og endnu en tabt folkeafstemning om EU. Og så ophørte den nordiske pasunion pludselig med at være hverdag efter årtiers fri passage over Øresund. 2015 blev et dramatisk år i dansk politik.

Arne Hardis er politisk redaktør ved *Weekendavisen*.

Det politiske år fik en brutal start i den danske hovedstad. Som et ekko af attentaterne i Paris i januar oplevede København i februar sin egen udgave af islamistisk inspireret terrorisme med dobbeltangrebet på kulturhuset Krudttønden og den jødiske synagoge.

Terroren, der blev udført af den 22-årige dansk-palæstinenser Omar El-Hussein, kostede to uskyldige livet, sårede en håndfuld danske politibetjente og berøvede offentligheden billedet af Danmark som et fredeligt land og et trygt helle for jøder. 14. februar 2015 blev i den forstand den dag, Danmark tabte sin uskyld.

Selve attentatet fulgte mønstret fra den franske hovedstad: et dobbeltangreb på ytringsfrihed og den jødiske minoritet. I Paris ramte terroren det satiriske magasin *Charlie Hebdo* – i København et offentligt møde for ytringsfrihed arrangeret af Lars Vilks-komiteen. I Paris angreb terrorister samtidig et jødisk supermarked, i København tog Omar El-Hussein efter angrebet på Krudttønden ind til synagogen i Krystalgade og myrdede en civil vagtmand, inden han tog flugten.

I et land allerede så småt præget af valgkamp fik terrorangrebene naturligvis betydning for den politiske debat. For det første opstod den klassiske diskussion, om terroristen mon først og fremmest var en socialt utilpasset stakkel eller en religiøst inspireret terrorist. Svaret var velsagtens dobbelt; Omar El-Hussein havde et liv på kanten af samfundet og en fængselskarriere bag sig. Men han kom også med åbne tilslutninger til jihad lige inden sin udåd, lige som han havde en koran på sig, da han blev skudt og dræbt af politiet tidligt om morgenen dagen efter angrebene.

For det andet skete der, som naturligt er i krisens stund, en vis samling om den danske statsminister, socialdemokraten Helle Thorning-Schmidt.

Således bidrog den tragiske begivenhed til at skabe fornyet spænding om resultatet af det kommende valg; den socialdemokratisk-radikale regering havde, anskuet ud fra meningsmålingernes budskab, hængt i tovene gennem hele sin levetid. Men i løbet af det tidlige forår begyndte meningsmålingerne at være regeringslejren mere nådige. I sidste øjeblik, kan man sige – valget skulle afvikles senest i september.

Folketingsvalg i juni

Statsministeren udskrev valg til afholdelse 18. juni. Valgkampen fik endnu engang udlændingepolitik som et af de centrale temaer, men mindre på grund af terroren i februar end på grund af borgerkrigen i Syrien. I Thornings seneste regeringsår var der kommet ekstraordinært mange asylsøgere til Danmark. I alt registreredes knap 15.000 asylsøgende i 2014 – knap en fordobling i forhold til året før.

Stigningen blev anledning til voldsom kritik fra den blå oppositionsblok anført af tidligere statsminister Lars Løkke Rasmussen fra Venstre. Sammen med Konservative, Dansk Folkeparti og Liberal Alliance lovede Løkke Rasmussen en ”straksopbremsning”, hvis han vandt valget. Folketinget skulle ekstrairkaldes i sommerferien, så den nødvendige opstramning af den nationale lovgivning kunne gennemføres. Specielt kritiserede oppositionen, at de sociale ydelser til asylansøgerne var alt for generøse.

Omvendt hævdede de to regeringspartier, Socialdemokratiet og De Radikale, at stigningen i antallet af asylsøgere skyldtes udefrakommende forhold. Især Socialdemokratiet slog desuden kraftigt på, at regeringen havde gennemført den første stramning af familiesammenføringsreglerne i 12 år: Ansøgere fra Syrien, som ikke var personligt forfulgte, skulle fremover vente et år, før de kunne få familiesammenføring.

Resultatet af folketingsvalget blev en ret markant blå valgsejr, Lars Løkke Rasmussen blev statsminister for anden gang, men på en bemærkelsesværdig

*I midten Thorning-Schmidt, mens Løkke Rasmussen er forklædt som elefant, og Thulesen Dahl er placeret i gyngen.
Tegning: Jens Hage.*

baggrund. Valget i juni bragte visse mindelser om det i Danmark mytologiske 1973-valg – det såkaldte jordskredsvalg, hvor helt nye partier anført af Fremskridtspartiet rystede det etablerede politiske system.

I 2015 var det også især de nye og nyere partier, som havde fremgang, partier, som vanligvis anses som fløjpartier hver på sit område: Dansk Folkeparti, som har Folketingets strammeste udlændingepolitik, Liberal Alliance, som er Folketingets reneste bud på en liberal politik, Enhedslisten, som er markant socialistisk orienteret – og endelig det helt nye parti, Alternativet, som er – ja, alternativt. Mere om Alternativet nedenfor. Disse fire nyere partier gik 30 mandater frem, mens omvendt de fem gamle partier samlet tabte lige så mange. I den forstand var valget en alvorlig rystelse af det politiske establishment.

Valgresultatet betød meget dramatiske forskydninger partierne imellem, især i blå blok. Dansk Folkeparti blev valgets helt store sejrherre og gik hele 15 mandater frem til i alt 37, hvorved Kristian Thulesen Dahl pludselig var formand for blå bloks største parti og Folketingets næststørste. Venstre fik omvendt et elendigt valg, tabte 13 mandater og endte på kun 34 mandater. Fremgang i blå blok havde også Liberal Alliance, som gik fra 9 til 13 mandater, mens Konservative igen gik tilbage og blev Folketingets mindste parti med blot 6 mandater. Valget af Søren Pape Poulsen har indtil videre ikke vist sig som en farbar vej ud af den konservative krise.

*Dansk Folkepartis Thulesen
Dahl som den store bugta-
ler med Venstreformanden i
dukkens rolle.
Tegning: Jens Hage.*

I den røde blok gik Socialdemokratiet som det eneste af ”gammelpartierne” lidt frem og blev igen Folketingets største parti med 47 mandater – en position, partiet ikke havde været i nærheden af siden 2001. Men også i rød blok var det især de nyere partier, som havde succes: Enhedslisten gik 2 mandater frem efter gennem hele Thorning-regeringens levetid at have kritiseret dennes økonomiske politik i almindelighed og politikken over for langtidsarbejdsløse i særdeleshed. Omvendt tabte SF 9 mandater efter det uheldigt gennemførte eksperiment med at sidde i regering. At SF var trådt ud af regeringen knap halvandet år før folketingsvalget, udløste ikke vælgernes tilgivelse.

Sammenligningen med jordskredsvalget i 1973 har således en del for sig, vælgervandringerne var betydelige fra gammelt til nyt – men rammer alligevel ved siden af. I 1973 kom Mogens Glistrup i Folketinget med 28 mandater, som ville bryde den offentlige sektor ned; hans dagsorden var anarkistisk, næsten revolutionær. Dagens oprørere er i høj grad at betragte som fredsommelige varianter af den velkendte velfærdsforvalter, som grundlæggende har adopteret den socialdemokratiske samfundsmodel og accepterer rollen som mere eller mindre skrap pedel i den bygning, arbejderbevægelsen har opført. Det gælder både Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og Enhedslisten.

Alternativ politik

Mest oprørsk er måske det parti, som fik størst succes i rød blok: det helt nye parti, Alternativet, der blev stiftet i 2013 af den tidligere kulturminister Uffe Elbæk. Han var et mangeårigt medlem af Det radikale Venstre, som havde trukket sig fra sin ministerpost efter kritik af nogle meget omtalte, men i sig selv ubetydelige økonomiske uregelmæssigheder i forbindelse med mødeaktivitet i Kulturministeriet.

Ingen troede vel rigtig på, at Elbæk ville kunne samle de fornødne cirka 20.000 underskrifter, som kræves for opstilling til Folketinget. Og da han alligevel havde samlet dem, troede de færreste, at vælgerne ville finde hans projekt troværdigt i en grad, så de også ville stemme på ham.

Men efter valget i juni stod Alternativet som et af de i dansk politik sjældent forekommende parlamentariske gennembrud for helt nye partier. Levedygtige eksempler er få: SF blev dannet i 1959, Enhedslisten er fra 1989, Dansk Folkeparti fra 1995 og Liberal Alliance fra 2008.

Alternativets politik? Den er alternativ. Entydigt placeret på Folketingets venstreside uden at være socialistisk, meget grønt fokuseret, fyldt med plusord og med stor tillid til, at en ny, mere gennemsigtig og ærlig politisk samtale kan løse mange problemer. Meget betegnende ønsker man at arbejde i overensstemmelse med seks såkaldte kerneværdier, som kan forny det politiske arbejde: mod, generøsitet, gennemsigtighed, ydmyghed, humor og empati. Partiet er skeptisk over for økonomisk vækst, kloden menes ikke at kunne bære det.

Man er af samme grund tilhænger af lavere kødforbrug og optaget af at frigive større arealer til natur. Partiet støtter iværksættere og nye kreative ideer i gråzonen mellem selvstændige med visionære ideer og alskens foreningsaktivister. Udlændingepolitikken er generøs og optimistisk.

Det lyder lidt diffust, men netop den politiske opskrift har vist sig at have bud til mange vælgere, som måske har været skuffede over, at både Enhedslisten, Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre glemte drømmene og græsroddernes visioner til fordel for opfyldelse af det økonomiske livs tørre krav: kortere dagpengeperiode, forringet efterløn, større arbejdsindsats fra flere mennesker, balance i økonomiens verden. I hvert fald kom de fleste vælgere til Elbæks alternativ fra de tre partier, som alle har tradition for et visionsoptaget bagland.

Det er måske frugtbart at anskue Alternativets succes også som et udtryk for længsler efter det rette partipolitiske ståsted blandt løse venstrefløjsvælgere. Vælgere, som med en vis rastløshed har søgt forskellige svar på den duelige politik efter den lange periode med stabilt flertal for Venstre, Dansk Folkeparti og Konservative, som så dagens lys ved valget i 2001.

Først søgte de rodløse venstrefløjsvælgere i stort tal mod De Radikale (fra 9 til 17 mandater ved valget i 2005), siden samledes de om Socialistisk Folkeparti (fra 11 til 23 mandater ved valget i 2007), og endelig søgte de ly hos Enhedslisten (fra 4 til 12 mandater ved valget i 2011). I 2015 var det Alternativet, som samlede længslerne op.

Realpolitisk har Alternativet ikke deltaget i alverden siden regeringsskiftet, blå blok har jo magten, men den venlige Uffe Elbæk har bidt sig fast i danskernes bevidsthed, og partiet har fået enkelte byrådsmedlemmer. Alternativet står til yderligere fremgang i meningsmålingerne.

Pia Kjærsgaard Folketingsformand

Efter folketingsvalget indledtes forhandlinger om regeringsdannelsen, hvis kernespørgsmål var, om Kristian Thulesen Dahls Dansk Folkeparti skulle deltage i regering efter den jordskredsagtige valgsejr. På mange måder syntes det at være et logisk skridt: Størst i blå blok og med en kolossal folkelig rygvind. Omsider voksen.

Forhandlingerne endte imidlertid resultatløse, således at det mest øjensynlige resultat af fremgangen var, at partiets tidligere formand, Pia Kjærsgaard, blev valgt som ny formand for Folketinget. Det talte man en del om den sommer – i 1999 udtalte den daværende socialdemokratiske statsminister Poul Nyrup Rasmussen de herostratisk berømte ord om Dansk Folkeparti, at ”stuerene, det bliver I aldrig”. Nu sad de angivelig urene på folkestyrets fornemste, fortrinsvis ceremonielle post.

Uenighederne mellem Venstre og Dansk Folkeparti handlede især om velfærd og udlændinge. Mere konkret: Dansk Folkeparti ønskede større offentlig vækst, end Løkke kunne og ville være med til. Og Dansk Folkeparti ønskede en grænsekontrol, som regeringen mente ville stride mod Danmarks Schengen-forpligtelser. Her skulle man snart blive overhalet af begivenhederne i Europa, men det vidste man ikke i juni, mens forhandlingerne stod på.

Dansk Folkeparti udsattes for en del kritik for ikke at påtage sig regeringsansvar. Men anskuet efter nogle måneder med Lars Løkke Rasmussens smalle Venstreregering må man nok nøgternt konstatere, at en fælles regering mellem Venstre og Dansk Folkeparti ikke ville have kunnet fungere. Pengekassen rækker ikke til Dansk Folkepartis ønsker, og den kraftige tilstrømning af asylansøgere ville have været en kilde til evig intern regeringsuro.

I stedet fik Danmark den smalle Venstreregering, som manøvrerer med sine kun 34 mandater og lægger vægt på bedre vilkår for det private initiativ, mindre skattelettelser for den arbejdende befolkning, moderat beskæring og skarpere prioritering af offentlige ydelser og den ovenfor omtalte straksopbremsning af asylansøgernes antal.

Den dagpengepolitik, som havde martret den tidligere regering fra start til slut, blev løst uden problemer af et bredt folketingsflertal, efter at en dagpengekommission havde lagt et politisk lydhørt snit: lidt flere penge muliggjorde en lidt længere dagpengeperiode for dem, som lykkedes med at finde småjob i løbet af de to år, den ordinære dagpengeperiode er.

Teltbyer og smykkelov

Hele det politiske efterår – og starten af 2016 med, for den sags skyld – blev præget af den internationale flygtningekrise. Tværtimod af falde steg antallet af asylsøgere voldsomt – og der udviklede sig en heftig offentlig debat, da større strømme af flygtninge og migranter viste sig i tog og på motorveje, uden at myndighederne foretog sig noget i den anledning.

I takt med at regeringen strammede reglerne for familiesammenføring, skar i ydelserne til asylsøgerne og signalerede ”Ikke velkommen” med teltindkvartering og annoncer i libanesiske aviser, kom der flere og flere flygtninge og migranter til og især på gennemrejse gennem Danmark. I alt kom godt 21.000 asylsøgere til Danmark i 2015, mens mange flere rejste videre til Sverige og andre nordiske lande.

De løbende stramninger gjorde integrationsminister Inger Støjberg til en af regeringens mest omtalte politikere – hun stod i spidsen for stramninger, hvis hensigt hun forsvarede uden vaklen: Hensigten var at få så få som muligt til at vælge Danmark.

Hendes arbejde blev lettet af, at Socialdemokratiet under den nye formand, Mette Frederiksen, valgte at lægge sig på en entydigt stram udlændingepolitik

og insisterede på at deltage i de fleste aftaler på udlændingeområdet. Således er der i Folketinget et meget stort ”strammerflertal” på 137 af 175 mandater bestående af de tre største partier (Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti og Venstre) plus Liberal Alliance og Konservative.

Oppositionen til den stramme kurs udgøres af de partier, som tænkes at skulle bringe Mette Frederiksen og Socialdemokratiet ind i Statsministeriet efter næste valg: Enhedslisten, Alternativet, Radikale og SF.

Mette Frederiksen gennemførte den nye, stramme udlændingekurs uden nævneværdigt oprør i baglandet. Opbakningen i meningsmålingerne er sivet noget, men de utilfredse er i høj grad gået til de øvrige partier i rød blok. Frederiksen begrundede især sin nye kurs med den ekstraordinære situation udløst af borgerkrigen i Syrien og med hensynet til velfærdssamfundets overlevelse.

Oppositionslederen argumenterede på den måde for, at det var egentlig socialdemokratisk politik at føre en stram udlændingepolitik. Tidligere kunne man godt få det indtryk, at man strammede for at tækkes vælgere, som søgte ly hos Dansk Folkeparti. Det er ikke helt det samme.

Fraværet af de fraktionskampe, som plejer at følge i kølvandet på socialdemokratiske udlændingeinitiativer, afspejler formentlig en bred opbakning til en stram kurs i befolkningen i lyset af de mange millioner, der er på flugt og vandring. Endvidere har det nok betydning, at Mette Frederiksen er lykkedes med at sammensætte en ledelse af Socialdemokratiet, som inddrager de væsentligste strømninger i folketingsgruppen.

Faktisk har der været mere uro i Venstre, hvor en del har haft svært ved at forlige sig med den meget hårde signalpolitik over for flygtninge og migranter. Mange liberale syntes, at Inger Støjberg formulerede sig foruroligende tæt på Dansk Folkepartis politiske toneart. To initiativer skiller sig derudover ud som særlig kontroversielle: at retten til familiesammenføring for flygtninge, som ikke er personligt forfulgte, udsættes til tre år. Og især den såkaldte smykkelov, som tillader konfiskation af asylsøgers værdigenstande til medfinansiering af deres ophold, hvis genstandenes værdi overstiger 10.000 kroner, og de i øvrigt ikke har personlig affektionsværdi (vielsesringe er således undtaget).

Smykeloven, som også har vakt skarp international kritik, har fået en del Venstrefolk til at støtte De Radikale i stedet – mest prominent Europaparlamentarikerens Jens Rohde, som var politisk ordfører under Anders Fogh Rasmussens regeringstid, men nu skiftede over til ”fjenden”.

Statsminister Lars Løkke Rasmussen sagde efter den heftige internationale kritik, at smykkebogen var blevet ganske misforstået, men sandheden var snarere, at Løkke ønskede at aflevere to signaler på en gang, som ikke harmonerer alt for godt: Smykeloven skulle få asylsøgere og menneskesmuglere til at fravælge Danmark på et tidspunkt, hvor både Schengen- og

Dublinsamarbejdet reelt var brudt sammen. Samtidig ville statsministeren gerne fastslå over for den bredere europæiske offentlighed, at Danmark fortsat er et generøst og humanitært land, som gør meget for verdens flygtninge sammenlignet med mange andre lande. Den slags dobbeltkommunikation er ikke let.

Nej til Europol

Kunne Lars Løkke have valgt en anden dato for en folkeafstemning om Danmarks forhold til EU, havde han sikkert gjort det. Men nu havde de EU-glade partier lagt sig fast på, at danskerne 3. december 2015 skulle stemme om en delvis ophævelse af retsforbeholdet fra 1993. Rent teknisk skulle forbeholdet afskaffes ved en folkeafstemning og forvaltningen af det i stedet flyttes over på det store flertal af EU-venlige partier i Folketinget. En såkaldt opt in-model, som også Storbritannien har. Det var planen.

Denne forskydning af magt fra befolkning til Folketinget skulle især sælges på Danmarks fortsatte deltagelse i Europol-samarbejdet, som er i fare på grund af samme forbehold. Erfaringsmæssigt er det ikke let at få danskerne til at sige ja til yderligere suverænitetsafgivelse – i 2000 tabte ja-partierne en afstemning om dansk tilslutning til euroen.

Nu skulle danskerne stemme om et EU-spørgsmål efter den store euro-krise i forhold til Grækenland og – vigtigere: på et tidspunkt, hvor kontrollen med Danmarks grænser syntes ikke-eksisterende, hvor mange af flygtningeproblemerne syntes at hænge tæt sammen med Unionens kuldsejlede Schengen-

*Thulesen Dahl og
Dansk Folkepartis
europaparlamentariker
Morten Messerschmidt
piller rosiner ud af
EU-kagen.
Tegning: Jens Hage.*

samarbejde og Tysklands generøse flygtningepolitik, og hvor antallet af asylsøgere i Danmark steg markant. Det kunne næsten kun gå galt, og det gjorde det. 53,1 procent sagde nej tak, 46,9 støttede ja-partierne. Stemmeprocenten var ret høj – knap 72 procent – så det var ikke ligegyldighed, som kostede ja-partierne sejren.

Afstemningen gentog i nogen grad det mønster, som folketingsvalget havde etableret: Nye og nyere partier som Dansk Folkeparti, Enhedslisten og Liberal Alliance anbefalede (sammen med Folkebevægelsen mod EU, naturligvis) et nej – og kunne se deres anbefaling fulgt af et klart befolkningsflertal.

Omvendt så samtlige de partier, som har prøvet regeringsansvar – de såkaldt ansvarlige partier – deres anbefaling massivt underkendt. Ja-partiernes kreds udgøres af Venstre, Konservative, Radikale, Socialdemokratiet og SF – og fik i øvrigt tilslutning af Alternativet.

Nej-partierne hævdede i valgkampen, at Danmark på trods af nej'et enten ganske let vil kunne opnå tilslutning til Europol, når dette samarbejde fra 2017 overgår til overnationalt samarbejde, eller lige så let vil kunne få en parallelaf-tale, som er lige så god som egentligt medlemskab.

Det påhviler nu regeringen at søge at forhandle en dansk aftale på plads. Det er ikke sikkert, det går helt så let, som nej-fløjen hævdede i valgkampen op til afstemningen.

Øresundskontrol

Året sluttede med en markant begivenhed, som lå uden for Folketingets råde-rum, men har stor og daglig betydning for titusinder af danske – og svenske: Sveriges beslutning om at indføre grænsekontrol ved rejse over Øresund.

Denne beslutning er historisk – den tilsidesætter den nordiske pasunion fra 1954 – og den har medført betydelige gener for rejsende og arbejdende i Øresundsregionen. Den afspejler også en meget dyb uoverensstemmelse mellem Danmark og Sverige i udlændingepolitisk henseende, som naturligvis har sin egentlige rod i flygtningestrømmene op gennem Europa.

Sverige erklærede sig efteråret igennem i stand til at håndtere flygtningepresset – og håbede på en europæisk fordeling anført af Tyskland og EU-Kommissionen. Danmark tabte hurtigt troen på den europæiske løsning og gik i gang med at stramme på egen hånd – men levede til gengæld fint med, at langt hovedparten af flygtningene og migranterne alene brugte Danmark som transitland på vejen mod det øvrige Norden.

Når Danmark ikke ville indføre grænsekontrol mod Tyskland, var det vel kun et spørgsmål om tid, hvornår Sverige måtte skifte kurs og stramme sin udlændingepolitik. Selv for Sverige er der en grænse.

Den svenske grænsekontrol, som gennemføres ved såkaldt transportør-ansvar på dansk side af grænsen, har illustreret de meget forskelligartede

*Julemanden forsinkes
af danske myndigheder
på jagt efter udlæn-
dinges værdigestande.
Tegning: Jens Hage.*

tænkninger i de to lande på det udlændingepolitiske område; den svenske beslutning blev da også ledsaget af hårde politiske udsagn hen over Sundet. I kortform: Mens Danmark anskuet fra Sverige fremstår som et skræmmebil-
lede på et lukket samfund (værre gloser kan sagtens findes fra den offentlige
debat), er Sverige anskuet fra Danmark et eksempel på, hvad naiv idealisme
kan føre til (også her er hårdere formuleringer lette at finde).

Men sagen har også understreget den gensidige interesse i noget, de fleste
har taget som en selvfølge: en velfungerende Øresundsregion. I starten af
2016 var der bestræbelser i gang for så at sige at få lidt samling på Norden og
minimere omkostningerne ved grænselukningen.

Den svenske grænsekontrol blev efter nogen tøven fulgt op af Danmark,
som indførte en mildere stikprøvekontrol ved den dansk-tyske grænse; reger-
ingen i Danmark tøvede, fordi den var nervøs for, at skrappe kontrol her
ville kunne få flere til at søge asyl i Danmark – når nu de kun vanskeligt kan
komme videre til Sverige. En vis angst for at lægge sig ud med Tyskland har
sikkert også spillet ind i den danske regerings overvejelser.

Foreløbig er antallet af asylsøgere faldet kraftigt – men ingen ved, om det
skyldes vejret, strammere politik i Norden, skrappe grænsekontrol længere
nede i Europa eller den kontrol, Danmark og Sverige hver for sig har gen-
nemført.

JAN-ANDERS EKTRÖM

FINLAND ÅR 2015

Ansvar tungt för populistpartiet

De populistiska sannfinnarna tog steget in i regeringen efter riksdagsvalet på våren 2015. Men omställningen blev inte lätt – partiet hade i slutet av året tappat hälften av sin popularitet bland väljarna. Trepartiregeringen Sipilä försökte få grepp om den krisdrabbade finländska ekonomin, men statsministerns försök att leda Finland som ett företag fungerade inte på önskvärdt sätt.

Artikelskribenten är tidigare långvarig politikskribent på *Hufvudstadsbladet* och f.d. korrespondent i Finland för *Svenska Dagbladet* och *Aftenposten*.

Inledningen av år 2015 präglades av nedräkningen inför riksdagsvalet i april och växande problem inom Alexander Stubbs fyrpartiregering – samlingspartiet, sdp, svenska folkpartiet och kristdemokraterna. Samlingspartiet och sdp hade allt svårare att komma överens och därför blev det föga av försöken att sanera ekonomin och stoppa den galopperande skuldsättningen. I slutskedet urartade det hela till rena "Vilda västern" och regeringspartierna började t.o.m. rösta ner regeringens egna förslag i riksdagen.

Regeringen fick mycket kritik för att den inte alls lyckats leva upp till målsättningen efter riksdagsvalet år 2011 om att genomföra stora strukturella reformer, men den negativa trenden kunde inte brytas.

Förre svenske finansministern Anders Borg anlätades som konsult om hur den stagnerade och retarderade finländska ekonomin kunde fås i gång igen. Han föreslog bl.a. skattelättnader, löneavtal på företagsnivå, inställda löneförhöjningar i flera år framåt och mera arbetskraftsinvandring, men ingenting ledde till beslut. Försöken att pressa fram en stor reform av det finländska hälso- och sjukvårdssystemet avancerade dåligt och då det till slut blev svårigheter även med de tilltänkta åtgärdernas förenlighet med grundlagen blev det klart att även denna reform måste läggas på is till nästa regering.

Statsminister Stubb förklarade redan i februari att "det här har inte varit någon lyckad regering" och i april sade han rent ut i *Financial Times* att "det hela tiden har saknats laganda" och att det hade varit "en traumatisk upplevelse" att leda regeringen, eftersom dess politik var "fjättrad av vänstern". Sdp-ledaren och finansministern Antti Rinne sade för sin del att man inte kan lita på samlingspartiet och att högerpartiets ekonomiska politik gör samarbetet svårt för sdp.

Oppositionsledaren, centerns populära ordförande Juha Sipilä, framstod redan långt före valet som den troliga valsegraren. Centern toppade opinionsmätningarna med bred marginal – som mest 24-27 procent av sympatierna. Samlingspartiet, som blev störst i valet år 2011 med 20,4 procent, såg ut att tappa terräng åtminstone något.

Avväjningsseger för sannfinnarna

Riksdagsvalet i april resulterade helt enligt förväntningarna i att centern återövrade positionen som landet största parti. Segern blev ändå inte så stor som opinionsmätningarna förebådat. Partiet fick 21,1 procent av rösterna mot bara 15,8 procent i valet år 2011. Det gav 49 mandat i den nya riksdagen. Samlingspartiet fick 18,2 procent (20,4) och sannfinnarna 17,7 procent (19,1). Socialdemokraterna gjorde sitt sämsta val någonsin och hamnade på bara 16,5 procent (19,1).

Timo Soinis sannfinnar tappade jämfört med föregående riksdagsval 40.000 röster och 1,4 procentenheter, men fick ändå näst mest platser i den nya riksdagen tack vare valmatematiken dvs. 38 platser mot 37 för samlingspartiet. Partiet segade sig i slutskedet inför valet upp från bara ca 14 procent i opinionsmätningarna till valets tvåa, vilket var en oväntat god prestation. Partiet fick dessutom den här gången klara sig utan sin starkt invandrarkritiska röstmagnet Jussi Halla-Aho, som valt att sitta kvar i Europaparlamentet.

De gröna gjorde också ett mycket gott val. Röstandelen växte från 7,2 procent i föregående val till 8,5 procent nu och mandatantalet ökade från 10 till 15. Också svenska folkpartiet hade medvind. Röstandelen ökade från 4,3 till 4,9 procent. Vänsterförbundet gick tillbaka från 8,1 till 7,1 procent och kristdemokraterna backade från 4,0 till 3,5 procent.

Bland de invalda nya riksdagsmännen märks förre ekonomikommissionären från EU-kommissionen Olli Rehn (c), affärsmannen och ishockeylaget Jokerits ägare Hjallis Harkimo (saml.) samt – än en gång – den politiska evighetsmaskinen Paavo Väyrynen (c). Bland de invalda märks också två med invandrarbakgrund, den ena ursprungligen från Afghanistan och den andra från Turkiet. Anmärkningsvärt många unga kvinnor invaldes från flera partier med höga röstetal med vänsterförbundets stjärnskott Li Andersson som den största röstmagneten. Hon fick över 15.000 personliga röster.

SSS-regeringen

I och med att centern blev största parti var det partiordförande Juha Sipilä, till utbildningen ingenjör, som axlade uppdraget som regeringsbildare. Han lovade direkt raska och effektiva tag, det var tydligt att han tänkte försöka leda Finland som den framgångsrika företagsledare han tidigare varit.

Den nya finska regeringen har haft problem med att förklara sin kommandoekonomi. Teckning: Wilfred Hildonen.

Den första uppgiften var att få fram regeringsbasen. Samtliga fyra stora partier var beredda att förhandla om regeringsmedverkan. Efter valet år 2011 drog sig ju Timo Soini ur trots sannfinnarnas brakseger då. Även sdp signalerade nu beredskap att medverka sin stora valförlust till trots.

Sipilä hade helst bildat en regering med alla de fyra stora partierna, men sdp:s medverkan i en sådan föll på förtroendekrisen mellan dem och samlingspartiet från den förra regeringen. Sipilä hade alltså i praktiken att välja mellan att ta med antingen samlingspartiet eller sdp och tänkte sannolikt här mest på vad som var mera funktionsdugligt i den rådande svåra ekonomiska situationen.

Sannfinnarna kunde inte längre förbigås och Timo Soini var nu helt inställd på att lotsa in sitt parti i regeringen. Ingen annan ville hellre nu längre hålla sannfinnarna utanför. Bedömningen var dessutom att sannfinnarna inte kommer att kunna stoppas som politisk kraft förrän de tvingats bära regeringsansvar. Så gick det ju också för sannfinnarnas föregångare landsbygdspartiet, som helt tynade bort efter att ha varit med i regeringen på 1980-talet.

Sipilä tvingades till en del extra förhandlingar med Timo Soini och hans parti om EU-politiken, Grekland och invandrapolitiken, men till slut signalerade han att sannfinnarna hängde med. I sista hand var det Sipilä ensam som komponerade regeringsbasen. Han gav sitt besked vid ett möte dit samtliga partiledare kallats. De tre största partierna, centern, sannfinnarna och samlingspartiet, skulle bilda den nya regeringen. Det blev alltså en helborgerlig regering, som skulle ha 124 av de 200 mandaten i riksdagen bakom sig.

Sipilä fällde alldeles i slutskedet ut svenska folkpartiet, som oavbrutet suttit i Finlands regering i 36 år som en konstruktiv och balanserande kraft. Till en del handlade det avgörandet troligen om Soinis aversion mot "kardborrpartierna", dvs. sfp, de gröna och kristdemokraterna.

Den nya regeringen kallades SSS-regeringen, eftersom samtliga medverkande partiledares efternamn – Sipilä, Soini och Stubb – börjar på s. Timo Soini fick sedan välja om han ville bli finansminister eller utrikesminister. Han valde utrikesministerposten och Alexander Stubb fick därmed ta hand om statsfinanserna. På det sättet skulle Soini kanske personligen lastas något mindre för regeringens väntade svåra ekonomiska beslut än vad som annars skulle bli fallet. Den nya regeringen fick 14 ministrar, tre färre än i den föregående regeringen. Sex av dem representerar centern och de två övriga regeringspartierna fick fyra ministrar var.

Olli Rehn utsågs till näringsminister med stöd av sina EU-meriter och till trafikminister utsåg Sipilä nyblivna centermedlemmen Anne Berner, som i det privata var företagare och tidigare ordförande för familjeföretagens förbund. Hon hade tidigare gjort sig känd som den drivande kraften bakom penninginsamlingen för ett nytt barnsjukhus i Helsingfors. Sipiläs val på denna punkt föll inte i god jord på alla håll inom centern. Till arbets- och justitieminister – en ganska märklig kombination – utsågs sannfinnarnas Jari Lindström, f.d. förtroendeman på ett sedermera nedlagt pappersbruk. Paavo Väyrynen fick ingen ministerportfölj och valde därför att stanna kvar i EU-parlamentet. Sannfinnarna fick talmansposten i riksdagen, som är nummer två i statshierarkin efter presidenten. På den placerades den tämligen tillbakadragna riksdagsledamoten Maria Lohela.

SSS-regeringen meddelade att den ämnar bryta skuldsättningen fram till slutet av den fyraåriga valperioden. Finland lever inte längre på skuld år 2021, var budskapet. Avsikten var att kompensera hela "hållbarhetsunderskottet" på ca 10 miljarder euro fram till år 2030 ungefär. Inemot hälften av det – 4,5-5,0 miljarder – skall skrapas ihop under den nu påbörjade fyraåriga valperioden genom inbesparingar och strukturella reformer. Statsskulden steg redan i slutet av året till över 100 miljarder euro.

Sipilä betonade vikten av inbördes förtroende regeringspartierna emellan och demonstrerade inriktningen på nya och effektivare arbetsformer genom att beordra ministrarna att till en början arbeta i samma rum, ett litet kontorslandskap. Det fungerade emellertid inget vidare, ministrarna valde raskt att hellre hålla till på sina respektive ministerier.

Svårt få fram ett samhällsfördrag

Den allt överskuggande uppgiften för den nya regeringen var att äntligen få fart på den stillastående finländska ekonomin och att bryta den därav orsakade snabbt växande skuldsättningen. Finlands ekonomi har backat tre år i rad och

stagnationen började redan något år före det. De ekonomiska prognoserna utlovade under året ingen nämnvärd förbättring: Finland är sämst i EU näst efter Cypern när det gäller ekonomisk tillväxt.

Juha Sipiläs kungstanke redan innan regeringsförhandlingarna kommit i gång var att ingå ett "sambhällsfördrag" med arbetsmarknadsparterna. Avtalet borde öka landets internationella konkurrenskraft med ca fem procent. Då skulle det äntligen bli fart på exporten. Löntagarna borde gå med på att försämra sina förmåner.

Sipilä och den nya regeringen drev på det här projektet med snäva tidtabeller kompletterade med beskedet att regeringen inställer tilltänkta skattelättnader och fattar beslut om extra inbesparingar på 1,5 miljarder euro om avtalet uteblir. Som lockbete meddelades det att det vankas skattelättnader för en miljard euro om fördraget blir verklighet. Näringslivets centralförbund (EK) var förstas helt med på noterna, men de fackliga centralorganisationerna protesterade både mot de snäva tidtabellerna och regeringens sätt att "bedriva utpressning".

Fackcentralen FFC, finska LO, var mest tveksam, men gick ändå med på att förhandla. På fackets sida ansåg man det vara uteslutet att arbetsgivarna inte alls skulle behöva bidra till uppgörelsen och man befarade också att de tilltänkta fördelarna för företagen till stor del går i ägnas fickor och inte till nya arbetsplatser.

FFC kom sedan ändå i september med ett erbjudande enligt vilket det inte skulle bli några löneförhöjningar alls år 2017. Exportsektorn skulle sedan definiera löneförhöjningarnas nivå år 2018. Finansminister Stubb förkastade erbjudandet med motiveringen att det skulle öka konkurrenskraften med "bara" 4,2 procent och inte 5 procent som kravet från regeringen var. I november drog FFC sedan mer eller mindre helt tillbaka sitt anbud.

Då hade förhandlingarna kanske till och med slutligt gått i stå sedan arbetsgivarcentralen EK meddelat att den inte längre ämnar förhandla om inkomstavtal på centralförbunds nivå och transportfacket AKT reagerat på det med att helt dra sig ur det eventuella samhällsfördraget. EK, som redan länge verkat för ökade möjligheter att avtala om lönerna på lokal nivå enligt svensk modell, ansåg att utspelet om avtalsförhandlingarna inte har någonting alls med samhällsfördraget att göra. Men för att fördraget skall bli av måste enligt dess uppfattning alla vara med, också transportfacket.

I slutet av året var situationen den att regeringen på allvar började bereda sitt hårda alternativ till samhällsfördraget – de utaviserade lagarna särskilt om försvagning av arbetstagarnas villkor. Om samhällsfördraget därmed var helt utslaget eller inte återstod fortfarande att se.

Hårt för medborgarna

Sitt alternativ till samhällsfördraget formulerade regeringen Sipilä närmare i början av september sedan förhandlingarna om samhällsfördraget avbrutits första gången. Enligt det skulle bl.a. Trettondagen och Kristi Himmelfärdsdag bli oavlönade fridagar, den första sjukdagen bli oavlönad, övertidsersättningarna skulle halveras och söndagsersättningarna skäras ner till 75 procent. De långa semestrarna inom särskilt den offentliga sektorn skulle förkortas från 38 till 30 dagar. De privata arbetsgivarna skulle dessutom stödjas genom en sänkning av socialskyddsavgiften med 1,72 procentenheter från början av år 2017.

Ingreppen i övertids- och söndagsersättningarna fick omedelbart mycket hård kritik från många håll. De ansågs vara socialt orättvisa, eftersom de främst skulle drabba lågavlönade kvinnobrancher.

Avgörande betydelse fick sedan en TV-intervju med två barnmorskor, som berättade om nedskärningarnas hårda konsekvenser för dem personligen. Det fick statsminister Juha Sipilä att tänka om. Han drog tillbaka halveringen av övertidsersättningarna och nedskärningen av söndagsersättningarna och meddelade att regeringen i stället föreslår en 30-procentig nedskärning av semesterpengarna. Kritiken av åtgärderna dämpades inte nämnvärt. Lagpaketet kallades nu allmänt regeringens "tvångslagar".

Frågan var i slutet av året om lagpaketet verkligen går att genomföra på tilltänkt sätt. Det blir problem för regeringen om paketet eller delar av det till exempel anses strida mot grundlagen.

Separat från ingreppen i anslutning till försöken att förbättra konkurrenskraften drabbades medborgarna också av andra hårda sparåtgärder. Regeringen beslöt bl.a. att försvaga pensionärernas bostadsstöd, begränsa rätten till barn dagvård, sänka läkemedelsersättningarna, inställa indexförhöjningar av olika slag, skärpa beskattningen av tobak, alkohol, uppvärmning och motorfordon samt att beskära rätten till skatteavdrag för räntor på bostadslån. Den s.k. solidaritetsskatten för höginkomsttagare utvidgades till att gälla redan från inkomster på 72.300 euro. Tidigare gällde den för inkomster på över 90.000 euro. Kapitalskatteprocenten höjdes från 33 till 34 procent.

Mycket omdebatterat blev regeringens beslut att spara 150 miljoner euro i utbildningen på olika nivåer. Det såg ut att leda till omfattande uppsägningar på universitet och högskolor. Mycket kritik fick också beslutet att skära ner utvecklingsbiståndet med 200 miljoner euro. Bara den inre säkerheten och försvaret fick mera pengar i budgeten för 2016, 50 + 50 miljoner euro. Med sannfinnarna som främsta förespråkare beslöt regeringen dessutom att lätta skatten vid köp av ny bil för totalt 200 miljoner euro under valperioden.

Vallöftet om att inte höja skattegraden försökte man hålla genom att inte skärpa inkomstbeskattningen, inte röra omsättningsskatten och genom att ge låg- och medelinkomsttagarna en liten skatteförmån.

Den tidigare framgångsrika affärsmannen Juha Sipilä har inte haft det så lätt att leda regeringen. Teckning: Wilfred Hildonen.

Reträtt på reträtt

SSS-regeringens försök att agera snabbt och effektivt framstod i slutet av året allt mer som tämligen misslyckat. Beredningen av beslut och lagförslag fick kritik för att vara bristfällig och slarvig. Det var nämligen inte bara i anslutning till tvångslagspaketet som regeringen fick slå till reträtt.

Avsikten att spara 90 miljoner euro genom ändringar i pensionärernas bostadsstöd fick så enorm kritik att regeringen efter ett par delreträtter i november beslöt dra tillbaka förslaget helt. Inbesparingen skulle ha drabbat de mindre bemedlade pensionärerna hårt, 27.000-33.000 av dem skulle ha fallit under fattigdomsgränsen till följd av bara den här åtgärden. I samma veva beslöt regeringen också att till hälften återta den tilltänkta försämringen av läkemedelsersättningarna. Inbesparingarna på den punkten drabbar ju också starkt pensionärerna.

Också på flera andra punkter tvingades regeringen Sipilä slå till reträtt. Det gällde t.ex. avsikten att låta rika, som gömt undan tillgångar utomlands för att undgå skatt, slippa straff om de erkänner sin skuld och planerna på att införa ett förvaltningsregister över inhemska aktieinnehav.

Mycket nära regeringskris

I början av november var SSS-regeringen plötsligt i stora svårigheter med de första besluten om den stora reformen av sjuk- och hälsovården. Centern och samlingspartiet hade kommit ihop sig om den administrativa basen för refor-

men. Klart var att det skulle bli en ny förvaltningsnivå baserad på ett större eller mindre antal vårdområden, oenigheten gällde hur många sådana områden som landet skulle indelas i. Statsminister Juha Sipilä och hans parti centern krävde att det skulle bli 18 områden, samlingspartiet var berett att acceptera 12. Sannfinnarna godtog centerns förslag.

Sipilä krävde ett snabbt avgörande och meddelade överraskande att han "går till presidenten" om samförstånd inte kan nås i mycket rask takt. Han var alltså beredd att lämna in sin regerings avskedsansökan. Han hade "börjat tvivla på att den här koalitionen klarar av att fatta alla de krävande beslut som måste fattas".

Det visade sig sedan att Sipilä helt vägrat att kompromissa beträffande antalet områden. Förhandlingarna drog ut över den snäva tidtabellen och i ett skede kontaktade Sipilä redan svenska folkpartiet och kristdemokraterna med en förfrågan om de kunde tänkas bli regeringspartier igen om trepartiregeringen spricker. Men till slut fogade sig samlingspartiet i centerns krav på 18 vårdområden mot att det blev beslut om valfrihet för medborgarna – det skall gå att välja fritt mellan den offentliga och den privata vården.

Sipiläs häftiga agerande orsakade allmän förundran. Förklaringen är nog att det kanske handlade om sista chansen för centern att få igenom partiets gamla krav på en förvaltningsreform baserad på landskapen, vilket den här reformen nu ser ut att ge. Efter nästa riksdagsval är centern knappast längre det största partiet. Med många vårdområden kommer centerns maktposition att vara stark, eftersom partiet dominerar inne i landet utanför de stora centralorterna där samlingspartiet och sdp är starka.

*En stor reform av hälso- och socialvården förorsakade nästan regeringskris.
Teckning: Wilfred Hildonen.*

Sannfinnarna svalde det mesta

Timo Soinis sannfinska parti lovade när regeringen bildades att samarbeta lojalt. Löftet gavs efter att partiet i regeringsprogrammet fått inskrivet att varken Finlands åtaganden beträffande stödet till Grekland eller antalet invandrare får öka. På båda punkterna tvingades partiet och regeringen böja sig för realiteterna. Beträffande fördelningen av flyktingar EU-länderna emellan fick sannfinnarna regeringen att rösta blankt tillsammans med länder som Ungern och Slovakien, vilket inte var det sällskap Finland i allmänhet söker sig till inom EU. Men mycket mer än så blev det inte. Som utrikesminister kunde Soini själv inte uppträda hur som helst i Bryssel. Sannfinnarna gick särskilt in för att försöka profilera sig i flykting- och invandrarfrågorna, men någon större synlighet fick de inte i en situation där också många andra EU-länder agerade för att begränsa flyktinginvasionen. Finland tog under året emot över 32.000 asylsökande mot bara drygt 3.000 året innan. Lätt förvirrande för sannfinnarna blev det att statsminister Sipilä öppnade sitt hus i hemkommunen Kempele för flyktingar.

Den enorma flyktingströmmen orsakade förstas protester av olika slag. Det blev också ett antal misslyckade försök att bränna upp flyktingförläggningar. Sannfinnarnas anhängare utmärkte sig dock inte särskilt i de sammanhangen. Soini och partiledningen fördömde starkt all användning av våld och utredningarna visade att det mest var ensamma alkoholpåverkade män som oplanerat fick för sig att attackera förläggningarna.

I slutet av året försökte sannfinnarna framstå som den drivande kraften bakom regeringens planer på att besluta om svagare sociala rättigheter för invandrare än för andra medborgare. Sannfinnarna slöt också lojalt upp bakom regeringens hårda nedskärningspolitik trots att partiet traditionellt haft ett ganska starkt socialt samvete.

Trots att det mesta starkt gick sannfinnarna emot slöt partiorganen och riksdagsgruppen lojalt upp bakom Soini och regeringsledningen. Att ge upp positionen som regeringsparti efter bara några månader var inte att tänka på. Soini reagerade därför mycket resolut när partiets tredje vice ordförande, ungdomsförbundets ordförande Sebastian Tynkkynen, startade en namninsamling inom partiet till förmån för ett stormöte som skulle ta ställning till partiets fortsatta medverkan i regeringen. Tynkkynen krävde att gränsen mot Sverige skulle stängas för att stoppa flyktingströmmen därifrån och ansåg också i övrigt att partiet svikit det mesta av sina vallöften. Partistyrelsen utslöt honom från partiet med den formella motiveringen att han brutit mot lagen då han gett ut namnen på ett antal personer som skrivit på hans upprop.

Tynkkynen var illa sedd redan tidigare, eftersom han på partikongressen kuppstartat knep tredje vice ordförandeposten framför näsan på partiledningens

kandidat. På hösten omvaldes Tynkkynen ändå till ordförande för sannfinnarnas ungdomsförbund.

Sannfinnarna bjöd också i övrigt massmedierna på en del tvivelaktig underhållning under året. Riksdagsman Olli Immonen orsakade stor uppståndelse då han i en blogg på sommaren skrev att "mångkulturalismen är en mardröm som måste besegras". Före det deltog han tillsammans med nynazister i en uppvaktning vid nationalhjälten Eugen Schaumans grav. Schauman var mannen som under den ryska förtrycksperioden år 1904 sköt ryske generalguvernören Nikolaj Bobrikov och sedan sig själv. För att undgå bestraffning lämnade Immonen självmant sannfinska riksdagsgruppen för två månader.

Svenskan förblir obligatorisk

Frågan om svenska språkets vara eller icke-vara som obligatoriskt läroämne i de finska skolorna kom efter långvarig debatt till ett avgörande på våren 2015 i riksdagen. Saken behandlades utgående från ett medborgarinitiativ, som samlat över 50.000 namnteckningar. Med rösterna 134-48 beslöts det att svenskan förblir obligatorisk i de finska skolorna. Sannfinnarna röstade med enstaka stödröster från andra partier för att svenskan skulle bli ett frivilligt läroämne.

Med rösterna 93-87 godkände riksdagen en kläm enligt vilken regeringen bör utreda möjligheterna att ordna regionala försök med frivilliga studier i andra språk, varmed närmast avses ryskan i östra Finland.

ARNA SCHRAM

POLITIK OCH EKONOMI PÅ ISLAND 2015

Ekonomisk boom, stora svängningar i stödet till de politiska partierna samt ett nära förestående presidentval. Detta och mera därtill redovisas i journalisten Arna Schrams översikt.

När alltingets mandatperiod avlöp till hälften började väljarnas partisympatier svänga kraftigt, och det skedde också stora rörelser inom partierna. Det mest anmärkningsvärda är att mot slutet av året visade sig Píratar (Piratpartiet), som är ett relativt nytt politiskt parti på Island, ha störst väljarstöd på riksnivå, om man ska tro opinionsundersökningarna. Samtidigt rasade siffrorna för Samfylkingin (Socialdemokratiska alliansen) och Björt framtíð (Ljus framtid). Några bedömare har till och med gått så långt som till att hävda att dessa två partier, som vill placera sig i den politiska mitten, kommer att gå under inom en snar framtid, på grund av att deras politiska budskap inte är tillräckligt tydliga. Huruvida denna dödförklaring är förhastad eller ej är bäst att låta vara osagt i nuläget.

En närmare titt på siffrorna ger följande vid handen: Samfylkingins väljarstöd uppgick till 13 % i valet 2013, men i slutet av 2015 hade stödet sjunkit till 9,4 %. För att få ytterligare perspektiv på denna förändring kan man påminna sig att Samfylkingin fick nästan 30 % av rösterna i valet 2009. Björt framtíð säkrade 8,2 % av rösterna i alltingsvalet 2013, men hade fallit ner till 4,6 % i slutet av 2015. Med den siffran skulle Björt framtíð inte få in någon representant i alltinget.

Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiet) och Framsóknarflokkurinn (Progressiva partiet) har heller inte mycket vind i seglen på riksnivå enligt opinionsmätningarna. Deras resultat under 2015 låg rätt mycket under valresultatet. Närmare bestämt hade Sjálfstæðisflokkurinn 22,9 % av väljarna bakom sig i slutet av 2015, jämfört med 26,7 % i valet, och Framsóknarflokkurinn stöddes av 12,9 % i slutet av 2015, jämfört med valresultatet på 24,4 %. Vinstrihreyfingin – grænt framboð (Vänstern – de gröna) hade mot slutet av året 9,4 % väljarstöd, vilket är aningen lägre än i valet, där de fick 11,6 % av rösterna.

Píratar har, som många säkert redan vet, kopplingar till den internationella rörelse som ägnar sig åt frågor som berör rättigheter på internet. Det första Piratpartiet bildades i Sverige 2006. På Island bildades partiet 2012 av Birgitta Jónsdóttir, dåvarande alltingsledamot för partiet Hreyfingin (Rörelsen). Píratar fick med 5,1 % av rösterna tre mandat i alltinget i valet 2013. Det var nog inte många som den gången kunde föreställa sig den enorma ökning av väljar-sympatierna som sedan följde, inte minst under 2015, när stödet fullkomligt exploderade, från 12,8 % i början av året till 25,5 % i slutet.

Vem hade kunnat tro det, till exempel den gången i februari 2013 då Píratar klagade bittert på att de företag som utförde opinionsundersökningarna inte uppgav partiet som en av valmöjligheterna? ”Opinionsmätningar är ett verktyg som ska ge en bild av tendenser i samhället, men för att de ska bli tillförlitliga måste alla valmöjligheter presenteras” sa Ásta Helgadóttir, Pírataras dåvarande talesperson.

Som väntat finns det många hypoteser om denna ökning av stödet för Píratar, och den mest näraliggande förklaringen ligger förmodligen i deras retorik som kretsar kring medborgerliga rättigheter och politisk genomskinlighet. Det är tydligen budskapet som går hem. Andra pekar på att förklaringen hellre ska sökas i det faktum att det fortfarande pågår en samhällelig och politisk uppgörelse efter finanskraschen. Pírataras växande stöd skulle därför inte egentligen reflektera någon uppskattning av själva partiet och dess budskap, utan snarare ett missnöje med de gamla partierna, det de åstadkommit och det de står för. Men man frågar sig också: har detta ökade stöd kommit för att stanna? Reflekterar dessa opinionsmätningar verkligen det som folk kommer att välja? Bara tiden kan utvisa det.

Omvälvningar i de politiska partierna

När man ser tillbaka på det politiska året 2015 är det uppenbart att de stora förändringarna i väljarstödet har haft stor påverkan på partiledningarna, inte minst inom Samfylkingin och Björt framtíð. Árni Páll Árnason, Samfylkingins ordförande, har till exempel inte varit förskonad. Partiet led nederlag i alltingsvalet 2013 och just nu är det inte mycket som pekar på att partiet skulle lyckas vända försvar till anfall inför valet 2017. Men allt kan förstås hända – till och med en vecka kan vara en lång tid i politiken. Árni Páll tog i februari 2013 över efter Jóhanna Sigurðardóttir, före detta statsministern, som då bestämde sig för att lämna politiken.

Men redan från början stod det klart att Árni Páll skulle få det motigt. Väljarstödet hade nämligen redan börjat dala när han tog över. Problemet är att han inte lyckats vända utvecklingen. Därför bestämde sig alltingsledamoten Sigríður Ingibjörg Ingadóttir för att kandidera mot honom på Samfylkingins landsmöte som hölls i mars. Hon hävdade att det som behövdes för att partiet skulle återhämta sig var en ny ledning. Men hennes kampanj var förgäves. När röstsedlarna räknats visade det sig att Árni Páll hade segrat – med en enda röst.

Árni Páll satt alltså kvar som partiledare, men på många sätt vingbruten. En ordförande som vunnit i försvarsställning med en enda röst går inte starkt ut på det politiska slagfältet. ”Nu är det upp till honom att visa vad han går för och leda partiet åt ett bättre håll”, sa Eva Indriðadóttir, ordförande för Ungir jafnaðarmenn (Unga socialdemokrater) efter omröstningen. Resultatet kunde alltså ses som ett budskap till partiordföranden om att han måste spotta i nävarna och ge sitt parti en uppryckning.

Men sådant är lättare sagt än gjort. Ungefär vid den tid som landsmötet hölls låg partiet kring 14-15 % i väljarstöd, och i slutet av året var det nere i 9 %.

Resultatet i förra alltingsvalet var 13 %, och stödet för Samfylkingin, ett parti som uppstått som ett samarbete mellan Alþýðuflokkurinn, Alþýðubandalagið och Kvinnalístin, når därmed ett historiskt bottenrekord. Bedömare har presenterat olika förklaringar till detta väljartapp, och mest anhängare har den hypotes som går ut på att Samfylkingin förlorat vind efter att partiet inte längre kan locka med ett möjligt inträde i EU, men också att partiet inte har lyckats nå fram till medelklassväljarna.

Men det är inte bara Samfylkingin som befinner sig i existentiell kris. Samma sak måste sägas om Björt framtíð, som skapades utifrån Besti flokkurinn (Bästa partiet), som många anser i sin tur var en avknoppning från Samfylkingin. Enligt opinionsmätningarna håller partiet på att försvinna från alltinget och det borde därför inte komma som någon överraskning att enstaka alltingsledamöter har börjat vädra tankar om en valallians med Píratar och Samfylkingin inför nästa val.

Björt framtíð fick 8,2 % av rösterna i valet 2013 och i början av 2015 verkade partiet ha medvind. Då var man uppe i ett stöd på kring 17 %. Sedan dess har det gått utför och stödet har rasat. Vid årets slut var det nere i 3-4 %.

Precis som när det gällde Samfylkingin har diverse förklaringar lagts fram till Björt framtíðs ras; att partiets budskap är otydligt och att väljarna hade svårt att skilja mellan detta parti och Samfylkingin. Väljartappet har också fört med sig diverse strider inom partiet. I mitten av 2015 steg Heiða Kristín

*Vi kanske skulle ha kallat partiet "Ljus samtid" i stället för "Ljus framtid", säger f.d. partiordföranden Guðmundur Steingrímsson.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

Helgadóttir ut i rampljuset, en av partiets grundare, och gick till attack mot Björt framtíðs ledare, Guðmundur Steingrímsson. Hon hävdade att partiets problem inte var att väljarna inte förstod partiet, utan berodde på partiledaren.

Med dessa ord satte hon igång en händelsekedja som fick till följd att Guðmundur och andra av partiets talesmän steg till sidan och en ny ledning valdes med Óttarr Proppé i spetsen, alltingsledamot, före detta kommunalfullmäktige och grundare av Besti flokkurinn. Óttarr är allmänt omtyckt och anses vara originell i sitt tänkande och en duktig talare, men allt var förgäves. Inte heller under hans ledning har partiet lyckats återerövra sin tidigare styrka.

Men Samfylkingin och Björt framtíð är inte de enda som fått uppleva en rejäl nedgång i väljarsympatierna under 2015. Detsamma kan sägas om Framsóknarflokkurinn. Dess stöd har aldrig varit lägre sedan statsminister Sigmundur Davíð Gunnlaugsson tog över ledningen 2009. Däremot har Sigmundur Davíð aldrig utmanats, och han sitter stadigt i den förtroendeställning han fick 2013 som landets ledare med 24,4 % av rösterna och 19 alltingsledamöter i ryggen.

Flyktingar

Island har inte mer än andra europeiska länder varit förskonat från de flyktingproblem som råder i vår världsdal, men av naturliga skäl är det färre flyktingar som knackar på Islands dörr än andras. Från Valfärdsdepartementet kom i slutet av juli en propå om att den isländska regeringen hade beslutat att ta emot 50 kvot-

*Helt otroligt att allmänheten tror mer på Piraterna än på oss, säger finansministern till statsministern.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

flyktingar under en tvåårsperiod för att lätta på pressen av flyktingar till Grekland och Italien. När denna nyhet presenterades hade islänningarna, precis som människor i andra länder, blivit uppmärksamma på flyktingströmmen från Syrien praktiskt taget i direktsändning, och många reagerade milt sagt mycket negativt på hur få flyktingar den isländska staten tänkte ta emot. En häftig debatt utbröt om saken och regeringen utsattes för stor press, bland annat via Facebook, med krav på att Island borde ta emot många fler flyktingar. Siffran 5 000 nämndes. Hundratals islänningar visade också sitt stöd på en populär Facebooksida med rubriken Kära Eygló, med adress till socialministern Eygló Harðardóttir, och meddelade där att de var beredda att stödja och hjälpa flyktingarna på olika sätt, till exempel med att erbjuda dem tak över huvudet, kläder, mat, språkundervisning och annat. Debatten eskalerade allteftersom ungdomsrörelser, politiker och kommunala ledare med flera samstämmigt proklamerade att Island enkelt borde kunna ta emot många fler flyktingar än fattiga 50.

Regeringen reagerade med att skicka ut otydliga budskap om att man skulle besluta om ett större antal flyktingar, men nämnde aldrig någon fastställd siffra, utan istället en summa pengar som uppgick till 2 miljarder ISK under 2015 och 2016. Dessa pengar skulle gå till att hjälpa flyktingar och asylsökande ”för att möta den situation som uppstått på grund av flyktingströmmen från Syrien”, löd formuleringen.

*Tyvärri, enligt min information så finns det fortfarande tecken på att ni lever varför vi är tvungna att avvisa er.
– Invandrarverket.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

Förberedelser för mottagandet av en grupp flyktingar sattes igång och i början av 2016 tog Island emot 35 syriska flyktingar samtidigt som man meddelade att flera skulle tas emot senare, dock utan närmare precisering. Reykjavíks grannkommun Kópavogur jämte Akureyri i norr – ofta kallad nordlandets huvudstad – tog emot den första flyktinggruppen och ordnade boende åt dem. I början läggs huvudvikten på att lära dem isländska och hjälpa dem att anpassa sig till det isländska samhället.

Kvotflyktingar är de flyktingar som FN:s flyktingorgan UNHCR önskar att världens länder ska ta emot på grund av rådande krig i deras hemländer. Island har hittills tagit emot 584 kvotflyktingar. De första flyktingarna kom till landet från Ungern 1956. Sammanlagt tog Island emot 204 flyktingar under perioden 1956 till 1991. Sedan ett isländsk flyktingråd tillsattes 1995 har Island tagit emot 380 flyktingar under perioden 1996 till 2016. De har kommit från 13 länder: Ungern, Jugoslavien, Vietnam, Polen, Ukraina, Kosovo, Colombia, Irak, Afghanistan, Zimbabwe, Uganda, Kamerun och Syrien.

Presidentval

Islands president Ólafur Ragnar Grímsson kommer 2016 att ha innehaft sitt ämbete i 20 år, eller fem mandatperioder. Han är landets femte president och den som suttit kvar längst av alla. Hans företrädare, Vigdís Finnbogadóttir, satt i 16 år, vilket många tyckte räckte bra. Tidigare presidenter hade innehaft ämbetet i åtta till tolv år. Sommaren 2016 blir det presidentval och av förståeliga skäl började redan under 2015 spekulationerna om huruvida Ólafur Ragnar tänkte fortsätta eller stiga åt sidan.

”Tänker han avgå?” ” Vad kommer Ólafur Ragnar att säga i sitt nyårstal?” Så löd tidningsrubrikerna mot slutet av året. Ólafur Ragnar var på intet sätt förutsägbar. Redan inför förra valet hade han nämnt att han funderade på att sluta, men när det kom till kritan och efter stora påtryckningar, bestämde han sig för att kandidera igen och vann 2012 en säker seger. Det spekulerades nu fram och tillbaka, och mot slutet av året meddelade han att han skulle ge besked i sitt nyårstal. Det nya året kom, liksom svaret: Ólafur Ragnar kandiderar inte igen.

Den avgående presidenten hade knappt hunnit prata färdigt innan nya spekulationer fick fart. Vilka skulle komma att kandidera? När detta skrivs har ett försvarligt antal personer uttalat intresse för att kandidera, dock ingen som kan benämnas tungviktare. Katrín Jakobsdóttir, ledare för *Vinstrihreyfingin – Grænt framboð* (Vänstern – De gröna), har länge pekats ut som möjlig kandidat, men hon har meddelat att det inte är aktuellt i nuläget. Jón Gnarr, före detta borgmästare i Reykjavík och grundare av partiet *Besti flokkurinn*, har också meddelat att han inte har några tankar på att kandidera. Inte för tillfället, i alla fall. När detta skrivs finns ingen riktigt stark presidentkandidat inom synhåll.

Det kommer också att bli svårt att ta över efter Ólafur Ragnar, en man som inte bara innehaft ämbetet länge, utan också har förändrat dess karaktär. Han har

gjort presidentskapet mycket mer politiskt än det någonsin varit. Till exempel utnyttjade han en tidigare outnyttjad appellationsmöjlighet som presidenten enligt Islands författning har, genom att 2004 låta medielagarna bli föremål för folkomröstning. Därmed la han sig i en brännhet politisk fråga som skakade om samhället den gången. Historien upprepade sig ytterligare en gång, när han också lät Icesave-överenskommelsen bli föremål för folkomröstning.

Vi kan den närmaste tiden antagligen förvänta oss en mängd skrifter om Ólafur Ragnars tid som president. Han har ju verkligen varit en inflytelserik man. Han var politiskt smidig och lyckades till exempel göra en kovändning efter finanskraschen och förändra sin image från presidenten som lovprisade expansionsvikingarna till presidenten som stod upp för sitt folk när kraven kom om att de isländska skattebetalarna skulle betala privatbankernas Icesavekonton. Det sägs att han helt bytte väljarläger under sin maktperiod. I början stöddes han från vänster, men mot slutet kom stödet från den politiska högern.

Rysslands importförbud

Av de stora frågor som skakade om det isländska samhället under 2015 står en i förgrunden: utrikesminister Gunnar Bragi Sveinssons beslut att stödja EU:s och USA:s handelsembargo mot Ryssland. Restriktionerna kom som bekant till på grund av konflikterna rörande Krimhalvön och östra Ukraina.

Ryssland svarade snabbt genom att lägga till Island på den lista av länder

*Betyder detta att han
avser ställa upp igen?*

Teckning:

Halldór Baldursson.

som förbjöds att exportera livsmedel till Ryssland. Detta gjordes i augusti 2015. Importförbudet drabbade den isländska fiskerinäringen och livsmedelsindustrin hårt, särskilt kännbart blev det för den isländska landsbygd där produktförädling av pelagisk fisk utgör en viktig bas i försörjningen.

Under de föregående säsongerna hade man sett en rejäl ökning av exporten av fiskprodukter till Ryssland. Som exempel kan nämnas att från och med 2010 ökade exporten mycket snabbt, från 1 % av den totala exporten till ungefär 5 % under 2014. Det året exporterades varor för ungefär 29 miljarder ISK till Ryssland. 24 av dessa miljarder hänförde sig till fiskprodukter. Största delen utgjordes av makrill, sill, lodda och uer (större kungsfisk).

Det kom därför inte som någon överraskning att ledare inom det isländska fisket hårt kritiserade den isländska regeringens stöd för embargoet. Och en intensiv korrespondens har utväxlats mellan fiskets talespersoner och Gunnar Bragi. Nu senast (i början av 2016) uppmanade den isländska arbetsgivarförbundet regeringen att ompröva sitt beslut. De hävdade i sin argumentation att isländska företag inom fiskeri och jordbruk går miste om inkomster i storleken 15 miljarder ISK årligen på grund av detta.

Utrikesministern och isländska regeringen har dock inte låtit sig påverkas, och i ett PM från utrikesdepartementet försvaras åtgärden bland annat med orden att ett litet land, som i mycket bygger sin försörjning på fiske runt sina kuster, är helt beroende av att internationella lagar och överenskommelser beträffande gränser följs. ”Genom att ta ställning för västeuropeiska länder mot Ryssland har Island visat sitt stöd för länder som utsätts för allvarliga brott mot de internationella lagar och överenskommelser som återspeglar de grundvärderingar som den isländska utrikespolitiken står för”, lyder bland annat argumentationen. I sammanhanget påpekades också att den isländska regeringen mycket snart efter Rysslands importförbud vidtagit motåtgärder för att mildra effekterna av förbudet. Därefter fortsätter man: ”Det råder ovissheit om effekterna av Rysslands importförbud för de isländska fiskeföretagen, särskilt om det kvarstår en längre tid. På lång sikt finns dock goda skäl att tro att de isländska fiskeföretagen, som alltid uppvisat stor flexibilitet och anpassningsförmåga i sin marknadsföring, kommer att finna nya marknader för de varor som fram till nu sålts till Ryssland. Mycket pekar på att företagen redan nu lyckats anpassa sig till de nya förhållandena.”

När detta skrivs har Västeuropa och USA beslutat att förlänga handelsembargoet mot Ryssland fram till mitten av 2016.

Valutarestriktioner hävs

Valutarestriktionerna på Island är en av de komplicerade sakfrågor som den isländska regeringen haft att handskas med de gångna åren, men i mitten av 2015 meddelade man att man nått en överenskommelse med de tre fallna bankerna Glitnirs, Kaupþings och gamla Landsbankinns konkursbon, om att

häva restriktionerna. Överenskommelsen togs väl emot, och ledde till och med till att en jury vid *Fréttablaðið*, Islands största gratistidning, kom fram till att detta utan tvekan var årets affärshändelse. Varpå tidningen bestämde sig för att prisbelöna regeringen.

Här kan det vara på sin plats att mycket kort och förenklat förklara sammanhanget. Under åren före finanskraschen 2008 skedde en enorm kapitalansamling på Island med utländska parter som ägare, dels de som lånat ut pengar till isländska banker, dels de som ville förvara pengar på Island på grund av den höga räntan. När finanskraschen kom skapades stora påtryckningar om att dessa pengar skulle föras ur landet, vilket utan regeringens ingripande i form av restriktioner, hade åstadkommit totalt kaos i ekonomin. Dessa pengar har sedan dess väntat på att få komma ut ur landet, och med den ovan nämnda överenskommelsen finns nu en övergripande plan för att lösa problemet.

De tre gamla bankernas totala egendom utgör tillsammans ungefär 2 200 miljarder ISK, och i överenskommelsen fastslås att bankernas konkursbon åläggs att betala in vissa summor till en stabilitetsfond i statens ägo, sammanlagt ungefär 500 miljarder ISK. I annat fall skulle man lägga en stabilitetsskatt om 39 % på konkursbonas tillgångar före ett bestämt datum. Finansminister Bjarni Benediktsson har meddelat att stabilitetsfonden inte skulle användas till annat än att sänka statens skulder och därmed lätta statens framtida räntebörda.

Parallellt med detta blir möjligheterna för handel med valutor ordentligt utökade jämfört med bestämmelserna hittills. Till exempel får pensionsfonderna möjlighet att investera utomlands för 10 miljarder ISK om året fram till 2020, vilket motsvarar en fjärdedel av fondernas inkommande kapital. Privatpersoners handel med valutor släpps i princip helt fri, de flesta kommer inte alls att känna av några restriktioner. All handel med varor och tjänster blir fortsättningsvis undantagen från restriktionerna, på samma sätt som tidigare.

Inget underskott i handelsbalansen

Under 2015 skedde en märkbar uppgång i ekonomin, och ekonomerna har förutspått att denna boom kan bli en av de längsta i Islands historia. Dock finns orosmoln vid horisonten, med risk för kronfall och inflation.

Tar man en titt på statsbudgeten för 2016 räknar man där för tredje gången i rad med att inget underskott uppstår. Beräknade inkomster uppges till 1 040 miljarder ISK under året och ett viktigt inslag är inbetalningarna till stabilitetsfonden, och skatter och avgifter beräknas uppgå till 694 miljarder. Man räknar därför med ett överskott på 350 miljarder i statsbudgeten. Om stabilitetsfonden inte räknas med blir överskottet 7 miljarder.

I statsbudgeten planerar man också en förenkling av skattesystemet. Skattestegen minskar från tre till två, inkomstskatten sänks, tullavgifter tas bort på till exempel kläder och skor, och statens skulder minskar. Statens totala skuld vid 2015 års slut uppskattades till 1 349 miljarder ISK, jämfört

med 1 492 för 2014. Det motsvarar en sänkning av skulderna på 10 % mellan dessa år. Under 2016 räknar man med att statens skulder sjunker ännu mer och uppgår till 1 171 miljarder i slutet av året.

Här ska dock påpekas att trots löftena om skattesänkningar har många företag klagat över den tunga skattebördan och pekat på att ingenstans är företagsskatterna så höga som på Island. Företagsskatterna har de senaste åren ökat med 27 %. Dessa pengar motsvarade utgifterna för polisväsen och skola. Finansminister Bjarni Benediktsson har svarat på klagomålen och framhållit att man prioriterat en sänkning av skatten för privatpersoner, men utesluter inte att företagsskatterna sänks och att det kunde vara regeringens bidrag till en försäkran om att löneuppgörelserna håller. Han har dock inte närmare preciserat hur mycket han tror skatterna kan sänkas.

I budgetens underlag räknar man med att tillväxten blir 3,5 % under 2016, inflationen 3,2 % och arbetslösheten 5,1 %. Man kan här tillägga att löneuppgörelsen medförde stora löneökningar under 2015, såväl i den privata som den offentliga sektorn; ungefär 20-30 % under en treårsperiod. Vissa bedömare är rädda för att detta ska leda till högre inflation i ett längre perspektiv.

100-årsjubileum för kvinnors rösträtt

Innan denna översikt avslutas bör nämnas att islänningarna under året firade 100-årsjubileum för kvinnors rösträtt och valbarhet till alltinget. Denna epokgörande händelse firades på olika sätt över hela landet, till exempel med historiska utställningar, debatter och olika slags evenemang. Det är troligt att kravet på kvinnors rösträtt till alltinget första gången framfördes offentligt 1885 på ett politiskt möte i Suður-Þingeyjarsýsla, och därefter växte kravet i styrka och omfång, inte minst i och med bildandet av Kvenréttindafélag Íslands (Islands kvinnorrättsförening) 1907. I alltinget diskuterades ofta kvinnors rösträtt och valbarhet till tinget, och många var de som motsatte sig denna rättighet. Många alltingsmän var rädda för att i ett slag ge rösträtt till människor som inte var lika bildade och utvecklade som de som redan innehade rösträtt.

Slutligen blev det ändå så att alltinget 1913 röstade igenom förslaget och 1914 genomfördes en författningsändring som gav kvinnor och arbetare över 40 år rösträtt till alltinget. Åldern skulle så sänkas med ett år i taget varje år tills den nedre gränsen på 25 år nåtts. Med den utformningen skickades lagen till kung Kristian X som stadfäste den med sin underskrift den 19 juni 1915. Detta firade alla islänningar under 2015.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

2015 – DE SKIFTENDE STEMNINGSBØLGERS ÅR Politikk og økonomi i Norge i 2015

I norsk sammenheng kan det politiske og økonomiske året 2015 karakteriseres som mer turbulent enn det som er vanlig. En turbulens som viste seg frem i form av skiftende folkelige stemningsbølger, usikre økonomiske tider og politiske drakamper. Men Norge skiller seg ikke ut fra en god del andre europeiske land, inkluderte de fleste nordiske.

Redaktør i *Aftenposten*, Harald Stanghelle, drøfter de viktigste politiske hendelsene og ser på den dramatiske endrede økonomiske situasjonen i Norge.

Flyktningkrisen er den dominerende saken også for vårt land. Den preget nyhetsbildet, debatten og stemningene. I Norge fikk den også til en viss grad politiske konsekvenser fordi vi i september hadde lokalvalg. Den fulgte et mønster vi kjenner igjen også fra andre land. Først en periode da den økende migrasjonsstrømmen ikke opplevdes som så viktig for oss. Deretter noen måneder da det vokste frem en sterk og uttalt sympati med flyktningene som kom til Europa. For så å ende med en akselererende frykt for stadig flere flyktninger som banket på vår egen dør og førte til en markert omlegging av norsk flyktningpolitikk i mer restriktiv retning. I dette perspektivet er det riktig å slå fast at de dramatiske begivenhetene rundt oss har resultert i et hamskifte i norsk politikk på dette helt sentrale området.

Lokalvalg

Da det norske folk gikk til lokalvalg i september, var vi fortsatt i en nasjonal sinnstilstand der det gav gevinst å heve den humanitære fanen høyt. Fremskrittspartiets (Frp) leder og Solberg-regjeringens finansminister, Siv Jensen, åpnet valgkampen med å be sine egne lokalpolitikere si nei til å bosette flere flyktninger i den enkelte kommune. Det ble raskt fremstilt som både inhumant og en sabotasje av regjeringens egen politikk. Det samme ble Fremskrittspartiets krav om en strengere asyl- og innvandringspolitikk. Denne markeringen straffet seg ved valget. Landets mest innvandringskritiske parti oppnådde et elendig valgresultat – 9,5 prosent. Det laveste på mange år. Og nettopp partiets strenge linje i flyktningedebatten, samt en viss

regjeringssslitasje, ble de to bærende elementene i analysene av hvorfor det gikk slik. Valgresultatet ble ekstra dårlig på bakgrunn av at nedgangen ble målt mot et nokså svakt (11,4 prosent) lokalvalgresultat fra 2011.

Også regjeringskollega Høyre gikk markert tilbake, selv om resultatet på 23,2 prosent isolert sett er blant de beste i partiets etterkrigshistorie. Høyre ble da også målt mot et strålende (28,0 prosent) resultat fra lokalvalget for fire år siden. Men Høyres tilbakegang opplevdes nok ekstra bittert fordi partiet mistet ordførerne i noen av de viktigste byene, inkludert de to største – Oslo og Bergen.

De to regjeringspartiene tilhørte tapersiden, og valgresultatet ble tolket som et meget dårlig tegn for de to regjeringspartnerne.

Arbeiderpartiet (Ap) gjorde med en oppslutning på 33,0 prosent et godt lokalvalg, et av de beste på svært mange år. Dette var partiets første valg med Jonas Gahr Støre som partileder og Ap tok makten fra Høyre i flere viktige norske byer med hovedstaden i spissen. Likevel var det nok mange Ap-velgere som hadde håpet på et enda sterkere resultat. Over lengre tid hadde meningsmålingene viste enormt gode tall for Arbeiderpartiet, på en rekke målinger fikk partiet en oppslutning på rundt 40 prosent. Slikt skapte nok forventninger som ikke helt ble oppfylt valgnatten. Dette til tross: Arbeiderpartiet var blant valgvinnerne.

Det var så desidert også nykommeren i norsk politikk, Miljøpartiet De Grønne (MDG). Partiet fikk sitt gjennombrudd ved stortingsvalget i 2013 da det med 2,8 prosent kom inn med ett mandat på Stortinget. Ved kommunevalget fikk MDG 4,2 prosent og i mange kommuner betyr det en reell maktposisjon. Ikke minst for et parti som i utgangspunktet insisterer på å være uavhengig av de tradisjonelle blokkene i norsk politikk. Men i de fleste større kommunene ser vi at MDG finner sammen med venstresiden, ikke minst ser vi det tydeliggjort i Oslo der de grønne for første gang i sin historie nå sitter i hovedstadens byregjering sammen med Ap og Sosialistisk Venstreparti. Det er helt nytt og kan være et fenomen som peker fremover mot noe som kan komme til å gjenta seg på nasjonalt plan. Sikkert er det imidlertid at MDG i løpet av to år har befestet seg som et parti som må regnes med i årene fremover. Det er nytt og slik ser vi noe av det samme som har skjedd i noen andre europeiske land, ikke minst Sverige.

Den store taperen ved fjorårets valg er Sosialistisk Venstreparti (SV). Etter åtte år som regjeringsparti (2005-2013) har SV ikke maktet å reise seg som et attraktivt alternativ for norske velgere. Det er for tidlig å slå endelig fast, men SV kan komme til å bli historien om det uavhengige, friske og til dels uansvarlige opposisjonspartiet som mistet tiltrekningskraften gjennom regjeringsårene i Arbeiderpartiets skygge. Også fordi SV strevet med å markere sin egen profil i møtet med alle de kompromisser en treparti-regjering må styre på grunnlag av.

Solberg-regjeringens to samarbeidspartier, Venstre og Kristelig Folkeparti, oppnådde et middels valgresultat, mens det siste av de såkalte sentrumspartiene – Senterpartiet – fikk markert fremgang med sin distriktsprofil i en tid da regjeringen både ønsker langt færre kommuner og har kommet med flere kontroversielle reformer av landbrukspolitikken.

Flyktningkrisen

Det er ofte hevdet at Norge ikke er i takt med Europa, men når det gjelder reaksjonene på flyktningkrisen er vi nok nettopp det. I alle fall var det også i Norge et merkbart politisk og folkelig stemningsskifte i oktober/november. Grunnlaget for dette var selvsagt en flyktningestrøm som bare øket og øket i antall i kombinasjon med et EU som stadig tydeligere fremsto som splittet på grensen til dysfunksjonelt i sine mange forsøk på å løse krisen gjennom å fordele byrdene. Over hele Europa ble det strammet inn og satt opp nye barrierer. Det gjaldt også våre naboland Danmark og Sverige.

De nordiske landene har gjennom mange år hatt en oppsiktsvekkende forskjellig tilnærming til asyl- og innvandringspolitikken. En ulikhet som også har gitt seg utslag i et dramatisk forskjellig debattklima, helt ned på det nivå der det kan analyseres hvilke ord og karakteristikker som er akseptert i den offentlige debatt i hvert enkelt av landene.

Det er et interessant tema som faller utenfor en politisk oversiktsartikkel, men Danmark og Sveriges måte å håndtere høstens situasjon på fikk betydning også for Norge. Spesielt gjorde den svenske erkjennelsen av at man sto overfor et sammenbrudd i mottaksapparat og samfunnshåndtering av problemet et sterkt inntrykk.

Noe av det samme opplevde vi i Norge. Det ble klart at mottaksapparatet ikke bare var sprengt, men kunne komme til å bryte sammen. Og det ble lansert scenarioer som satte støkk i både politikere og det norske folk. Denne situasjonen fikk mange konsekvenser. Først ved at det ble introdusert en rekke strakstiltak for å håndtere de mange som kom for å søke asyl i Norge. Så ved at nye former for grensekontroller ble introdusert. Deretter gjennom tiltak som hadde til hensikt å signalisere at Norge ikke var et land det var lett å få opphold i.

Norge opplevde dessuten en helt spesiell variant av flyktningestrømmen ved den såkalte arktiske ruten. Tusenvis av flyktninger – de fleste fra Afghanistan, Irak og Syria – kom til Norge fra Russland over grensen nord i Finnmark. Et totalt uforberedt Norge opplevde tusenvis av syklende mennesker som vanligvis strenge russiske myndigheter aksepterte tok seg til norskegrensen. Ryktet gikk raskt om denne sikre og «enkle» veien til opphold i et vestlig europeisk land. Og strømmen bare øket.

I Norge ble det nesten panikk og enkelte politikere (stort sett fra regjeringspartiet Frp) ville stenge den norsk-russiske grensen. Andre satte russernes manglende kontrollvilje i sammenheng med at NATO-landet Norge slik ble straffet for den vestlige sanksjonspolitikken. Grensepasseringsstedet Storskog ble synonymt med alt dette. Det ble arbeidet intenst for å få til en avtale mellom Russland og Norge. Slik ble det også demonstrert at Norge har forskjellige spor i sitt forhold til stormakten i øst. Av disse kan det vi kjører som NATO-alliert og der vi opptrår som naboland være både forskjellige og motsetningsfylte.

Trolig kom den arktiske flyktningeruten like overraskende på Russland som på Norge. Storskog-krisen løste seg da også gjennom innføring av avtalte kontrollregimer, men i noen viktige uker dominerte den fullstendig det norske nyhetsbildet.

Politiske konsekvenser av flyktningkrisen

En viktig politisk konsekvens av høstens stemningsskifte var at Fremskrittspartiet gikk sterkt frem på samtlige meningsmålinger. Partiet som hadde tapt terreng mens vi var i vårt humanitære hjørne, fikk vind i seilene da frykten fikk overtaket. Da fremsto Frp som en form for garantist for en streng innvandringspolitikk. Det er da også slik partiet har markert seg gjennom flere tiår.

I mange europeiske land (inklusive Sverige) har flyktningkrisen ført til økt oppslutning om fremmedfiendtlige partier ytterst til høyre på den politiske skalaen. Partier som ofte kombinerer fremmedfrykt med nasjonalisme. I Norge har vi ikke sett noen tendenser til slike bevegelser. En hypotese er at

*Partilederne rir sine kjepphester, på den bølgen som meningsmålingene gir.
Tegning: Inge Grødum.*

det nå så etablerte og anstendige Fremskrittspartiet står så sterkt at det tar opp i seg også dem som kunne fristes av mer ytterliggående politisk tankegods i en tid med mye uro, usikkerhet og fremmedfrykt. Vi har ingen garanti for at det fortsetter slik, men i dagens situasjon ble det folkelige politiske svaret at flere gikk i retning Frp.

Men heller ikke andre partier forble upåvirket av situasjonen. Samtlige partier på Stortinget – med unntak av SV og Miljøpartiet De Grønne – samlet seg om et forlik i flyktningpolitikken. Det innebar en markert strengere flyktning- og innvandringspolitikk enn tidligere. Derfor er det dekning for å hevde at Frp nå har fått gjennomslag for mye av sitt politiske tankegods på dette omstridte politikfeltet. Ikke minst for Arbeiderpartiet var det nok viktig å bidra til å få til bredt forlik. Både fordi partiet har tradisjon for en nokså streng innvandringspolitikk og for å være medansvarlig for politiske forlik i saker av stor nasjonal betydning, men også fordi Aps velgere er splittet på innvandringspolitikken område – fra de mest restriktive til de svært liberale. Da kan deltagelse i brede forlik være et middel til å holde partiet samlet rundt et midten-ståsted.

Vårens store debatt i Norge gjaldt et initiativ fra Aps ferske leder, Jonas Gahr Støre, om at Norge skulle ta i mot 10 000 syriske kvoteflyktninger i løpet av tre år. Det endte med et stortingsvedtak i juni om å ta i mot 8000. Samtlige partier – minus Fremskrittspartiet – stilte seg bak.

Debatten kom etter hvert til å gjelde hvor store og omfattende innstramninger Norge kan være bekjent av å innføre. De fleste forslagene fra Solberg-regjeringen er basert på forliket fra i fjor høst, men en offensiv, innvandringskritisk og retorisk dyktig statsråd fra Frp, Sylvi Listhaug, har fått temperatur i debatten. Listhaug var landbruksminister, men ble i desember Norges første statsråd med tittel «innvandrings- og integreringsminister». Hennes kritikere anklager Listhaug for spissformulert ufølsomhet, mens hun selv svarer med at hun bare setter ord på folk uro. Uansett er det et faktum at den kontroversielle Listhaug er blitt et symbol på hvor vanskelig hele dette problemkomplekset er for det politiske establishment – også i et land som Norge.

Vanskelig regjeringssamarbeid

Ikke minst er det vanskelig for regjeringens to støttepartier, Venstre og Kristelig Folkeparti. Begge har en tradisjon for å tilhøre den liberale fløyen på flyktningpolitikken område og begge har her sett Fremskrittspartiet som sin fremste motstander. Dette har vært et vanskelig tema helt siden forhandlingene om samarbeid før regjeringsskiftet i 2013 og har siden ligget der som den saken som har skapt størst vansker for og i samarbeidet. Det har murret blant både grasrot og tillitsvalgte i de to støttepartiene. Det har også vært verbale oppgjør mellom lederne i KrF og Venstre på den ene siden og fremtredende Frp-

Statsminister Solberg og Arbeiderpartileder Gahr Støre kiver om hvem som er mest populære. Tegning: Inge Grødum.

politikere på den annen, men samarbeidet har holdt. Det skyldes ikke bare en form for skjebnefellesskap denne stortingsperioden, men også at statsminister Erna Solberg nyter stor tillit hos støttepartiene. Lite tyder dessuten på at noen av partiene – heller ikke Arbeiderpartiet – har interesse av en regjeringskrise før valget i 2017. Men innenfor Kristelig Folkeparti foregår en debatt om hvilken side partiet skal støtte etter neste stortingsvalg. Det er en prosess som kan få stor betydning i norsk politikk.

For ett år siden var det god latin blant norske analytikere å spå at Solberg-regjeringen ville miste flertallet ved neste valg. Samtlige meningsmålinger pekte også i den retning. Det gjør de ikke lenger. Snarere ville regjeringspartiene sammen med Venstre og KrF hatt stortingsflertallet bak seg hvis valget var nå. Dette stemningsskiftet er verdt å merke seg. 2015 var året som illustrerte at det kan skifte fort i norsk politikk. Om dagens situasjon holder seg er derfor umulig å si noe sikkert om. Men det er ikke så mange månedene siden statsminister Erna Solberg lå klart etter Ap-leder Jonas Gahr Støre på alle såkalte statsministermålinger. Nå er dette bildet snudd og Solberg nyter størst tillit av de to. Det er liten tvil om at dette skyldes et nokså alment inntrykk av et stødig lederskap og en stil som inngir trygghet selv når det stormer rundt både regjeringen og enkeltstatsråder. Igjen ser vi at 2015 ble et år der det var mulig å se et markant politiske stemningsskifte.

Oljeprisfallet og norsk økonomi

Det like overraskende som dramatiske oljeprisfallet fra sommeren 2014 skapte et hamskifte i vurderingen av norsk økonomi. Det har også skapt en helt ny stemning i Norge med tanke på de økonomiske utsiktene. Vi har jo vært det europeiske landet som har kommet lettest fra den vedvarende økonomiske turbulensen som finanskrisen for drøyt syv år siden utløste. Statsfinansene har vært strålende, arbeidsledigheten lav og borgernes privatøkonomi i vekst.

Nå er ikke alt dette like selvsagt lenger.

Først og fremst er det oljeindustrien på Vestlandet som rammes mest direkte, men det siste året har tydeliggjort hvor tett integrert resten av Norge er i oljeøkonomien. Den har vært en inntekt- og sysselsettingsmotor for hele landet. Derfor påvirker nedgangen i etterspørselen fra petroleumsindustrien alle produksjonsnæringer som leverer til denne. Og leverandørindustrien er lokalisert over hele landet. Dette påvirker selvsagt en sakte, men sikkert stigende arbeidsledighet. Statistisk Sentralbyrå (SSB) har estimert en ledighet på 4,6 prosent i 2016 og dette er et tall som er basert på en vesentlig høyere oljepris enn dagens nivå. Andre økonomiske aktører spår en markert høyere ledighet enn det SSB gjør.

Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge var på bare en prosent i 2015. Det er den laveste veksten siden finanskrisen i 2009. Den svake utviklingen i norsk økonomi betyr at vi i Norge må forvente at ledigheten øker, den norske kronen blir svakere og at prisnivået blir høyere. Imidlertid viser SSBs offisielle tall at tross lav BNP-vekst så steg forbruket i norske husholdninger med 2 prosent i fjor. En forbruksvekst som gjenspeiler at nordmenn flest har god økonomi, noe ikke minst en ekstrem lav utlånsrente bidrar til for de mange med lån.

Imidlertid er det en helt ny type uro å spore hos nordmenn flest. Det gir seg eksempelvis utslag i at på det såkalte Forventningsbarometeret som Finans Norge hvert kvartal publiserer, er husholdningenes tillit til både landets og egen økonomi stadig svakere. Samtidig signaliserer forbrukerne at de har til hensikt å spare mer. Denne kombinasjonen bekymrer økonomene. Ikke minst fordi det nevnte barometrets tall fra første kvartal 2016 viser at forventningen til norsk økonomi ikke har vært så svak siden den store bank- og boligkrisen tidlig på 1990-tallet. Nå svarer hele 70 prosent av de spurte at landets økonomi har gått dårligere enn man forventet. Det kan også nevnes at for første gang siden disse målingene startet i 1992 er nå forbrukertilliten høyere i EU-landene enn i Norge. Det er et bemerkelsesverdig nytt trekk hos oss i Norge.

Den bekymringsfulle økonomiske utviklingen preger selvsagt både mediene og den politiske debatten. Likevel er det riktig å si at så langt har den kommet i skyggen av flyktningkrisen og debatten i dens kjølvann. Arbeiderpartiet

Finansminister Siv Jensen kan bli nødt til å bruke mer penger fra Oljefondet enn før. Tegning: Inge Grødum.

anklager Solberg-regjeringen for ikke å ta situasjonen på tilstrekkelig alvor, og har brukt «for lite, for sent» nesten som et mantra i debatten. Partiet har normalt svært høy troverdighet nettopp på dette feltet, men har så langt ikke lyktes i å svekke oppslutningen om regjeringspartiene. Samtlige partier er for øvrig enige om at norsk økonomi er avhengig av omstilling og de fleste er opptatt av at denne må gå i grønn retning. Imidlertid er det uenighet om hvordan omstillingen skal gjennomføres. De tre rødgrønne tidligere regjeringspartnerne advarer mot økt bruk av midlertidig ansatte og vil heller utvide den såkalte permitteringsregelen. Høyre og Frp tror på at et redusert skattenivå vil føre til flere nyetableringer og slik skape flere arbeidsplasser. En samlet opposisjon bekymrer seg over at et mer brutalt arbeidsmarked skal gå ut over arbeidstakernes rettigheter og arbeidsmiljøet. Regjeringen har presentert en tiltakspakke til hjelp i de mest utsatt næringene, men har fått kritikk for at den ikke er omfattende nok.

Konklusjonen er at vi etter 2015 tydelig kan måle en usikkerhet over den økonomiske utviklingen som er forankret både hos folk flest, politikere og ekspertene. Denne usikkerheten gjenspeiler også synet på hvilke grep som vil virke positivt i denne for Norge så uvante situasjonen.

ANDERS WETTERGREN

ETT ÅR PRÄGLAT AV FLYKTINGVÅGEN

Svensk politik 2015

Det politiska året såg ut att inledas i kaos. Statsministern hade aviserat nyval sedan regeringens budgetförslag fällt. Men dagarna efter julhelgen slöts en bred politisk uppgörelse, Decemberöverenskommelsen, som reglerade regeringsfrågan. På liknande sätt slutade 2015 med en bred uppgörelse i den andra stora frågan som dominerade året – flyktingpolitiken.

Anders Wettergren är fil doktor i statskunskap och har varit andreredaktör på *Göteborgs-Posten*.

År 2014 hade slutat i lätt politiskt röra. Den socialdemokratiska statsministern Stefan Löfven med knappt ett halvår i ämbetet hade varit på väg att falla. Minoritetsregeringen, bestående av Socialdemokraterna och Miljöpartiet, fick inte igenom sin budget. De fyra allianspartierna – Moderaterna, dåvarande Folkpartiet (numera Liberalerna), Centerpartiet och Kristdemokraterna – fick stöd av Sverigedemokraterna när riksdagen röstade om budgeten i december. I det läget hade Löfven att välja mellan att regera med en borgerlig budget, att avgå eller att utlysa extraval. Han valde att avisera ett besked efter julhelgen om extraval. Därmed skulle Sverige med stor sannolikhet gå en politiskt osäker framtid till mötes. Sannolikheten var inte stor för att ett extraval skulle lösa de politiska knutarna. Däremot skulle det säkerligen stärka Sverigedemokraternas ställning.

Intresset för att kasta sig in i en ny valrörelse var inte heller påfallande hos riksdagspartierna. Möjligen kunde Sverigedemokraterna, med höstens opinionsframgångar att luta sig mot, önska ett extraval. Under julhelgen förhandlades det därför och den 27 december kunde de båda regeringspartierna tillsammans med Alliansen presentera en uppgörelse som sköt extravalet på framtiden.

Så föddes alltså i all hast Decemberöverenskommelsen, snabbt döpt till DÖ. Uppgörelsen var tänkt som en fiffig metod för att ge en minoritetsregering arbetslugn. Riksdagen bestod i realiteten av tre block – Alliansen, De rödgröna och Sverigedemokraterna. Varken Alliansen eller De rödgröna kunde inom överskådlig tid räkna med att få egen majoritet. Sannolikheten var också ganska liten för att blocken skulle upplösas och partierna träffa uppgörelser över blockgränsen. Inget parti vare sig i Alliansen eller i De rödgröna var heller berett att inleda något samarbete med Sverigedemokraterna.

Det var emellertid en ganska slarvigt hopkommen produkt som skulle utestänga Sverigedemokraterna från ekonomiskt-politiskt inflytande och garantera regeringarna under innevarande och påföljande mandatperiod stöd för den ekonomiska politiken. Partierna förband sig att backa upp det block

som var störst i riksdagen och att lägga ned rösterna när regeringens budget behandlades. Därmed skulle det tredje blocket, Sverigedemokraterna, hållas utanför politiskt inflytande.

Intern DÖ-kritik

DÖ saknade emellertid inte kritiker. Framför allt muttrades det på olika håll hos Moderaterna. Riksdagsmannen Finn Bengtsson från Östergötland protesterade öppet och fick med sig sitt distrikt. Han och andra kritiker betonade att DÖ gav Vänsterpartiet ett extra stort inflytande över budgeten och svensk ekonomi. Den politiska svagheten i DÖ framgick när regeringen presenterade vårbudgeten. Alliansens partiledare tycktes rörande eniga om att regeringens förändringar i vårbudgeten var förödande för landets ekonomi. Men denna skadliga budget hade de garanterat sitt stöd genom DÖ. Hade de väntat sig att Stefan Löfven skulle ta ett kliv högerut av pur vänlighet mot Alliansen för tillkomsten av DÖ? Den socialdemokratiska ledaren sattes tvärtom under press från Vänsterpartiet, vars stöd var en nödvändig förutsättning för att Vänsterpartiet skulle kunna räknas in i det Rödgröna blocket.

DÖ blev mindre än ett år gammal. Kristdemokraternas riksting i oktober, med den nyvalda partiledaren Ebba Busch Thor, dödförklarade DÖ. Moderaternas likaledes nya ledare Anna Kinberg Batra replikerade snabbt med att förklara att DÖ inte längre existerade i den politiska sinnevärlden. Därmed slapp hon en besvärande debatt på Moderaternas nära förestående partistämman.

*DÖ-verktyget visade sig alltför farligt för Alliansen som stoppade det åt sidan.
Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.*

Både Moderaterna och Kristdemokraterna valde alltså under 2015 nya partiledare. Efter Fredrik Reinfeldts besked på valnatten att han skulle lämna politiken och uppdraget som partiledare utkristalliserades snabbt Anna Kinberg Batra som den givna efterträdaren. Vid en extrastämma i januari utsågs hon till ledare för det största oppositionspartiet. Hon har varit ordinarie riksdagsledamot i två mandatperioder och var Moderaternas gruppleddare när Reinfeldt lämnade. Valet av henne var oomstritt. Men en del av kritiken mot DÖ smetade av sig på henne eftersom hon varit Moderaternas företrädare i partiöverläggningarna.

När Göran Hägglund i januari meddelade att han skulle avgå efter drygt tio år som ledare för Kristdemokraterna var efterträdaren inte lika given. Redan efter två månader enades dock valberedningen om det blott 28 år gamla kommunalrådet i Uppsala Ebba Busch Thor och hon valdes efter ytterligare några månader av partiets riksting. Med henne i ledningen väntas Kristdemokraterna åter orientera sig i en mera konservativ riktning. Partiet får även pröva på att leva med en partiledare som inte sitter i riksdagen.

Stigande flyktingvåg

Den fråga som kom att dominera politiken under året inte bara i Sverige var naturligtvis flyktingkrisen. Allt stridare strömmar av utsatta människor sökte sig till Europa i bräckliga farkoster på Medelhavet. Ett sönderslaget och sargat Syrien där regimen Bashar al-Assad och IS var de dominerande parterna i ett inbördeskrig som drev hälften av befolkningen på flykt – i sitt eget land, till grannländerna och till Europa. Flyktingarna sökte sig främst till Tyskland och Sverige. De båda länderna med sina humana asylregler och öppna gränser fick ta emot flest flyktingar. Sverige mottog fler asylsökande per invånare än något annat land i Europa. Sedan 2013 kunde alla syrier som tog sig till Sverige räkna med permanent uppehållstillstånd.

De dramatiska flyktskildringarna i media fick stort gensvar hos människor. Frivilliga krafter av olika slag bistod med omhändertagande av flyktingar. Bland dessa utgjorde de ensamkommande barnen en stor grupp. De politiska partierna, med undantag av Sverigedemokraterna, välkomnade flyktingarna till Sverige. Finansminister Magdalena Andersson försäkrade under våren och försommaren att pengarna skulle räcka för att ta hand om alla flyktingar. Utgifterna skulle finansieras ”krona för krona”. I takt med det växande antalet flyktingar ökade emellertid påfrestningarna på samhället. Det handlade om att finna boende och att betala utgifter som växte i takt med flyktingströmmarna. Flera kommuner vägrade ta emot flyktingar.

Till en del löste Magdalena Andersson och regeringen det ekonomiska problemet genom att ta i anspråk biståndspengar. De fattiga länderna fick därmed indirekt vara med och ta kostnaden för flyktingmottagandet. Det kan i sammanhanget påpekas att Socialdemokraterna kritiserade Alliansregeringen när den gjorde på samma sätt.

Framför allt tryckte Sverige tillsammans med Tyskland på EU för att jämna ut flyktingmottagandet mellan länderna. Kostnaderna och ansvaret måste fördelas mera rättvist. Men Stefan Löfvens resor till Bryssel blev resultatlösa och flyktingtrycket mot de svenska gränserna ökade.

De politiska partierna valde lite olika linjer. Kristdemokraterna var först ut med att ta initiativ till en mer restriktiv politik, bland annat med krav på att uppehållstillstånden skulle göras tillfälliga. Moderaterna gick på ungefär samma linje med krav på tillfälliga gränskontroller. Liberalerna skiljde ut sig genom att kräva att alla kommuner skulle tvingas ta emot flyktingar.

Läget förändrades i oktober när Migrationsverket presenterade en prognos som beräknade antalet flyktingar under 2015 till 190 000. Det var långt mer än en fördubbling jämfört med 2014. Verket räknade också i sin rapport med att det skulle behöva 29 miljarder kronor extra för att klara sitt uppdrag år 2016.

Överenskommelse

Rapporten skakade om politikerna ordentligt under de pågående överläggningarna om flyktingpolitiken. Diskussionen mellan partierna tog fart och resulterade i en överenskommelse om migrations- och integrationspolitiken. Bakom uppgörelsen stod Alliansens fyra partier och de båda regeringspartierna. Vänsterpartiet ville inte göra några förändringar. Det var aldrig aktuellt att inkludera Sverigedemokraterna med sin främlingskritiska politik.

Överenskommelsen innebar bland annat att tillfälliga uppehållstillstånd skulle vara regel under en övergångsperiod. Försörjningskraven vid anhöriginvandring skärps. Vidare skulle de som fått avslag på sin asylansökan omedelbart förlora rätten till bidrag. Det fanns också ekonomiska satsningar på omhändertagande av flyktingarna i uppgörelsen. Bland annat skulle kommunerna få ett engångsbelopp på 10 miljarder kronor som stöd för flyktingmottagandet och de så kallade RUT-avdragen – skatteavdrag för hushållsnära tjänster – skulle breddas till nya områden.

Med uppgörelsens 21 olika förslag räknade partierna med att skapa större ordning i flyktingmottagandet. Men det fanns också en förhoppning om att sända en signal till flyktingarna att det inte längre var lika lätt att komma till Sverige.

Successivt skärptes den svenska flyktingpolitiken under hösten. I slutet av november höll Stefan Löfven tillsammans med Miljöpartiets språkrör, vice statsminister Åsa Romson, en uppmärksammat presskonferens. Där presenterade de regeringens nya plan för att minska antalet asylsökande. Planen innehöll bland annat punkter som begränsning av anhöriginvandringen och att kategorin ”övriga skyddsbehövande” inte skulle ha rätt till uppehållstillstånd. Vid presskonferensen hade Romson svårt att hålla tillbaka tårarna och förklarade att det var ett ”fruktansvärt beslut”.

Fler förslag skulle komma som en följd av det ansträngda läget. Under oktober och november ökade strömmarna av asylsökande till Sverige till 10 000 i

*Det blev en tvärvändning
med den migrationspoli-
tiska överenskommelsen
mellan regeringen och
Alliansen.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

veckan; migrationsminister Morgan Johansson räknade med att Sverige skulle klara runt 2 000 i veckan. Regeringen beslutade om gränskontroller för att hejda flyktingvågen som sköljde in från Danmark, något som fick den danska regeringen att protestera. Politikerna i den framgångsrika Öresundsregionen reagerade också över att den allt viktigare pendlingen mellan framför allt Malmö och Köpenhamn skulle försvåras genom gränskontrollerna. I december beslutades om ID-kontroller för alla inresande. De skulle träda i kraft efter årsskiftet.

Mycket uppmärksamhet fick i detta sammanhang regeringens förslag att lagstifta om rätt för regeringen att stänga Öresundsbron. Förslaget fick förödande kritik, inte minst av Lagrådet, bland annat för att vara illa förberett. Regeringen gjorde då en kovändning och drog tillbaka förslaget.

Stärkta Sverigedemokrater

Med flyktingfrågan som helt dominerande i den politiska debatten kunde Sverigedemokraterna räkna in nya sympatisörer. När regeringen och Allianspartierna tvingades ta upp flyktingfrågan på dagordningen försökte Sverigedemokraterna hävda att de haft rätt från början i sin kritik av invandringspolitik. Sverigedemokraternas motiv för att lyfta upp invandringen och kritisera den svenska linjen var en del av partiets främlingsfientliga hållning. Men genom att underlåta att diskutera problemen med flyktingpolitiken spelade de andra partierna Sverigedemokraterna i händerna. Det vill säga just det de trodde sig undvika genom att ligga lågt i flyktingdebatten.

I valet 2014 fick SD knappt 13 procent av rösterna. Trots att den sjukskrivne partiledaren Jimmie Åkesson under en stor del av 2015 var borta från den politiska debatten lämnade många väljare de traditionella partierna för att sluta upp bakom Sverigedemokraterna.

*Sverigedemokraterna
bröt sig in i
LO-kollektivet och
konkurrerar med
Socialdemokraterna om
att vara största parti
bland medlemmarna.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

Decemberöverenskommelsen tillkom för att begränsa Sverigedemokraternas inflytande, men effekten tycktes bli den motsatta. Partiet fick i stället extra uppmärksamhet. Därtill gjorde det sig mera salongsfäligt genom att rensa ut medlemmar som uppträtt särskilt olämpligt. De sista opinionsundersökningarna i slutet av 2015 visade starkt växande sympatier för Sverigedemokraterna. Partiets stöd hade ökat till närmare 20 procent av väljarna. Mest anmärkningsvärt är att Sverigedemokraterna kan konkurrera om att vara det största partiet bland LO-medlemmarna. I det som varit Socialdemokraternas kärntrupp har Socialdemokraterna förlorat en tredjedel av sitt traditionella stöd.

Omsvängning

För regeringen med Socialdemokraterna i spetsen har det varit ett motigt år. Visserligen har ekonomin fungerat förhållandevis väl. Tillväxten landade på 3,5 procent, vilket måste sägas vara ett gott resultat i en internationell jämförelse. Ekonomin har vuxit tack vare den goda privata inhemska efterfrågan. Här kan man dock se en begynnande ändring. Den socialdemokratiska kritiken mot Alliansens skattesänkningar har fått allt större utrymme i debatten. Regeringen har genomfört flera skattehöjningar för privatpersoner och småföretag. Bland annat kan nämnas försämringen av de så kallade ROT- och RUT-avdragen. I stället betonas vikten av offentliga investeringar och nya utgifter. Sverige kan med andra ord åter vänta sig en period där den offentliga konsumtionen får växande betydelse för att hålla igång ekonomin.

Regeringens problem har varit oförmågan att tackla bristerna och möta behoven. Bostadsköerna till exempel är åter en realitet. Det byggs 40 000

*Verkligheten visade sig
inte så lätt att bli av
med för Stefan Löfven
och Åsa Romson.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

lägenheter om året, men det behövs dubbelt så många under de närmaste åren för att Sverige ska komma i närheten av balans på bostadsmarknaden.

I barnomsorgen, skolan och äldreomsorgen bedrivs verksamheten under allt sämre villkor. Rapporterna om missförhållanden duggade allt tätare under året och arbetslösheten låter sig inte bemästras som Stefan Löfven tänkt sig. Detta drabbade en regering som tvingades göra helt om i flyktingpolitiken och som saknade kraftfullhet och initiativrikedom och där flera av statsråden fört en anonym tillvaro. Några av dem omnämns högst marginellt i sociala och traditionella medier enligt en sammanställning som redovisades i *Svenska Dagbladet*.

Regeringens problem återspeglar sig i Socialdemokraternas opinionssiffror. I valet hösten 2014 nådde partiet över 31 procent. När årets sista opinionsmätningar redovisades i slutet av 2015 hade Socialdemokraterna sjunkit till omkring 26 procent.

Motigt har det även varit för det andra regeringspartiet – Miljöpartiet. De gröna har tvingats till flera svåra beslut i regeringssamarbetet. Något som både visar att det är tufft att regera men också att Miljöpartiet kanske haft en realistisk politisk plan. De båda språkrören, vice statsminister Åsa Romson och utbildningsminister Gustaf Fridolin, har inte heller gett regeringen något lyft.

Den under året intressanta diskussionen om penningpolitiken och räntan har inte heller påverkat eller påverkats av regeringen. Riksbanken har fört en intensiv kamp för att Sverige ska nå inflationsmålet på 2 procent. Under året fattade Riksbanken det ovanliga beslutet att sänka reporäntan under 0 procent i förhoppning att detta skulle sätta fart på inflationen. Den låga räntan har i stället satt fart på hushållens upplåning och på priserna på bostadsmarknaden. Hushållens upplåning har ökat mer än deras inkomster har höjts. Detta har skapat en oro för en bostadsbubbla som skulle riskera att spricka när räntorna åter höjs. Risken är uppenbar att hushållen då inte ska klara av räntebetalningarna.

Bristen på bostäder, hushållens relativt goda ekonomi och de låga räntorna har därför tillsammans skapat oro och krav på begränsningar i bankernas utlåning. De större bankerna har visserligen blivit mer restriktiva i sin utlåning. Men under året presenterade Finansinspektionen ett förslag med amorteringskrav på hushållens bolån. Förslaget underkändes dock av bland andra Kammarrätten i Jönköping som ansåg att det stred mot lagen att genom ett myndighetsbeslut införa amorteringskrav. Finansinspektionen drog då tillbaka förslaget. Men kvar står risken för en kommande räntekris för hushållen.

Vid sidan

På den rödgröna planhalvan har Vänsterpartiet stått vid sidan om regeringen. Partiet har under Jonas Sjöstedts ledning kunnat spela en ganska fri roll; sätta regeringen under press, vandra sig egen väg och avstå från att delta i svåra beslut, till exempel överenskommelsen om flykting- och migrationspolitiken. Detta har också gett resultat i opinionen. Partiet har ökat med två procentenheter sedan valet och låg i slutet av året runt 9 procent.

I Folkpartiet spekulerades det om ett partiledarskifte efter det ganska misslyckade valet. Men partiet lyckades inte skaka fram en motkandidat som var tillräckligt stark för att kunna utmana Jan Björklund. I stället bytte partiet namn till Liberalerna och partiledaren odlade skägg.

Centerpartiet fick klara sig utan den barnlediga partiledaren Annie Lööf under en del av året. Detta påverkade emellertid inte partiets ställning i opinionen. Den höll sig oförändrad, vilket innebar att Centern i opinionsmätningarna i slutet av året hamnade på drygt 6 procent.

Riksdagspartierna lämnade 2015 med problemet olöst om hur det parlamentariskt kniviga läget ska klaras. I spåren av den havererade decemberöverenskommelsen råder osäkerhet om hur politiska majoriteter och stabila regeringar ska skapas. Det finns tre politiska block i Riksdagen – Det rödgröna, Alliansen och Sverigedemokraterna. De två förstnämnda sitter mentalt fast i den gamla tvåblocksuppdelningen. Den linjen kommer inte att hålla i längden. Frågan är därför om vi inte under 2016 får se inledningen av ett samarbete över den traditionella blockgränsen – med majoritets- eller minoritetsregeringar.

LENA WIKLUND

FÄRGSPRAKANDE FANTASI

Konstnären Bjørn Wiinblad på Arken i Danmark

På konstmuseet Arken i Ishøj utanför Köpenhamn har man under hösten och vintern 2015-2016 visat den hittills största utställningen om den kände danske konstnären, designern och konsthantverkaren Bjørn Wiinblad (1918-2006).

Fil.kand. Lena Wiklund, redaktionssekreterare på *Nordisk Tidskrift*, har besökt utställningen.

Arkens Bjørn Wiinblad-utställning omfattar över 600 teckningar, affischer, målningar, keramik, scenografi, vävar och föremål, det mesta lånat från Bjørn Wiinblads konstnärshus Det Blå Hus i Lyngby utanför Köpenhamn. Till utställningen finns en rikt illustrerad katalog med mjuk eller hård pärm. Utställningen på Arken visar nyanserat på Bjørn Wiinblads bredd som konstnär, designer och konsthantverkare. Salarna fylls med färgrik fantasi och lust och med finns både välkända verk och sådant som sällan har visats, till exempel en serie stora vävar som har smyckat shoppingcentret The Apparel Mart i Dallas. Med på utställningen finns också några utvalda interiörer från Det Blå Hus.

Då Bjørn Wiinblad debuterade i konstnärsvärlden var det efterkrigstid och räta linjer och enkel formgivning som var i ropet inom dansk design. Bjørn Wiinblad gick mot strömmen med sina färgsprakande och fantasifulla verk. Många tyckte han var överdriven och för mycket, han gjorde allt, på en gång. I sin praktik arbetar han på tvärs med alla kategorier konst, design, konsthantverk och illustration. Mycket färg, krusiduller, äventyr och fantasi. ”Less is more” kunde inte vara mer fel när det gäller Bjørn Wiinblad, han torde snarare ha sagt ”less is bore”.

Jag är uppväxt med Bjørn Wiinblad. I mitt barndomshem på 1970- och 1980-talen fanns Bjørn Wiinblads porslins-skulpturer på byrån i vardagsrummet, vi la alla årtidernas pussel och till jul och födelsedagar var det Bjørn Wiinblads presentpapper och vykort på paketen. När jag var tio år fick jag en inramad affisch med en Bjørn Wiinblad-prinsessa, som jag tyckte var det finaste man kunde ha på väggen. Nu hänger samma affisch över sänggaveln i min dotters rum, hon är nu lika gammal som jag var då.

Bjørn Wiinblad utbildade sig på grafiska skolan på Den Kongelige Danske Kunstakademi och tog examen 1943. Redan under utbildningstiden kan man se i hans teckningar de karaktäristiska mandelformade ögonen och trekantiga näsorna

på figurerna, ofta omringade av ringlande växtlighet, blomrankor och fantasifulla träd, drag som skulle komma att genomgå hela hans konstnärskap. Under utbildningstiden kom han också i kontakt med keramiken genom en vän på akademien. På Lars Sydbergs verkstad i Taastrup lärde han sig att dekorera keramik och fick lov att arbeta med sina egna saker. Bjørn Wiinblad utvecklade en särskild lidelse för det konstnärliga dekoreringsarbetet, drejade gjorde han däremot inte.

På den första utställningen 1945 i en hyrd lokal i centrala Köpenhamn visade Bjørn Wiinblad för första gången sina keramiska arbeten och teckningar från akademien. Med på utställningen var också hans illustrationer till "Aladdin". De kom att vara början på hans 25-åriga arbete med "Tusen och en Natt"-sagorna. Utställningen väckte stor uppmärksamhet och fick berömmande omtalanden. Den kom att leda till en rad uppdrag, som första affischbeställningen, inledningen på samarbetet med Nymølle Keramiske Fabrik och första teateruppdraget.

Den första affischen "Spil selv" gjorde Bjørn Wiinblad 1946 till musikveckan i Köpenhamn. De tidiga affischer som Bjørn Wiinblad gjorde har ett klarare formspråk än de som skulle komma senare, som framstår mer som dekorativ

konst än affischer. I slutet av sin karriär återgick han till det mer direkta uttrycket i affischerna. Han skulle komma att bli känd för sina Tivoli-affischer. 1988 gör han jubileumsaffischen för LU Biscuits 100 år.

1946 började han också samarbeta med Nymølle Keramiske Fabrik, ett uppdrag som skulle pågå i mer än 30 år. Bjørn Wiinblad blev känd för sina olika serier i fajance. På 1960-talet gör han en serie med tolv tallrikar för Nymølle, en för varje av årets månader. De blev snabbt samlarobjekt liksom andra tallrikar Bjørn Wiinblad gjorde för Nymølle, nyårstallrikar, de fyra elementen, de fyra årstiderna, de sju

Bjørn Wiinblad, "Spil selv" 1946. Affisch till musikveckan, gouache på papper. Foto: Anders Sune Berg.

dödssynderna, sol och måne, morgon-middag-afton. 1976 blir han delägare i Nymølle.

I slutet av 1940-talet debuterade Bjørn Wiinblad som teaterdekoratör och -scenograf på teatern Riddersalen, efter att teaterdirektören sett affischen "Spil selv". På 1960- och 1970-talen gör han sedan flera kostymer och scenografier till teaterstycken och baletter. Bland annat till "The Lady and the Fool" och "Nøddeknækkeren" på Den Kongelige Teater och "Harlekens millioner" på Pantomimteatret. I teatern blir man helt omgiven av hans äventyrliga konstnärliga uttryck. Bjørn Wiinblad gick själv gärna på teater, då helst opera eller balett. Det första han undersökte när han kom till en ny stad var teaterutbudet.

1957 anställdes Bjørn Wiinblad som designer på den tyska designverkstaden Rosenthal, i samband med firmans etablering av en egen designlinje med konstnärligt fokus. Samarbetet fortsatte i nästan 50 år, och under flera år var Bjørn Wiinblad designchef. 1971 gjorde han sin första jubileumsjultallrik för Rosenthal. De kom att bli dyra samlarobjekt, den första jultallriken från 1971 såldes då för 444 danska kronor, fem år

Bjørn Wiinblad, "LU Generale Biscuit France" ca. 1988. 100-års jubileumsaffisch, gouache och mixed media på papper. Foto: Anders Sune Berg.

senare kunde den inte köpas för under 5 000 danska kronor.

1966 flyttade Bjørn Wiinblad in i Det Blå Hus i Lyngby utanför Köpenhamn. Huset fungerade som både bostad och verkstad för Bjørn Wiinblad och flera medarbetare. Huset var ursprungligen ett spannmåslager, som sedan byggts om av en svensk konsthantverkare som gjorde det lämpligt som kombinerad bostad och verkstad. Det Blå Hus är fyllt av vackra ting från exotiska kulturer, bilder, skulpturer och föremål från Japan, Indien, Burma, Kina, Thailand och från antikens Grekland. På golven ligger tjocka mattor med mönster av Bjørn Wiinblad.

Bjørn Wiinblad, "Eva" 1976. Penseldekorerad fajance. Foto: Ole Akhøj.

Bjørn Wiinblad, "The Lady and the Fool", Den Kongelige Teater 1971. Förlaga till ridå till baletten, gouache på papper. Foto: Anders Sune Berg.

Väggarna är målade i gult, rött och blått, grönt och guld. Genom åren kom här att hållas många fester och middagar. Bjørn Wiinblad bodde och arbetade i Det Blå Hus till sin död 2006, 87 år gammal. Huset står i stort sett som han lämnade det, och bevaras som museum med hjälp av en fond som Bjørn Wiinblad etablerade. Man kan besöka det om man beställer en visning.

I början av 1970-talet inledde Bjørn Wiinblad ett samarbete med väveriet Fortunato Silvério i Porto i Portugal. Härefter kom alla Bjørn Wiinblads bildvävar att produceras i Porto, bland annat de fem stora Scheherazade-vävarna till shoppingcentret The Apparel Mart i Dallas. Det var ett av många internationella uppdrag som Bjørn Wiinblad fick. Bildvävarna är något av det mest imponerande i Bjørn Wiinblads gärning. Den största är tio meter hög och sju meter bred. Vävarna hängde i The Apparel Mart från öppningen 1973 till 2004 då centret stängde. The Apparel Mart var ett shoppingcenter med fokus på mode, och Bjørn Wiinblad tog motiv från ”Tusen och en Natt”-sagornas slut som han betraktade som litteraturens första modevisning. I Dallas, i Gossip Bar på Hotel Hilton Anatole, finns också Bjørn Wiinblads stora bronsskulptur ”The Gossips” med tre kvinnor i böjd position som utväxlar förtroligheter.

Bjørn Wiinblad gjorde genom åren flera utställningar och fick flera utmärkelser. Bland annat fick han 1965 International Design Award. 1981 ställde han ut på det Danske Kunstindustrimuseum, idag Design Museum Danmark med en separatutställning om sitt 40-åriga konstnärskap, och 1998 gjordes en utställning på Sophienholm i Lyngby med anledning av hans 80-årsdag.

Bjørn Wiinblad ville med sin konst förmedla en värld av skönhet, lyx och dröm. Han var en romantiker som ville öppna den magiska världen för den vanliga medborgaren. Han ville skapa verk som var tillgängliga för alla och uttryckte sig med lika stor iver vare sig det rörde sig om tallrikar, stora keramikvaser, kostymer till Den Kongelige Ballet, scendraperier eller vardagsting som kakburkar, presentpapper eller pussel. Hans verk spände från det handgjorda unika till det massproducerade och han var inte rädd för att bryta gränsen mellan konst och design. ”Det kan aldrig være mængden af en ting, der er forkert – det kan kun være kvaliteten. Jag lægger lige så mange tanker, lige så mange overvejelser og lige så stor iver efter at gøre det rigtigt i mit arbejde, når jeg laver indpakningspapir, som jeg gør, når jeg skaber en dekoration til Den Kongelige Ballet”.

Bjørn Wiinblad har varit både beundrad och det motsatta. Skälet till det första är hans tekniska kunnande, fantasi och poetiska livssyn. Orsaken till det andra kan vara att han var kommersiell och folkkär, man blev ”mätt” på Bjørn Wiinblad-saker då han en tid förekom överallt med affischer, serviser och jultallrikar.

De senaste decennierna har Bjørn Wiinblads design i stort legat i glömska. Men 2014 köpte Rosendal design Group rättigheterna till Bjørn Wiinblads design och lanserade den första serien med nytolkningar av Bjørn Wiinblads form och färg i egen design. De finns nu i flera butiker i Norden och på nätet.

Bjørn Wiinblad, "Første tema" The Dallas Apparel Mart 1972. Förlaga till Scheherazade-bildväv, gouache på papper. Foto: Anders Sune Berg.

HANS H. SKEI

"ATT LEVA HAR SIN TID;
ATT VARA DÖD HAR SIN."

In memoriam Henning Mankell

Som president i Rivertonklubben i Norge overrakte NTs norske redaktør Den gylne revolver til Henning Mankell (1948-2015) som synlig bevis på at han var blitt utnevnt til internasjonalt æresmedlem ved klubbens 40-årsjubileum i 2012. Det er slik både rimelig og naturlig at det er kriminalforfatteren Mankell som nå blir minnet med respekt når han er borte.

Henning Mankell døde 5. oktober 2015. Alle de store avisene i Norden brukte opptil flere sider på å minnes ham som menneske, teatermann, forfatter – men aller mest som skaperen av kommissarie Kurt Wallander i en serie kriminalbøker som nærmest alene la grunnen for det som i dag litt misforstått kalles «Nordic Noir». Også store utenlandske aviser trykte lange artikler om en forfatter som hele sitt liv var radikal, både politisk

Foto: Lina Ilse

Henning Mankell

og kulturelt, som la ned en stor innsats for teater i Mosambik, og hadde en omfangsrikt og variert forfatterskap utenom Wallander-bøkene. *The New York Times* mintes Mankell i en stor artikkel der selve overskriften viser hva som var viktigst i forfatterskapet og hva som kommer til å leve videre: «Henning Mankell, Writer Whose Wallander Patrolled a Gritty Sweden, Dies at 67». Avisen understreker Mankells rolle som lederskikkelsen blant «Scandinavian noir»-forfatterne, og nevner etterfølgere som Arnaldur Indriðason, Jo Nesbø og Stieg Larsson. *The Times* er også inne på spørsmålet om hvorfor ingen av de mange vanlige romanene Wallander skrev oppnådde internasjonal suksess – f.eks. den stort anlagte *Djup* (2004), og viser til en tidligere omtale av denne boken hvor kritikeren peker på irriterende uvaner som kriminalforfattere gjerne legger seg til – ikke minst når det gjelder plotting og intrige og dette at det legges inn et mord nå og da. Nå hadde Mankell et stort forfatterskap før han, 43 år gammel, ga ut sin første Wallander-bok – *Mördare utan ansikte* (1991), og krimforfatterens uvaner kan neppe gis tilbakevirkende kraft. Med andre ord tror jeg det er så enkelt som at bøkene om og med Wallander, som etterforsker og som plaget menneske, sammen med miljøskildring og samfunnsbeskrivelser,

i språklig fremstilling og menneskeforståelse, i særklasse er det beste denne mangesidige forfatteren skapte.

En norsk forfatter og krimkjenner presenterte sine fem favoritter blant Mankells kriminalromaner i et minneord – fire var Wallander-bøker og den femte var en av de to krimbøkene uten Wallander som Mankell også skrev. Favoritten var *Steget etter*, fulgt av *Villospår*, *Den vita lejoninnan*, *Danslärarens återkomst* (uten Wallander) og *Mördare utan ansikte*. Alle disse er selvfølgelig på ulikt vis storartede kriminalromaner, men som det fremgår av fortsettelsen, legger jeg vekten nokså annerledes.

For krimentusiaster er det en selvfølge at det er bøkene med kommissarie Kurt Wallander ved Ystad-polisen som gjør at Mankell har en egen plass i våre bokhyller og våre hjerter. Har man truffet ham og hørt ham fortelle om sitt forfatterskap og sine mange andre innsatser, vil man også huske den romslige personligheten og det generøse mennesket. De som hadde lest noen av bøkene hans, både Wallander-serien og andre romaner, fant kanskje også en overensstemmelse mellom mennesket og den forfatter som med stor innlevelse og forståelse skapte Kurt Wallander. Millioner av lesere verden over har med stadig økende fascinasjon fulgt Wallander i problematisk kamp med utspekulerte og voldelige kriminelle og med sitt eget liv, fra *Mördare utan ansikte* i 1991 til *Den orolige mannen* i 2009.

Romanserien med Kurt Wallander begynner klokken kvart på fem den 8. januar 1990. Wallander er 42 år gammel, men den 30. januar blir han 43, og er altså født i 1947. Tre måneder tidligere har ektefellen, Mona, forlatt ham. Vi følger ham så gjennom 1990-tallets fenomenalt spennende og medrivende fortalte romaner, før vi er inne på et lite sidespor i *Innan frosten* og får mer kunnskap om hans bakgrunn i tekstene i *Pyramiden*. Så tar vi avskjed først i 2009 med *Den orolige mannen*, en roman som er trygt forankret i virkelighet, og som kanskje – slik forfatteren antyder i etterordet – gjennom fiksjonsberetningen overgår den dokumentariske realismen. Det ubegripelige i verden rundt oss, blir litt mer forståelig. Vi tok omkring midt i serien avskjed med Wallanders far – uten noen gang å få vite navnet hans – mer og mer dement, hissig, selvopptatt i sitt liv som einstøing med flere tusen nesten identiske fidus-malerier bak seg. Jeg har en spesiell forkjærlighet for romanen *Mannen som log* (1996) (på norsk: *Silkeridderen*) nettopp fordi faren spiller en rolle, og fordi avgjørende barndomsminner gir oss mulighet til å komme nærmere inn på hvem Wallander i all sin melankolske og ganske så resignerte fremtoning, egentlig er. Gjennom beretningen om et par slagsmål faren er innblandet i – ett mens Kurt var guttunge, et annet mens etterforskningen i denne romanen akkurat pågår – får vi også med oss noen humoristiske innslag som Wallander kanskje ikke oppfatter slik, men som vi som lesere ikke kan annet enn humre over. Det gjelder f.eks. beskrivelsen av farens malerier:

Han målade ett melankoliskt höstlandskap, med en spegelblank insjö, ett krokigt träd med avlövide grenar i förgrunden, och långt borta vid horisonten skytmade fjällkedjor, omslutna av moln som skimrade i en osannolikt färgsprakande kvällsol.

Då och då la han till en tjäder som stod på en stubbe i tavlans vänstra ytterkant.

Det virker som en kritikk, men etter å ha sett bildet på veggen i et hus han besøker under etterforskningen, kommer Wallander i tanker om hva det var faren egentlig hadde gjort gjennom sin masseproduksjon av de verste sjang-erklisjeene i svensk landskapsmaleri: Han hadde hindret solen i å gå ned, og hadde gitt folk trøst og håp ved at de hengte bildene hans på veggen og slik kunne holde solen fanget.

Det er gjort god plass for dette i en roman som ellers minner ikke så lite i struktur om Bram Stokers *Dracula* og som har en representant for den moderne ikke-produktive nykapitalismen boende i et enormt slott, en som handler med alt som gir størst mulig fortjeneste, som er mesen og velgjører og får alle – inkludert politisjef Björck til å stå med lua i hånden.

Jeg tror kanskje også denne fjerde boken i serien var en lettelse for mange lesere, fordi vi her kom så tett inn på enda bedre etterforskning enn før, tettere på virkeligheten. Det hele ble enda mer skremmende fordi gangsterne utenfra i de tre første bøkene var byttet ut med innenlandske skurker. Slik kom Wallander til å stå enda tydeligere frem som forsvarer av den tynne og sterkt utsatte grenselinjen mellom et noenlunde velordnet og trygt samfunn og kriminalitet og faenskap som nå også hadde infisert småbyene og bygdene. Wallander representerer folket, og politikorpset vi møter er et helt annet og er gitt en annen funksjon enn det Sjöwall og Wahlöö fremstilte. Med all sin livslede og sin ensomme, til tider søvnløse tilværelse på Mariagatan, er Wallander førstelinjeforsvarer når vi stadig opplever ”vanvettets hot mot normaliteten”.

Det er også fristende å etablere et slektskap mellom *Mannen som log* og den absolutt siste Wallander – *Den orolige mannen*, for så vidt som en omfattende etterforskning knyttet til ubåter og spionasje også lar oss gå på gjengangerferd i mange saker vi kjenner fra tidligere bøker. Generelt kunne vi si at resignasjon og pessimisme blir stadig mer tydelig etter at Wallander alt som 50-åring fikk diabetesdiagnosen som tidlig bekreftelse på forgjengelighetens ubønnhørlige lov. I epilogen til denne siste Wallander-boken må vi avfinne oss med at sykdom gjør at Wallander skal vandre i en annen form for tåke enn den han har vasset i gjennom mange bøker – i konkret og overført betydning: Han er på vei inn i det endelige mørket som det ikke lenger nytter å kjempe mot. Det er vakkert gjort, og gripende, for også råbarkete krimlesere har godt av en dose sentimentalitet, hvis det er det det er:

Skuggan hade djupnat. Och långsamt kom Kurt Wallander nu att försvinna in i ett mörker som några år senere definitivt skickade ut honom i det tomma universum som heter Alzheimer.

Sedan är det inte mer. Berättelsen om Kurt Wallander tar oåterkallelig slut. De år, kanskje tio, kanskje flere, han har kvar att leva, är hans egen tid, hans och Lindas, hans och Klaras tid.

Mankell var svært klar på at han med denne boken var ferdig med Wallander, og ikke kom til å savne ham. Det kan man forstå, også ut fra alt som fulgte i kjølvannet til bøkene med TV-serier og filmer der forfatteren selv gjerne holdt en hånd på rattet. Selv foretrakk han TV-serien med Krister Henrikson som Wallander – han lignet på det bildet forfatteren selv hadde av sin helt. Men Kenneth Branagh regisserte og spilte selv Wallander i en BBC-serie av høy kvalitet.

Mange hadde håpet på mer, selv om sluttstrek var effektivt satt i *Den orolige mannen*. En anmelder beklaget at Wallander hadde løst sin siste sak, fordi denne alkoholisererte, diabetiske, antisosiale og alltid vrange svenske detektiven her var på sitt beste i siste boken.

De som analyserer og dissekerer forfatterskapet, ser at Mankells forfatterskap og spesielt Wallander-bøkene i sum handler om selve Det Stora Brottet, og sett fra Sverige gjelder det selvsagt: Folkhemmets fall, Socialdemokratens svik. Når jeg leser bøkene, opplever jeg imidlertid først og sist drivende god krim, spenning, fare, mystifikasjon, intrikate løsninger – krim i superklassen, mens det andre så å si er en nødvendig bakgrunn for det som skjer – ideologien er der, men som bakteppe. Blandingen av stort og smått, globalt og provinsielt, er ekstremt vellykket. Kombinasjonen av et lite og tilsynelatende idyllisk land med velferd og velstand og likevel med mørke skygger, har vært uimotståelig. Wallander kan synke dypt ned i den skånske leire, men løfter seg over det meste i samtidens krimlitteratur, i en serie bøker som allerede er å betrakte som klassikere i nordisk kriminallitteratur.

Det finnes flere serier med ti bøker eller flere i svensk kriminallitteratur – Sjöwall & Wahlöö, Håkan Nesser, Arne Dahl – befolket med sterke etterforskere i kamp mot alle typer forbrytelser, alle sammen etter hvert velkjente også fra TV og film. Men det finnes bare én Kurt Wallander.

NT-INTERVJUN

TENKE HØGT OG TVILE

Stiftinga Fritt Ord i viktig rolle i Norge

Knut Olav Åmås, administrerande direktør i Stiftinga Fritt Ord, Dr. philos. i medievitenskap, tidlegare statssekretær (Høgre) i Kulturdepartementet 2013-2014, kultur- og debattredaktør i *Aftenposten* 2006-2013, redaktør i *Samtiden* 2001-2006, forlagsredaktør i Universitetsforlaget 1996-2000.

Knut Olav Åmås er her i samtale med Jan Kløvstad, sekretær i Letterstedtska föreningens norske avdeling.

– Vi vil gjere det mogleg for folk å gjennomføre ideane og prosjekta deira. Fritt Ord skal vere ein ideanes infrastruktur. Vi er på

Knut Olav Åmås

visse måtar eit privat lite kulturdepartement, og som privat stiftelse er vi meir fleksible og raskare. Vi fekk 3300 søknadar i 2015, hadde sju søknadsfristar og vi har gitt engasjerte og arbeidsvillige menneske raske svar – dei fleste før det var gått seks veker.

Vi vil også dyrke den nordiske offentlege samtalen, og har starta skandinavisk. Vi vil vere svært åpne for initiativ frå andre, og tek også eigne initiativ. Vi har tett kontakt med Foreningen Norden, vi har arrangert stort debattmøte med ulikskapane mellom Sverige og Norge med utgangspunkt i ordsiftet Karl Ove Knausgård reiste og hatt foredragsserie om dei enkelte lands kultur, politikk og økonomi. Min observasjon er at Sverige, Danmark og Norge har mange likskapstrekk, men vi har likevel inga felles offentlegheit og for lite gjensidig rapportering. Vi har også hatt eit møte med styreleiar Olemic Thommessen og generalsekretær Espen Stedje i Foreningen Norden og Fredrik Skavlan og fleire andre for å styrke dette arbeidet. Vi har starta med det skandinaviske i første omgang.

Kva har Fritt Ord gitt støtte til dei siste åra?

– Vi støttar mangt og mykje som kan styrke det frie ordet, media og journalistikk, rundt 300 sakprosa-bøker blei støtta i fjor, vi støttar teater, dans, dokumentarfilm, foto, mange konferansar og seminar, bibliotek, film- og litteraturfestivalar, vi gir utdanningsstipend innan menneskerettar og politikk. I tillegg har vi tatt mange viktige eigne initiativ, ein tradisjon som starta i Erik Rudengs tid som direktør. Utan Fritt Ord hadde det nok ikkje vore eit litteraturhus i Oslo, vi har vore med på å utvikle *Store Norske Leksikon* på nett,

gjenoppliving av *Morgenbladet* som nå er blitt ei viktig avis, og støtte til *Dag og Tid*, *Klassekampen* og *Ny Tid* for å styrke mange typar journalistikk. Vi har oppretta ti nye kritikarstipend a kr 200 000 per år og fekk heile 56 søknadar der i fjor – og vi gir 10 millionar kroner kvart år til ekstrainsats i samfunns-viktig journalistikk.

Kor mykje pengar gir Fritt Ord kvart år?

– Det er litt avhengig av avkastninga, men ein stad mellom 90 og 110 millionar norske kroner vedtek styret, som tek alle slike avgjersler. Fritt Ord styrkte seg rundt hundreårsskiftet, gjennom salet av Narvesen. Frå rundt 2003-2004 har Fritt Ord delt ut betydelege summar. Private stiftingar som gir solid støtte til kunst og kultur er relativt nytt i Norge, vi har ikkje den sterke tradisjonen for samfunnsinnsats som store bedrifter har hatt lenge i Danmark, Sverige og Finland. Dei andre landa har lenge hatt store bedrifter og industrielle motorar som IKEA, Elektrolux, Carlsberg, Mærsk og Nokia, som alle har tatt eit solid samfunnsansvar. Men det kjem seg også hos oss. Olav Thon, Rasmus Astrup, Kavli-fondet og milliardane Trond Mohn i Bergen har delt ut til vitskap, forskning og helse er gode eksempel. Dei seinare åra har vi også fått Gjensidigestiftelsen og Sparebankstiftelsen DnB, pluss fleire meir regionale fond. Til saman deler dei allmennyttige stiftingane i Norge ut over tre milliardar frie kroner kvart år, det er svært mykje, gitt at dette ikkje er bundne driftsmidlar som i det offentlege.

Du var statssekretær i Kulturdepartementet da du blei henta til Fritt Ord etter ei heller kort karriere som politiker?

– Ja, det blei berre eit knapt år. Eg hadde tenkt å vere der mykje lenger og det var ei strålende og viktig røynsle. Men eg kunne ikkje seie nei til å ta over som direktør i Fritt Ord da Erik Rudeng blei pensjonist. Denne stillinga blir jo berre ledig kvart femtande år. Fritt Ord-jobben er ein kombinasjon av alt eg hadde arbeidd med: kultur, publisering, prosjektretta arbeid, toverretta arbeid og det å vere tilretteleggar. Jobben gir den store fridomen til å kunne gjere alt dette i det offentlege rom, og til å vere ei offentlig stemme sjølv. Og så er det eit langsiktig perspektiv i det. Den politiske rolla kunne ta slutt når som helst, det er få statssekretærar att av det opphavlege laget frå oktober 2013.

Eg har vore heldig, og folk har vist meg tillit. Eg har også fått brukt mykje av utdanninga mi, som cand. philol. i filosofi, idéhistorie grunnfag frå Universitet i Oslo og med grunnfag i administrasjon og organisasjonsvitskap frå Universitetet i Bergen. Eg disputerte på biografien om Olav H. Hauge i 2005, og så har eg fått bruke mykje av utdanninga mi i dei arbeidsforholda eg har hatt.

Korleis var det å skifte frå å vere fri kultur- og debattleiar i Aftenposten til ansvarleg politikar?

– Da eg fekk spørsmålet om å vere statssekretær var eg ikkje i tvil om at eg måtte seie ja. Eg blei aleine statssekretær for eit svært stort saksfelt – kultur, religion, idrett, media og frivillig sektor – og lærte enormt mykje. Det var ein stor overgang, og eg var den første tida også ”i sorg over å ha forlatt *Aftenposten*”. Men det var store utfordringar vi skulle sette ut i livet, mykje av det hadde eg skrive om som kultureddaktør og kommentator før. Det var difor eg fekk jobben. Eg fekk stor og auka respekt for arbeidet leiande politikarar legg ned. Kvar einaste tanke og sms er offentleg. Det var eit fasinerande arbeid med kunst, kultur, media, – og livssynsspørsmål. Eg, som ikkje eingong er verken religiøs eller agnostikar, skulle gå djupt inn også i det feltet. Men eg er sterkt interessert i religiøse spørsmål. For eksempel drog eg eins ærend til Oslo for å høyre Paven snakke, da eg var ung student i Bergen i 1989.

Da spørsmålet frå Fritt Ord kom, måtte eg bruke fleire veker på å bestemme meg. Å vere i den politiske leiinga i Kulturdepartementet var ei fantastisk erfaring. Eg fekk sjå kor tunge og betryggande sakte mange prosessar er, med høyring, forankring og lange og grundige diskusjonar fram mot vedtak. Nå halvtanna år etterpå dukkar det stadig opp saker frå tida mi der. Eg fekk vere med i den mest spennande fasen, med å starte opp, stake ut kursen, – og å lage eitt og eit halvt statsbudsjett. At eg alt hadde vore med på å setje i gong så mykje, gjorde det litt lettare å avgjere å skifte beite att.

Og nå kan du tenke høgt og tvile, som du har skrive i ein kronikk i Aftenposten nyleg?

– Politikken må ha refleksjonsrom, det må vere reell politisk tenking i det offentlege rom, ikkje berre i møte med lobbyistar og særinteresser. Politikarar må vere villige til å tenke, snakke, lytte, – og media må ikkje straks arrestere noen for at de sjølve eller noen andre i same parti har sagt noe litt annsleis ein eller annan gong før. Eg ser gode tendensar hos tvilande og tenkande folk som Torbjørn Røe Isaksen, Hadia Tajik og Jonas Gahr Støre, og håpar dei får lov til å fortsette høgtenkinga si. Partia har ikkje opna seg nok, dei nye tankesmiene med forankring i eitt eller fleire parti er eit symptom på det. Dei veks ut av partia og femnar vidare i debatten. Det gjeld både Agenda for venstre-sentrum og det fellesborgarlege Civita.

Du har skrive ein stor biografi om lyrikaren Olav H. Hauge – ”Mitt liv var draum” og du har omsett, skrive, redigert bøker av og om Ludwig Wittgenstein, pluss eindel meir?

– Ja, eg møter stadig folk som les Hauge-biografien. Det er hyggeleg meir enn 11 år etter den kom ut. Også Wittgenstein-bøkene er det stadig ny interesse

for. I tillegg har eg redigert bok om homofil kjærleik gjennom hundre år, fleire debattbøker og saman med kjærasten min, Knut Aastad Bråten, også reise-
guidar om New York og Wien. Og sjølv om eg likar å lese nordiske bøker på
originalspråket, ser eg at vi må omsetje bøker også frå svensk og dansk. Elles
blir bøker på nabolandsspråk eliteprosjekt, fordi dei ikkje når fram til alle på
originalspråket. Eg har omsett to essayistiske bøker av finlandssvenske Georg
Henrik von Wright. Fleire bør lese han!

Jan Kløvstad

FÖR EGEN RÄKNING

NATO-FRÅGAN

I FINLAND OCH SVERIGE

Mats Bergquist är docent i statsvetenskap och medlem i Letterstedtska föreningen. Han har varit Sveriges ambassadör i Tel Aviv, Helsingfors och London.

När världskriget tog slut 1945 följde tidvis mycket skarpa motsättningar mellan NATO och Warszawapakten. Danmark och Norge gick, liksom Island, med i NATO medan Sverige och Finland följde en alliansfri linje, i Finlands fall behäftad med ett hypotek i form av den s.k. Vänskaps-, samarbets- och biståndspakten (VSB) med Sovjet.

Mats Bergquist

Halva gränsen mellan öst och väst i Europa gick genom Norden. Det låg därför i både stormakternas och de nordiska ländernas intresse att söka eliminera konfliktytor. Så tillkom vad som kom att kallas den nordiska balansen. Danmark och Norge ålade sig begränsningar i sitt medlemskap i NATO: inga främmande förband skulle stationeras i Norge i fredstid, inga kärnvapen på norsk och dansk mark samt inga övningar i Nordnorge. Sverige satsade, efter ett försök 1948-1949 att få till stånd ett skandinaviskt försvarsförbund, på fortsatt väpnad neutralitet. Finland följde samma linje. Härmed lyckades man skapa ett slags buffertzonen mellan öst och väst. Washington samarbetade i det fördolda med både Sverige och Finland. När man från sovjetisk sida, tydligast under den s.k. notkrisen 1961, sökte dra in Finland närmare sin intressesfär kunde president Urho Kekkonen hänvisa till opinionen i de nordiska länderna och de följer rysk-finska konsultationer i enlighet med VSB-pakten skulle få för den nordiska balansen. Chrustjov gick Kekkonen till mötes och retirerade.

Efter Sovjetunionens upplösning 1991 föreföll de västliga stormakterna ha tappat intresset för Norden. Vi hade inledningsvis besvär att engagera Washington, London och Paris för restaurationen av de tre baltiska staternas oberoende och avlägsnandet av de ryska trupperna där. Med ett Ryssland i kaos kunde de västliga strukturerna etableras i hela Warszawapaktsområdet och de baltiska staterna infogas i en ordning, som förstärkte vår säkerhet. Så gott som hela Östersjöns kustområde var behärskat av vänligt sinnade stater. Man gjorde också från amerikansk sida ansträngningar för att sy in Moskva i ett multilateralt nätverk och upprättade 2002 ett gemensamt NATO-Rysslandsråd.

Det är inte att undra på att Sverige liksom nästan hela Europa tog den s.k. fredsdividenden på allvar och påbörjade en ganska dramatisk avrustning som kulminerade med 2009 års försvarsbeslut.

Dessa år då vi deltog med trupp på Balkan och i Afghanistan, skaffade de nordiska länderna sig goodwill i de västliga stormaktshuvudstäderna. Moskva var upptaget av Tjetjenienkrig och ekonomiska problem. Det var Kaukasusregionen som uppslukade tillgängliga resurser. Vladimir Putin ville också söka samarbete med Väst. Han hade dock redan 2007 i sitt s.k. Wehrkundetal i München skickat signaler om en kursändring som inte togs på allvar. Det var en lång väg, antog man, till dess den ryske presidenten skulle kunna sätta makt bakom sitt missnöje med den rådande internationella ordningen.

Nu har situationen ändrats ganska dramatiskt. Putin har med hjälp av goda råvarupriser lyckats rusta upp det under 1990-talet militärt svaga Ryssland. Man har upptagit särskilt flygmönster från det kalla kriget. En stor militär övning – omfattande 70.000 man – hölls 2013 i västra Ryssland. Kränkningar av svenskt, finskt och baltiskt luftrum förekommer för att inte tala om talrika provokativa flygmanövrar nära Östersjöstaternas gränser. Ubåtskränkningar av svenskt vatten har på nytt konstaterats. Vilka avsikter har Moskva med sitt nuvarande agerande i Östersjöområdet, vilka reaktioner kan väntas från NATO, och hur skall vår egen säkerhetspolitik utformas för att inte ytterligare öka spänningen? Dessa frågor tangerar omedelbart Sveriges och Finlands förhållande till alliansen. Två olika förhållningssätt finns, varom mera nedan.

Ryssland har under lång tid haft som mål att begränsa tillfarten till Östersjön för icke-strandstater. Nu när NATO, med också Polen och de tre baltiska staterna som medlemmar, är avsevärt mera närvarande i regionen, genererar detta rysk inringningsmentalitet. Det ryska agerandet under senare år kan knappast ha andra syften än att inge respekt. Man vill också försöka hindra Sverige och Finland från att söka medlemskap i NATO, vilket skulle omvandla Östersjön till ett innanhav för NATO. Även om den ryska ledningen är medveten om det samarbete som Sverige och Finland, särskilt sedan 1994 inom ramen för Partnership for Peace, har med alliansen skulle ett svenskt och/eller finskt medlemskap innebära ett stort politiskt nederlag för Moskva. Sannolikt är ett finskt medlemskap i NATO, på grund av historien och den långa gränsen, känsligare för Moskva än ett svenskt.

Moskvas höjda aktivitetsnivå måste också ses i samband med Ukrainakrisen. Putin vill uppenbarligen visa att Ryssland förmår att samtidigt öka pressen västerut. Ty vad Ukrainakrisen medfört är också en ökad NATO-närvaro i regionen. En tyst (?) överenskommelse i samband med Tysklands återförening 1990 var att alliansen inte permanent skulle öka sin militära närvaro längre österut. När särskilt de baltiska staterna, men även Polen, känt sig hotade, har önskemål om NATO-närvaro framförts. NATO roterar därför nu flyg för att övervaka de tre ländernas luftrum. Dessa har också tagit emot smärre markbaserade detachement.

NATO:s ökade militära närvaro är avsedd som snubbeltråd. Ett problem emellertid är att man, om man undantar USA (och Turkiet), inte längre har några större landbaserade resurser att avvara. I praktiken har kärnvapenoptionen ånyo blivit aktuell. Att ryssarna är medvetna härom framgår av att dessa vapen också nu diskuteras i Moskva och dessas modernisering åsättes hög prioritet. President Obama har också under senare år genom flera besök i regionen markerat en vilja att fortsätta en regelbunden dialog på det säkerhetspolitiska området.

Eftersom många av dagens beslutsfattare inte upplevt det kalla krigets spänning, uppfattas situationen i Östersjön som ganska dramatisk. Den är givetvis allvarlig, men ändå befinner vi oss inte i det kalla krigets laddade atmosfär. Men dagens Ryssland är uppenbart en revisionistisk stormakt. Detta räcker för att inge oro i Östersjöregionen.

Vilken politik bör då Sverige och Finland föra i det nya läget? För första gången sedan 1949 har vi i båda länderna fått en NATO-debatt. Anhängarna pekar på särskilt Sveriges bristfälliga försvar. Den ryske presidentens aggressiva utrikespolitik har demonstrerat att Sverige bör söka skydd i alliansen. I Moskva ser man redan samarbetet mellan de två länderna och alliansen ändå som ett de facto-medlemskap och anser att om en öppen konflikt skulle komma, både Sverige och Finland skulle dras in omedelbart.

Motståndarna menar att små stater inte utan noggranna överväganden bör ändra sin grundläggande strategi, vilken i Sveriges fall varit styrande under 200 år. Både Ryssland och NATO tjänar på att det finns ett alliansfritt område i Nordeuropa. Anhängarna bortser från NATO-medlemskapets politiska symbolvärde. De menar också att så länge man i Moskva kan anta att inga anfallsföretag kommer att utgå från svenskt eller finskt område, det kan ligga i Rysslands intresse att undvika att dra in dessa stater i en konflikt. Motståndarna pekar också främst i Sverige på de besvärande inrikespolitiska spänningar som en ansökan kan medföra.

De senaste två åren har igen visat att Norden inte någon längre tid kan vara opåverkat av storpolitiken. Bilden av ett stabilt Norden har kompletterats med ökad säkerhetspolitisk utsatthet. Detta kom som en överraskning för många och har lett till en delvis ganska vilsen säkerhetspolitisk debatt. Vilka intressen har nu USA, NATO och Ryssland? Ibland antyds, att NATO och USA skulle vilja se både Sverige och Finland i NATO. Detta är inte säkert. Varför skulle USA, när man har ett till synes effektivt bilateralt samarbete med Sverige och Finland, vilja ändra denna ordning? Att Moskvas främsta intresse är att hindra en svensk och/eller finsk ansökan om medlemskap är klart. Det kan vara så att USA och Ryssland egentligen helst skulle se att den s.k. nordiska balansen fortlevde.

Alla de nordiska länderna har sedan murens fall vidtagit förändringar i sin säkerhetspolitik. Danmark, som tidigare karaktäriserats som lätt pacifistiskt, har numera knutit täta direkta band med USA och tillhört Washingtons

närmaste allierade i Afghanistan och Irak. Norge och Ryssland har efter många års förhandlingar 2011 kommit överens om en delningslinje i Ishavet, vilket med tanke på de förväntade olje- och gasfynden måste anses ha stor betydelse. Finland har sagt upp sitt vänskaps-, samarbets- och biståndsavtal med Moskva och de militära begränsningar som ålades landet i fredsavtalet 1947. Republiken anslöt sig dessutom 1995 till EU. När USA 2006 stängde Keflaviksbasen saknar Island flygskydd. Detta har numera ersatts av ett system med roterande övervakning från olika NATO-stater, där också Finland och Sverige deltagit. Sverige har också gått med i EU, förklarat sig icke längre vara neutralt men fortsatt alliansfritt. Vidare har den svenska riksdagen ensidigt utfärdat en solidaritetsförklaring visavi grannländerna.

Det är nu uppenbart att vårt försvar behöver stärkas, särskilt incidentberedskapen och möjligheten att snabbt sätta in rörliga förband. Den form av krigföring som Ryssland fört på Krim och i östra Ukraina ställer också särskilda krav på den civila beredskapen.

De nordiska ländernas förhållande till omvärlden har påverkats av två regioner som under det kalla kriget spelade en helt annan roll än idag. Det rör sig dels om det arktiska området, dels om Baltikum. Även om Arktis i Norden främst berör Danmark och Norge, kan ökad uppmärksamhet på Ishavet inte undgå att ha inverkan på svensk och finsk utrikespolitik. Om Arktis under det kalla kriget främst var intressant på grund av de strategiska kärnvapenbärande ubåtarnas basering i Murmanskregionen, är uppmärksamheten nu också styrd av naturresurser och förkortade transportroutor mellan Europa och Östasien.

De baltiska staternas säkerhet berör både NATO, Sverige och Finland. Vårt säkerhetspolitiska läge har förbättrats i och med de baltiska staternas självständighet. Men vårt ansvar för regionen har samtidigt ökat, eftersom våra grannars territoriella integritet förblir central för Sverige.

Det skiftande intresset från stormakternas sida för det nordiska området har påverkat den interna dynamiken inom regionen. I samband med att ansträngningarna att komma med i EU dominerade, avtog intresset för samarbete mellan de nordiska länderna. Men åtminstone USA vill samtidigt gärna se Norden som en helhet. Under senare år då spänningen ökat också i norr, har intresset för samverkan ökat och en del av punkterna i den förre norske utrikesministern Thorvald Stoltenbergs rapport från 2009 om nordiskt försvars- och utrikespolitiskt samarbete omsatts i praktisk politik. Samtidigt leder ökad spänning till att för dansk och norsk del NATO-tillhörigheten betonas, medan i vad avser Sverige och Finland det bilaterala samarbetet ökat markant. Det nordiska samarbetet må ha en betydande attraktion i den politiska debatten. Men i praktiken har de nordiska staterna ofta i skarpa lägen föredragit att odla sina relationer med främst USA.

Mats Bergquist

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

FLYKTINGKRISEN ÄR EN UTMANING FÖR NORDEN OCH EU

Det är svårt att komma förbi flykting- och migrationsfrågorna i vår tid. Detta blir den fjärde krönikan i sträck som fokuserar på den tilltagande folkvandring som ägt rum speciellt det senaste året och som vi faktiskt inte vet huruvida den nått kulmen eller inte.

Enligt FN:s flyktingorgan UNHCR väntas minst lika många söka sig till Europa i år som 2015 för att söka skydd och uppehållstillstånd. Antalet människor som har väl grundad fruktan och känner sig så hotade att de inte anser sig kunna återvända till den hemort de flytt ifrån har inte minskat.

När detta skrivs råder sedan bara några dagar en skör vapenvila som inte uteslutit bombningar av byar och granatbeskjutning av Damaskus. När denna text tryckts lär läsaren kunna finna ut om fredsförhandlingar som planerats verkligen inletts och om de förändrar livsvillkoren i Syrien.

Att åstadkomma vapenvila och ge förutsättningar för fredlig utveckling är självklart ytterst angeläget i Syrien och i andra krigs- och krishärदार. På denna punkt råder det ingen oenighet mellan de nordiska staterna. Men det krävs en orealistisk stor dos av optimism för att tro att fredsansträngningarna detta år märkbart ska minska det antal människor som är beredda att göra stora uppoffringar för att skapa en bättre tillvaro för sig själva och sina familjer i Europa. En stor del kommer att söka sig till Norden – om de kan.

Kriget i Syrien har varat i mera än fem år. Cirka fyra och en halv miljon människor har sökt hjälp av UNHCR i grannländerna och flyktingorganet räknar med att ytterligare två miljoner sökt sig till dessa länder från Syrien. Och när krigets sjätte år nu närmar sig så finns det 4,5 miljoner syrier som lever i områden i Syrien dit UNHCR har svårt att nå – till och med januari i år har färre än 700 000 där nåtts av välbehövlig hjälp.

UNHCR har alltså starka argument för sitt antagande att minst lika många kommer att söka sig till Europa i år som ifjol. Och det innebär att den nordiska passfriheten, som stegvis erövrades under 1950-talet utmanas. Protokoll angående befrielse för nordiska medborgare från att under uppehåll i annat nordiskt land än hemlandet inneha pass och uppehållstillstånd, trädde i kraft första juli 1954 och överenskommelsen om Upphävande av passkontrollen vid de internordiska gränserna, trädde i kraft den 1 maj 1958. Island och Färöarna anslöt sig till överenskommelsen på 1960-talet.

I november 2015 återinfördes formella personkontroller i Sverige och Norge för alla resande från Danmark. På grund av det fortsatt höga antalet asylsökande beslutade den svenska regeringen om att införa transportörsansvar även

för alla buss-, tåg- och båtbolag med verkan från och med den 4 januari 2016. Transportörerna åläggs med hot om sanktioner att se till så att alla passagerare har giltiga identitetshandlingar.

Fram till nu är det framför allt den införda personkontrollen mellan Danmark och Sverige som fått störst uppmärksamhet. Bilderna på köande framför staket vid Kastrups flygplats har varit många i medierna. De svenska kontrollerna har också följts av utökade kontroller vid Danmarks gräns mot Tyskland.

I januariis mittenvecka var det bara drygt 200 som sökte asyl i Danmark och veckan innan dess var det drygt 130 som avvisades. De svenska besluten och de följdbeslut som sedan fattats av Danmark har betytt ett minskat inflöde av asylsökande inte bara för Sverige utan också för Danmark, Finland och Norge. Insikten om att de nordiska länderna behöver samarbeta har ökat och ministerbesöken från Sverige till Danmark har varit flera under senare tid.

Hur varaktigt minskningen av inflödet av flyktingar är kan knappast förutsägas. Migrationsverket i Sverige konstaterar att med stor sannolikhet kommer asylsökande att försöka ta sig nya vägar och med andra färdsätt. En växande mängd båtflyktingar i Östersjön kan exempelvis bli en realitet.

I sin februariprognos bedömer den svenska myndigheten att det finns cirka 600 000 personer som flytt till Tyskland utan att där formellt ha inlämnat en asylansökan. Är det så att en stor del av dessa avser att söka sig till ett annat land än Tyskland, många av dem till Norden?

Det är dessutom så att antalet som hittills under 2016 sökt sig från Turkiet till Grekland överstiger antalet som tog samma resrutt 2015. Allt större förhoppningar ställs nu på att Turkiet ska förmås att agera så att väsentligt färre ska lyckas ta sig till Europa. Turkiet utsätts för dubbelt tryck, UNHCR och västvärlden begär att de ska hålla gränsen mot Syrien öppen för flyktingar och EU begär att de ska hindra flyktingarna att bege sig till EU. I vissa städer i Turkiet lär flyktingarna nu vara i majoritet.

I EU finns det stor enighet om att förstärka den yttre gränsen och att försöka göra avtal med länderna i närområdet i syfte att hålla så många som möjligt av världens mera än 60 miljoner flyktingar utanför unionen. Den yttre gränskontrollen förstärks och till och med NATO har förmåtts att patrullera i farvattnen mellan Turkiet och Grekland. Om NATO-skeppen uppbringat båtflyktingar avses de transporterats tillbaka till Turkiet.

Det pågår för närvarande en kapplöpning med tiden för att rädda Schengenöverenskommelsen. Om Hollands premiärminister Mark Ruttes prognos visar sig riktig kan det visa sig att överenskommelsen inte bara reellt utan också formellt är i spillror redan när denna text läses.

Det är inte bara Sverige, Norge och Danmark som infört utökade personkontroller vid gränserna. Så har skett i land efter land. De länder som varit transitländer för balkanrutten, det vill säga stråken mellan Grekland och Tyskland, har agerat för att möjliggöra en stängning av gränsen mellan Grekland och Makedonien. Agerandet har lett till diplomatiska åtgärder från Greklands sida gentemot Österrike. Det finns de som befارar att Grekland i praktiken utestängs från Schengensamarbetet då det bedöms att de inte klarar att kontrollera sin yttre gräns tillräckligt väl.

Tills vidare finns det skäl att anta att frånvaro av personkontroller mellan de nordiska länderna är beroende av att EU lyckas medverka till att Schengenländernas yttre gränser är kontrollerade. Det tror exempelvis inte det svenska Migrationsverket på. I sina beräkningsalternativ för år 2016 och de närmaste åren har de räknat med nationella gränskontroller.

Som redan har visats i Norge och Finland är det fullt möjligt att vi måste räkna med att en ny flyktrutt via Ryssland till EU. En minister i Finland har uttalat att en miljon människor som kan befaras vilja söka sig inom EU:s gränser redan finns i Ryssland. Estlands förra utrikesminister Urmas Paet, numera Europaparlamentariker, tillhör också de som befaras att en flyktingvåg kan resa sig från Ryssland inte bara mot Finland och Norge utan också exempelvis gentemot de baltiska staterna. Han förordar att gällande avtal tillämpas innebärande att Ryssland betraktas som ett säkert asylsömland och att de som anländer till EU:s gräns därifrån för att söka asyl avvisas. Det som en gång var en järnridå kan, med en något förändrad sträckning, ersättas av hinder av annat slag.

Om en allt större del av flyktingarna kommer att begagna sig av vägfordon eller irreguljär båttrafik så kommer kostnaderna för att upprätthålla personkontrollerna att öka väsentligt. Också för de asylsökande kommer sannolikt kostnaderna att stiga och riskerna de anser sig tvingade att ta att öka. De nordiska ländernas befolkning får möjligen med tiden anledning att ompröva sin självbild som öppna och gentemot omvärlden solidariska samhällen.

Flyktingkrisen har utsatt EU för de största påfrestningarna på lång tid och historien är verkligen inte slut. Även samarbetet mellan nordiska länder har knakat i fogarna och flera uttalanden visar att företrädare för enskilda nordiska stater är beredda att vidta ytterligare åtgärder som får konsekvenser för grannländerna om det upplevda nationella egenintresset så skulle motivera.

Det är samtidigt fullständigt klart att flyktingkrisen inte kan klaras av ett land på egen hand, vare sig av Turkiet eller något av de nordiska länderna var för sig. Om exempelvis nationella kontroller av lastbilstrafiken skulle bli regel vid nationsgränserna i Norden och Europa så skulle det få mycket påtagliga konsekvenser för ekonomi, sysselsättning och mellanfolkliga relationer.

Det behövs bättre samarbete i Norden, i Europa och i världen som helhet för att hantera vår tids stora folkvandringar. Just nu är Syrien i fokus men även Irak och Afghanistan. Krishärdarna är emellertid flera, inte minst i ett allt folkrikare Afrika.

Nu när behovet av samarbete är större än på mycket länge tvingas vi dock se att politiker som lovar att se till det egna landets upplevda egenintresse på bekostnad av omvärldens får allt större stöd.

När nordiska passunionen infördes var den alls ingen självklarhet. Dåvarande inrikesministern Gunnar Hedlund berättade innan han gick bort att flertalet av remissinstanserna var negativa och att många tidningar skrev om förslaget med rubriker som ”Nordiska brottsunionen”. Urho Kekkonen ska ha sagt till Hedlund att han ville bli varskodd i god tid innan Sverige eventuellt skulle säga nej till passunionen med tanke på hur negativt ett nej skulle upplevas i dåtidens Finland. Men efter ett besök vid Finlandsbåtarnas angöring på Skeppsbron sa sig Hedlund ignorera remissinstanserna och förelägga riksdagen förslag om nordisk gränsfrihet. Så blev det.

Med ett gott samarbete mellan länderna kan rörelsefrihet mellan staterna upprätthållas. Det visar nordiska passunionens historia. Krisen 2015 uppstod till stor del på grund av att inte alla Schengenländer kunde eller ville tillämpa ingånget avtal. De berörda länderna står nu inför uppgiften att genom samarbete öppna de gränser som nu sägs vara temporärt kontrollerade på nationell nivå – i Norden och i Schengenområdet i övrigt. Lätt bli det inte men priset för ett misslyckande kan bli mycket högt. Och hoppeligen kan visionen om ett Schengenområde, inkluderande hela Norden, med öppna gränser förverkligas på nytt utan att de människor som lider verklig nöd och behöver asyl utanför Schengenområdet överges.

En sådan politik kan inte åstadkommas i längden utan folkligt stöd. Föreningarna Norden och andra organisationer för internationellt samarbete har viktigare uppgifter än någonsin. Och det gäller naturligtvis de politiker som valts och kommer att väljas i framtiden. Ett individuellt ansvar för det gemensamma bästa behövs.

Nu.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

KARIN SÖDER OCH

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Karin Söder avled den 19 december 2015. Hon var den första kvinnan att bekläda en rad tunga politiska och ideella poster i Sverige. Hon var Sveriges första kvinnliga utrikesminister (1976–1978). Dessutom var hon landets första kvinnliga socialminister (1979–1982) och tillika nordisk samarbetsminister. Karin var den första svenska kvinnan som valdes till president i Nordiska rådet. Det skedde vid sessionen i Stockholm 1984 efter en hård kamp med fd LO-ordföranden Gunnar Nilsson som var socialdemokratisk riksdagsledamot.

Karin Söder 1928-2015

På senhösten 1985 efterträdde Karin Söder Thorbjörn Fälldin som Centerpartiets ordförande efter den tidigare statsministerns plötsliga uppbrott. I juni 1986 valdes hon till Centerpartiets ordförande och blev därmed Sveriges första kvinnliga partiledare. På grund av sjukdom tvingades Karin Söder lämna partiledarskapet i början av år 1987.

Givetvis är Karin Söder den första kvinnan som valts till ordförande i Letterstedtska föreningen. Där övertog hon ordförandeklubban inom huvudstyrelsen från litteraturprofessorn Örjan Lindberger på hösten 1991. Karin Söder kom att ha det yttersta ansvaret för Letterstedtska föreningens verksamhet i hela 21 år. Huvudstyrelsen har genom åren haft tolv ordförande. Av dem är det Karin som suttit längst. Hon kom att göra en viktig och bestående insats för föreningen.

Vid årsmötet i den svenska avdelningen i maj 2012 avtackades hon av f.d. talmannen Björn von Sydow som efterträdde henne som huvudstyrelseordförande. Några månader senare fick hon motta Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj vid en ceremoni i talmansmatsalen i riksdagshuset. Talmannen Per Westerberg överräckte medaljen och huvudstyrelseordföranden Björn von Sydow höll tal.

När Karin Söder valdes till huvudstyrelsens ordförande hade hon en lång och mycket framgångsrik politisk karriär bakom sig. På rikspanet hade hon varit politiskt verksam sedan början av 1970-talet. Medlem av riksdagen var hon 1971–1991. Under fem av dessa år var hon statsråd i Thorbjörn Fälldins borgerliga regeringar. Hon blev vald till andre vice ordförande i Centerpartiet

1971 och blev småningom partiets förste vice ordförande. I den egenskapen fick hon vid åtskilliga tillfällen rycka in och vikariera som partiledare.

I Letterstedtska föreningen lade Karin Söder ned ett stort arbete. Hon ledde samtliga huvudstyrelsemöten från 1992 och fram till våren 2012. Föreningens nordiska granskningsgrupp, som har den grannliga uppgiften att gå igenom och bedöma de många hundra anslagsansökningar som inkommer varje år, ledde hon suveränt. Hon läste de långa och utförliga anslagspromemoriorna, som ibland omfattade mer än etthundra A 4-sidor, med största noggrannhet. Hon hade alltid sin bestämda uppfattning om vad föreningen skulle ge pengar till. Som sekreterare kändes det tryggt att kunna luta sig mot henne om det uppstod svårigheter. Inte en enda gång behövde granskningsgruppen gå till votering. Karin hade som ledstjärna att skapa samsyn och enighet. Hon var en utpräglad samarbetsmänniska.

I den nordiska granskningsgruppen mötte hon under sin långa ordförandetid de som stod i ledningen för de fyra nationella avdelningarna i Danmark, Finland, Island och Norge. Från dansk sida ingick i den nordiska granskningsgruppen under Karins tid Kristian Hvidt och Steen A. Cold. Från finländsk sida mötte Stig Jaatinen, Kai Laitinen och Seppo Zetterberg upp. Armann Snaevarr, den isländska avdelningens allra första ordförande, deltog i granskningsgruppens möten fram till år 2000 då Þor Magnússon efterträdde honom. Från Norge deltog under ett stort antal år den nordiske legendaren och f.d. politikern Helge Seip. Därefter inträdde Kolbjørn Skaare i Helge Seips ställe. När Skaare, som också varit *Nordisk Tidskrifts* norske redaktör, avgick som ordförande i den norska avdelningen efterträdde Hans H. Skei honom. Skei förenar idag uppdraget som ordförande i den norska avdelningen med värvet som norsk *NT*-redaktör. Från svensk sida har det varit Lars-Åke Engblom som deltagit i granskningsgruppens arbete. Av och till har Fredrik Sterzel också medverkat i gruppens arbete.

Karin Söder ansåg det vara viktigt att samla Letterstedtska föreningens medlemmar i de fem länderna till seminarier med något angeläget nordiskt som tema. Det första LF-seminariet som hon ledde ägde rum på Bohusgården 1992. Rubriken var "Den nordiska bok- och tidskriftsmarknaden". Nästa gång som den letterstedtska kretsen samlades under hennes ordförandeskap var när våren stod i sin skiraste blomning på Schæffergården i Gentofte utanför Köpenhamn. Ämnet för 1994 års letterstedtseminarium var syftesnära. Temat var "Skandinavismen i går, idag och i morgon".

1996 gick i jubileumsfirandets tecken. Föreningens tillskyndare, Jacob Letterstedt, var född 1796 i Vallerstad. Vad var då lämpligare än att den svenska avdelningen under Karin Söders ledning högtidlighöll tvåhundraårsminnet av sin donators födelse på plats i Vallerstads kyrka och hembygdsgård. Ett fyrtiotal letterstedtmedlemmar från den svenska avdelningen deltog i resan till Vallerstad. Lagom till jubileet hade föreningen låtit restaurera Jacob Letterstedts ståtliga gravplats.

Samma år, dvs. 1996, reste en nordisk delegation bestående av företrädare för huvudstyrelsen och de nationella avdelningarna till Kapstaden för att fira sin initiativrike donators minne på den plats i Sydafrika där han skapade sin förmögenhet från 1820-talet och framåt. Karin Söder ledde med brio jubileumsseminariet på The Josephine Mill som är den kvarn som Jacob Letterstedt lät återuppbygga 1840. Hon invigde den skärmutställning om Jacob Letterstedt som sydafrikakännaren och letterstedtmedlemmen Christer Blomstrand framställt. Förutom en rad intressanta föredrag på temat "Norden och Sydafrika" fick seminariedeltagarna inmundiga ett för detta solenna tillfälle särskilt framställt öl kallat Letterstedt lager. Karin Söders tal vid seminariet publicerades förstås i *Nordisk Tidskrift*.

Sedan dröjde det några år till dess att nästa medlemsseminarium kunde sammankallas. Det skedde i Kungälv och i fokus stod Nordiska rådet som fyllde 50 år. Karin, som varit Sveriges medlem i Nordiska rådets presidium i sju år, ledde seminariet med fast hand. Hennes inledningstal handlade om Norden och miljön.

Fyra år senare tog Letterstedtska föreningen sig an ett ämne av mera världsvid karaktär. Globaliseringens effekter på Norden och det nordiska samarbetet diskuterades under Karins förfarna ledning på Nordiska folkhögskolan i Kungälv sent på hösten 2006. Tre år efteråt var det Norden och säkerheten som stod i fokus vid ett välbesökt och informationstätt seminarium på den klassiska möteslokalen Piperska muren i Stockholm. Karin hade glädjen att som huvudinledare hälsa sin tidigare kollega Thorvald Stoltenberg välkommen. Stoltenberg senior presenterade sin uppmärksammade rapport om ett utvidgat nordiskt samarbete på det utrikes- och säkerhetspolitiska området för den letterstedtska medlemskretsen. Björn von Sydow, som skulle bli hennes efterträdare som huvudstyrelsens ordförande, medverkade i seminariet som talare.

Det sista seminariet som Letterstedtska föreningen avhöll under Karin Söders ordförandeskap ägde också det rum i Kungälv. Temat var "Konst och litteratur i Norden – ett medborgarperspektiv". Karin Söder och den f.d. kulturministern Bengt Göransson var de två huvudtalarna.

Utdelningen av Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj låg Karin Söder varmt om hjärtat. Hon fick dela ut medaljen till världens första folkvalda kvinnliga president, Vígdís Finnbogadóttir (1997), och till två f.d. statsministrar, Thorbjörn Fälldin (1996) och Paavo Lipponen (2009). De tiljor som föreställa världen hade de kvinnliga norska skådespelarna Liv Ullmann och Gudrun Waadeland beträtt. Karin hade glädjen att utdela förtjänstmedaljen till dem (2001 resp. 2008). Till Färöarna reste hon 1994 för att överlämna medaljen till kungsbonden Danjal P. Danielsen. Den sista medaljutdelningen som hon ansvarade för skedde i den åländska parlamentsbyggnaden i Mariehamn 2011.

Då fick hon överlämna medaljen postumt eftersom den åländske politikern och f.d. presidenten i Nordiska rådet, Olof Salmén, avlidit innan överlämningsceremonin.

På hösten 2011 fick Letterstedtska föreningen ett handskrivet brev från makarna Lars-Olof Nyhlén och Marthe Urzander i vilket de ställde i utsikt en mångmiljondonation. De hade vid ett besök på biblioteket i Norrtälje kommit att bläddra i *Nordisk Tidskrift*. När de såg medlemsförteckningen och att Karin Söder var ordförande i Letterstedtska föreningen så bestämde de sig för vart deras stora donation skulle testamenteras. Karin tog sig an donationsfrågan med stor beslutsamhet. Inom ett halvår hade huvudstyrelsen fattat beslut om att inrätta ett nordiskt översättarpris i Letterstedtska föreningens och makarna Nyhléns namn. Det allra första priset delade Karin Söder ut till den danska översättaren Anne Marie Bjerg på den nordiska scenen under Bok- och biblioteksmässan i Göteborg hösten 2012. Det var en särskilt stor glädje för Karin att få överrätta postväxeln på 50.000:- kronor och det åtföljande vackra diplommet till Anne Marie Bjerg som översatt flera böcker av Selma Lagerlöf. Karin Söder hade, bland mycket annat, under en följd av år varit en drivande ordförande i Selma Lagerlöf-sällskapet.

Som huvudstyrelsens sekreterare inom Letterstedtska föreningen var det en ynnest att ha Karin Söder som ordförande i drygt två decennier. Hon deltog i alla våra nordiska möten med liv och lust. Alltid påläst och med en klar uppfattning om vilka beslut som borde fattas. Hennes säkra omdöme gjorde att besluten alltid togs i rätt ordning. I talarstolen fann hon med lätthet orden. I alla de mångskiftande nordiska sammanhang som hon rörde sig blev hon uppskattad och omtyckt. För mig som mångårig medarbetare och vän känns förlusten ofattbar.

Claes Wiklund

Artiklar av Karin Söder i Nordisk Tidskrift:

- 1986: 71-73 Olof Palmes nordiska besvikelse. (*Tal vid NR:s 34:e session i Köpenhamn*)
- 1989: 314-320 Förverkligandet av Nordiska rådets rekommendationer
- 1991: 425-428 Öppet brev till Nordens statsministrar. *För egen räkning*
- 1996: 533-538 Reflexioner kring ett besök i Sydafrika. *För egen räkning*
- 1997: 409-414 Nordiskt samarbete förr och nu
- 1999: 347-351 Bokmässan i Göteborg 1999 – en ordets mässa. *För egen räkning*
- 2000: 353-354 Ármann Snaevarr avgår som isländsk ordförande (*tills med Claes Wiklund*)
- 2002: 197-202 Norden och miljön. *För egen räkning*
- 2005: 75-80 Granne med Norge. En personlig och rapsodisk betraktelse. *För egen räkning*
- 2006: 75-76 Örjan Lindberger (1912-2005). *In memoriam*
- 2007: 1-5 Norden i en globaliserad värld
- 2008: 343-350 Selma Lagerlöf i Norden
- 2009: 95-98 Nordisk säkerhet
- 2011: 305-308 Konst och litteratur i Norden

EN SAMLENDE PERSONLIGHED Karin Söder i Nordisk Råds Præsidium 1984-1991

Karin Söder gjorde en meget betydningsfuld indsats i Nordisk Råds Præsidium især i internationale spørgsmål og i miljøspørgsmål. Hun blev medlem af Nordisk Råd efter valget til Riksdagen i 1982. Ved det valg var Moderaterne igen blevet det største oppositionsparti, og traditionen tro blev posten som formand for Nordisk Råds Svenske Delegation og medlem af Nordisk Råds Præsidium besat med lederen af det største oppositionsparti Ulf Adelson. Da Riksdagen i 1984 udså ny delegation til Nordisk Råd, blev Karin Söder udset til delegationsformand og medlem af Nordisk Råds Præsidium. Selv om Centerpartiet ikke var det største oppositionsparti, blev hun efter sigende valgt også med Moderaternes stemmer af agtelse for hendes person. Disse poster bevarede hun indtil sin udtræden af Riksdagen med valget i 1991.

I 1984 bestod Præsidiet af de fem delegationsformænd; foruden Karin Söder var det fhv. statsminister Anker Jørgensen, Danmark, Riksdagens vicetalmænd Elsi Hetemäki-Olander, Finland, altingsmand, formand for Fremskridtspartiet Páll Pétursson, Island, og stortingspresident Jo Benkow, Norge. Præsidiet blev betjent af præsidiensekretariatet, som blev ledet af en præsidiensekretær, udpeget af præsidiet, samt af et kollegium (sekretærkollegiet) bestående af præsidiensekretæren og generalsekretæren for hvert lands delegation. I alle de år Karin Söder var medlem, havde jeg den glæde at medvirke i sekretariatsbetjeningen.

Heldigvis er væsentlige dele af Karin Söders indsats ganske udmærket beskrevet andetsteds, fx i Nordisk Råds jubilæumsbog *50 år. Til nordisk nytte?* ved Knud Enggaard 2002, og i *Karin Söder. Centerpartist. Nordist. Idealist* ved Claes Wiklund 2003. Min fremstilling vil derfor mere få præg af en ret personlig beretning også om nogle træk som mig bekendt ikke er gengivet andre steder.

Det der overordnet var karakteristisk for Karin Söders tid i Nordisk Råds Præsidium, var hendes skarpsindige, men samtidig venlige dømmekraft og lødige initiativer. Hun rummede på en gang en fin analytisk evne og en menneskeligt behagelig omgangsform. Derfor var hendes forhold til de øvrige præsidiemedlemmer også tillidsfuldt og med gensidig respekt. Det var en fornøjelse at være med i arbejdet i så væsentlig en periode i det nordiske samarbejdes historie. Indsatsen for at støtte de baltiske landes løsrivelse fra Sovjetunionen er politisk af lige så stor betydning som Nordisk Råds indsats i 1950-erne for pasunion, socialkonvention, arbejdsmarked osv.

Miljøkonferencerne

I september 1986 afholdt Nordisk Råd på Karin Söders initiativ den første af to store internationale miljøkonferencer; den første om grænseoverskridende luftforurening, den anden i 1988 om havforurening. På grund af det internationale politiske klima var det naturligt at den første blev holdt i det alliancefrie Sveriges riksdag. Dette klima var i 1988 blevet så meget mildere at konferencen kunne holdes i Danmarks Folketing.

Behovet var blevet uhyggeligt aktuelt med Tjernobyl-katastrofen den 26. april 1986. Det var første gang en sådan international konference fandt sted. Foruden de nordiske parlamentarikere deltog repræsentanter fra Sovjet, Tjekkoslaviet, Polen, DDR og de vesteuropæiske lande samt naturligvis fra en række internationale organer som FN, EF, Comecon osv. Interessen for konferencen var så stor at Hans Majestæt Kong Carl XVI Gustaf havde bedt om at få lov at overvære forhandlingerne i plenum; det var naturligvis meget velkomment.

Fra Nordisk Råds side havde vi udarbejdet et udkast til et slutdokument fra konferencen. Et sådant dokument fra en parlamentarikerkonference er meget nyttigt når parlamentarikerne vil have deres regeringer til at føre konferencens resultater ud i livet; det er derfor vigtigt at man når frem til et konsensusdokument, dvs. et dokument som ingen er imod. Udkastet til slutdokument skulle forarbejdes og færdiggøres i en arbejdsgruppe med en repræsentant for hver af de deltagende delegationer, og arbejdet blev naturligvis ledet af Karin Söder. Forhandlingerne gik ganske tungt de første halvandet døgn, repræsentanterne fra DDR, Polen og Tjekkoslaviet sagde stort set hele tiden 'njet'; den sovjetiske repræsentant sagde næsten ikke noget. Det vakte dog nysgerrighed blandt især østlandene at samspillet mellem de nordiske repræsentanter var så enkelt. Dorte Bennedsen som Danmarks repræsentant og Karin Söder kendte hinanden udmærket fra arbejdet i Nordisk Råd, og de supplerede hinanden eminent; det kunne folk udefra ikke forstå, for de kom jo fra hver sit land og hver sit parti. Forhandlingerne gik så tungt at Dorte Bennedsen den sidste aften var meget bekymret for om det overhovedet ville lykkes at nå frem til et slutdokument.

Men det lykkedes. Den sidste formiddag, hvor arbejdet skulle gøres færdigt, overtog den sovjetiske repræsentant forhandlingerne på vegne af alle østlandene, og i løbet af små tre timer var der enighed om de endelige formuleringer. Konferencen blev afsluttet med en arbejdslunch hvor den sovjetiske repræsentant på vegne af deltagerne skulle runde konferencen af. I den afrunding sagde han blandt andet at ingen anden international instans efter hans vurdering ville have kunnet samle en sådan kreds og oven i købet nå et så godt resultat. Det var vi mange der var glade for at høre.

Samarbejdskomiteen

I efteråret 1988 nedsatte Præsidiets en komité som skulle udrede spørgsmålet om nordisk samarbejde i internationale sammenhænge. Udenrigspolitiske spørgsmål er altid blevet behandlet med største varsomhed i Nordisk Råd, og forhistorien forud for komiteen viste tydeligt at den svære udenrigs- og sikkerhedspolitik efter manges opfattelse fortsat var regeringernes sag. Forud var gået en til tider ganske hidsig debat i Rådet siden 1986, men man kunne endelig enes om at bede Karin Söder påtage sig hvervet som formand for udredningskomiteen.

Forhistorien og arbejdet i komiteen er fortrinligt beskrevet af Guy Lindström og Frederik Sterzel i *Karin Söder. Centerpartist. Nordist. Idealist* ved Claes Wiklund 2003.

Dette arbejde var første skridt på den vej der kom til at give Nordisk Råd baggrund for den kraftige støtte til de baltiske landes frigørelse fra Sovjet.

Støtten til de baltiske landes selvstændighed

I de følgende par år var debatterne både ved Nordisk Råds sessioner og i Præsidiets præget af især udviklingen østpå. Alle havde vist forestillet sig at vi i Nordisk Råd først og fremmest skulle udnytte resultaterne af Söder-komiteens arbejde til at fremme arbejde med EF- og EFTA-spørgsmål, men udviklingen i Sovjet og de baltiske lande blev så påtrængende at Præsidiets måtte forholde sig klart til den. Det var imidlertid lettere sagt end gjort.

I Præsidiets aftalte man på et tidligt tidspunkt at man ville prøve at udbygge de hidtidige kontakter til Sovjets 'parlamentariske' dimension, dvs. Den Øverste Sovjet. Anker Jørgensen formastede sig endda til at arbejde for at vi skulle sende en delegation fra Nordisk Råd til de baltiske lande for at få etableret noget der kunne ligne parlamentarikerkontakter.

Den tanke havde bred støtte i den danske delegation op til Nordisk Råds 3. ekstrasession i Mariehamn i november 1989, og Karin Söder støttede den også i Præsidiets. En del af besværet med at få delegationen af sted skyldtes sovjetisk afvisning, men en lige så stor del skyldtes intern modstand i Norden – dog ikke i Danmark. Den norske statsminister Gro Harlem Brundtland var bekymret for Norges forhandlinger med Sovjet om grænsedragning i Barentshavet, et problem der først blev løst endeligt mere end 20 år senere. Hun ville ikke have at nogen fra de andre nordiske lande skulle forstyrre processen. Hendes holdning kan man forstå. Men den svenske statsminister Ingvar Carlsson var også imod; mit gæt er at han ikke brød sig om at Karin Söder, udenrigsminister i Thorbjörn Fälldins regering 1976–78, som aktiv medspiller sammen med Anker Jørgensen skulle få hjemlig politisk ære af en så markant indsats – hun repræsenterede jo Centerpartiet. Sådan kan politik også være.

Internationalt var det ikke specielt let. Nok havde Gorbatjov løsnet noget med sin perestrojka og glasnost, men han ville ikke lade balterne udtræde af unionen af sovjetrepublikker. I marts 1989 besatte den sovjetiske hær en række bygninger i Vilnius og smadrede radiotårnet, men heldigvis brugte de så kun mere indirekte pressionsmidler såsom at lukke for de vigtige olietilførsler. I juni 1989 fik vi i Nordisk Råd et brev fra Kreml om at vi var velkomne i Moskva, Letland og Estland, men ikke i Litauen. Præsidiets besluttede derfor at udsætte rejsen til det blev muligt at besøge alle tre baltiske lande. Det blev så til en rejse dagene 14.- 20. oktober 1990.

USA støttede på det tidspunkt helt klart Gorbatjov fordi man anså ham for at være den sikreste garant for en fredelig fornyelse i Sovjet, og han ville ikke lade de baltiske lande udtræde af unionen. Der var faktisk ikke andre end Nordisk Råd der fastholdt de baltiske landes problem på den internationale dagsorden.

Delegationen til de baltiske lande kom af sted i oktober 1990; den blev ledet af altingsmand Páll Pétursson, Island, som Rådets præsident og af Karin Söder og bestod af yderligere 5 parlamentarikere med national og partimæssig bredde. Den måtte af diplomatiske grunde indlede besøgene med et ophold i Moskva. Her blev den modtaget af selveste formanden i Den Øverste Sovjet, Lukjanov, og Den Russiske Føderations næstformand Khasbulatov. De indskærpede at delegationen ikke skulle blande sig i unionens indre anliggender når den kom til de baltiske lande!

Værterne i de baltiske lande var de lokale sovjetter; de var nu de drivende i selvstændighedsbestræbelserne efter at frigørelsesfolkene, folkefronterne, ved valg i februar 1990 havde vundet flertal i de lokale sovjetter, og de tryglede naturligvis om at få offentlige støtteerklæringer til fordel for selvstændigheden. Men selvfølgelig blev hver en bevægelse fulgt af KGB. Det var heller ikke den letteste opgave for os embedsmænd undervejs og mens tingene hele tiden forskød sig, at skrive nye underlagspapirer til politikerne. Men det var bestemt heller ikke kedeligt. Karin Söder kunne af og til anvende sin lærertone, og når hun sagde 'hör ni, pojkar', vidste vi at der skulle tages fat.

I Riga bød den lokale sovjet på en pæn middag og forventede en støtteudtalelse da Páll Pétursson skulle sige tak for mad. Han var en stor rund bondeemand fra Nordisland og besindigheden selv, men den dag var han godt nervøs. Dilemmaet var at han skulle udtale støtte til selvstændighedsbestræbelserne uden at provokere Sovjet. Det dilemma løste han elegant: Han stillede sig op og fortalte om Islands selvstændighedskamp mod Danmark! Balterne undrede sig jo først. Men så gik det op for dem at han fik sagt at det nok skulle lykkes, at de ikke skulle bruge våben, og at vi er gode venner bagefter.

Delegationsrejsen blev et symbol for de nordiske landes støtte til de baltiske folks frihed og selvstændighed. Og markeringen fra alle Nordisk Råds medlemmer af en kollektiv sympati betød specielt meget fordi den bidrog til at styrke uafhængighedskravenes legitimitet på en måde som regeringsapparaterne og diplomatiet ville have vanskeligt ved. Selvstændigheden kom den 20. august 1991.

Kalmarunionen

Et helt andet træk: I 1984 foreslog forfatteren, tidligere riksdagsman for Centerpartiet P.O. Sundman, at Nordisk Råd skulle stille sig i spidsen for en storstilet markering af 600-året for Kalmarunionen. Der var stille et øjeblik i Præsidiet da sagen blev forelagt. Så tog Karin Söder ordet og anbefalede at man sagde nej; dermed var den sag afgjort. De historiske linjer er lange også i internationalt samarbejde. Ikke alle i Norden har glemt at Kalmarunionen reelt sluttede med blodbadet i Stockholm.

Karin Söder ydede i sin tid i Nordisk Råd et væsentligt bidrag til at give det nordiske samarbejde ny betydning. En indsats af den kaliber er der givetvis igen brug for de kommende år med påtrængende problemer i Østersøarbejdet og Arktis.

Henrik Hagemann

Herman Schück in memoriam

Herman Schück dog på julaftonen 2015, 90 år gammal.

In i det sista var han aktiv som historiker. Han var till synes född till humanist. Farfadern var den berömde litteraturprofessorn och akademiledamoten Henrik Schück, fadern historikern Adolf Schück, båda hade varit lärare vid Stockholms högskola. Denna blev också Hermans lärosäte. Han började sina licentandstudier i början av 1950-talet och disputerade 1959 på en stor avhandling om Linköpings domkyrkas organisation under medeltiden, *Ecclesia Lincopensis, Studier om Linköpingskyrkan under medeltiden och Gustav Vasa*. Det är ett mäktigt verk på dryga 600 sidor.

Herman Schück 1925-2015

Fadern hade inspirerat till ämnesvalet men någon direkt handledning bistods egentligen inte. Detta kan förklara abundansen i beskrivningar. Avhandlingen fick kritik för att vara alltför litet problemorienterad men gav dock med marginal docentbetyg. Herman fick ett docentförordnande. Förutom regelbunden undervisning använde han tiden till att förbereda nästa stora verk, det som kom att betitlas *Rikets brev och register. Arkivbildande, kansliväsen och tradition inom den medeltida svenska statsmakten*. Först 1974 fick han möjlighet att avsluta detta verk, som till omfång var lika omfattande som avhandlingen. Herman hade under sina Linköpingsstudier funnit att i kyrkans arkiv även fanns spår av den centrala statsmaktens arkiv. Genom en systematisk kartläggning och analys av kyrkomaterialet kunde man rekonstruera det kungliga materialet och dra slutsatser inte bara om kyrkans historia utan även om statsmaktens framväxt och verksamhet. Kvarlevematerialet var inte slumpvis bevarat utan det faktum att det fanns kvar i de olika sammanhang det stod att finna blev en viktig utgångspunkt för en förnyad och fördjupas analys av statsmaktens verksamhet och konsolidering.

Metoden förutsatte en ingående kännedom om svensk medeltid och analysen med följande omtolkningar av väsentliga skeenden uppfattades som säker och skarpsinnig. Ordet "genialitet" brukades i sammanhanget. Verket förde fram Herman till första ledet av svenska medeltidshistoriker.

Anledningen till den långa tid det tog innan verket fullbordades var att Herman blev upptagen av de för en universitetslärare viktiga uppdragen som lärare och ledare. I slutet av 1960-talet tillträdde han som universitetslektor först vid dåvarande universitetsfilialen i Linköping, sedan vid Historiska institutionen vid Stockholms universitet. Samtidigt blev han prefekt vid institutionen under en mycket dynamisk tid med starkt ökande studentantal, radikalisering av studenterna och politiskt kontroversiella reformer av universitetsväsendet.

Själv fick jag förmånen att uppleva Herman som seminarieledare på grundstudierna för 50 år sedan. Jag kan minnas hur vi på proseminariet fick granska medeltidsdokument som Alsnö stadga från 1280 och Visbyborgarnas underkastelsebrev från 1288. Jag förstod inte att Herman själv just var i färd med att analysera dessa akter för sitt magnum opus. Herman strävade efter att även nybörjarundervisningen skulle anknyta till pågående forskning och vila på vetenskaplig grund.

1978 utsågs Herman till professor. Han fick nu möjlighet att utveckla medeltidsstudierna vid institutionen men också att starta ett forskningsprojekt om Stockholms utveckling till landets huvudstad under 1600-talet. Doktorandhandledning förenades med att vara dekan vid fakulteten.

Han fortsatte dock sitt vetenskapliga författarskap. Tidigt hade han kommit att intressera sig för det svenska folkstyrets historiska rötter. Han deltog som författare i riksdagens projekt *Riksdagen genom tiderna*, där han skrev om riksdagens framväxt fram till 1611. (1985) Han återkom till ämnet 2004. I volymen *Rikets råd och män. Herredag och råd i Sverige 1280-1480* tecknar han en bild av framväxten av en riksdag, en bild som i väsentliga avseenden skiljer sig från tidigare forskning genom att lyfta fram Herredagens betydelse som föregångare till ständerna.

Han var särskilt intresserad av biografien som vetenskaplig genre. Han skrev ett antal biografier eller biografiska artiklar. Hans Forssell, 1800-talspolitiker och historiker, Magnus Ladulås, 1200-talets riksgrundande kung, Adolf Schück, Hermans far, ägnades biografier. Stilen är knapp, inriktad på gärning – inte känslöyttringar. Själv uppskattar jag mycket hans verk *Ture Jönsson (tre rosor)*. *Den siste medeltida stormannen*. (2013) Herman tecknar här en finstämd bild av en av ”bifigurena” i den svenska historien under de oroliga åren under 1400-talets slut och 1500-talets början. Fram träder en man, som tvingats in i politiken och ta ställning för Gustav Vasa och reformationen trots att han uppskattade katolicismen, Kalmarunionen och att monarken hade säte i Köpenhamn. Själv var han mest intresserad av att få möjlighet att bygga ett hospital i anslutning till sitt gods i Västergötland.

Vid sin bortgång förberedde Herman en biografi över professor Sven Grauers, aktiv vid det högre seminarium Herman deltog i som ung licentiand vid 1950-talets början.

Det ligger i sakens natur att Herman erbjöds att bli ledamot i styrelser och samfund. Han valde sina uppdrag med omsorg, väl vetande att splittring medförde mindre tid för forskning. Här ska dock nämnas hans insatser för Kungliga Samfundet för utgivande av handskrifter för Skandinavien Historia. Här var han länge sekreterare och sedan ordförande. Han gjorde stora insatser i Vitterhetsakademien och i Svenska Historiska Föreningen.

I detta sammanhang vill jag dock nämna hans insatser i Letterstedtska föreningen (LF) och *Nordisk Tidskrift*. Han var ledamot i LF i 50 år! Han var ledamot i huvudstyrelsen i 14 år. Han bevistade så sent som i slutet av november 2015 föreningens höstmöte.

Hans engagemang för det nordiska var genuint. Hans nordiska nätverk var omfattande, vilket han vittnade om i ett föredrag. Han hade kollegiala relationer framförallt med norska kolleger. Knut Helle, professor i medeltidshistoria vid universitetet i Bergen inspirerade Herman i hans studier i statsbildningsprocessen under medeltiden. Grete Authén Blom, professor i Trondheim, inspirerades av Herman i sin studie av norskt 1300-tal.

Hermans bidrag i *NT* är många. Han tycktes föredra att publicera sig här snarare än i *Historisk Tidskrift* vilket hade legat nära till hands. Förutom anmälningar av nordisk historisk litteratur består hans bidrag av större litteraturoversikter kring ett tema, således skrev han utförliga recensioner av nyutkomna kungabiografier.

Herman Schück var en sällsynt människa. Hans bildning och skarpsinne gick utöver det vanliga. Det är en förmån att få haft honom som lärare, kollega och vän!

Per Thullberg

Artiklar och recensioner av Herman Schück i Nordisk Tidskrift:

- 1986: 461-462 Åke Kromnow (1914-1986). *In memoriam*
- 1993: 227-241 Gustavianskt jubileum
- 1994: 81-85 Norge mellan storhet och nedgång. *Bokrecension*
- 1994: 229-235 "Den svenska historien" – Vad är den?
- 1996: 33-41 Nordiskt 1700-tal och nationell historisk identitet
- 1996: 272-274 En gestalt från L'ancien Régime. *Bokrecension*
- 1997: 231-237 Kalmarunionen – efter 600 år
- 1997: 501-503 Nordisk historia. *Bokrecension*
- 2000: 233-242 Nordisk Tidskrifts födslovåndor. Hans Forssell och Letterstedtska föreningen
- 2001: 203-206 Nordiska stater och nationer under tidigmodern tid. *Bokrecension*
- 2003: 259-264 Tre svenska kungar. *Bokrecension*
- 2005: 101-102 Bibliotek på slott och herrgårdar. *Bokrecension*

BOKESSÄ

BESTSELLEREN GENOPLEVET I ERINDRINGEN

Vi har i Danmark længe savnet en bog om den mest læste litteratur – bestselleren. Nu har lektor *Lars Handesten* fra Syddansk Universitet leveret sit bud på, hvordan sådan en bestsellerhistorie skal se ud. I omfang og form svarer bogen til sit emne – det er en fremstilling på godt 500 sider skrevet i et lettilgængeligt sprog. Handesten giver en oversigt over den litteratur, der har været mest omtalt, købt og (formodentlig) læst siden omkring 1980, og bogens læser får dermed adgang til at genopleve en lang række bøger i erindringerne. Via Handestens handlingsreferater, karakteristikker og forståelsesrammer føler man sig som læsehest hurtigt hjemme i bogens univers. Hvis man løber sur i de mange sider, kan man vælge at bladere i bogen og nyde forsideillustrationerne med små, velvalgte citater nedenunder, der giver essensen af det hele. Men det er nok mere tilrådeligt at læse hele teksten, for det interessante er, hvilke greb man kan anvende til at få oversigt over det omfattende stofområde, som Handesten selv har beskæftiget sig med siden 2002.

Bestsellere. En litteratur- og kulturhistorie om de mest solgte bøger i Danmark er opbygget, så den skanderer det skønlitterære stofområde efter klare principper. Indledningen leverer et overblik over de synsvinkler, bestselleren som fænomen kan analyseres ud fra. Her støtter Handesten sig på sin egen tidligere forskning, først og fremmest artiklen ”The Hitchhiker’s Guide to the Bestseller Galaxy”, trykt i tidsskriftet *Kritik* nr. 195, 2010. Den leverer et nøglebegreb, Handesten deler med forskere som John Sutherland, der definerer bestsellere som ”snapshots of the age”. Handesten argumenterer for, at tid er den vigtigste nøgle til forståelse af bestsellerens væsen: ”En bestseller er en bog til tiden og om tiden. [...] Er bestselleren en bog til tiden, så er det også en bog, der forsvinder med den. Glemmebogen er den største, og det er der, de fleste bestsellere ender med at komme i.” (23). Klassikere kan være bestsellere, men bestsellere bliver ikke nødvendigvis klassikere. Denne definition danner baggrund for, at bogen foruden ”litteraturhistorie” også kalder sig en ”kulturhistorie” – for hvilke emner er det, der har talt til tiden i et omfang, så tusindvis af mennesker har følt sig kaldet til at høre efter og læse med?

Det helt overordnede princip igennem fremstillingen er baseret på køn og den udvikling i forholdet mellem mænd og kvinder, der på forskellige måder tematiseres gennem bestsellerlitteraturen. Tidligere dominerede mandlige forfattere, men i denne periode gik kvinderne fra primært at være læsere til også at være forfattere, og fra 1981 kom kvindelige forfattere i overtal på bestsellerlisterne.

Et andet hovedprincip er at kæde internationale bestsellere sammen med danske. Handesten har et klart blik for sammenhængen mellem internationale tendenser og hjemlige udmøntninger, fx introducerer han Marilyn French som ikon for kvindefrigørelsens 'hvide' udgave, der tematiserede damens død og kvindens fødsel alt inklusive – sex, menstruation, børnefødsler og arbejde. Og går videre til Danmark, hvor forfattere som Suzanne Brøgger og Kirsten Thorup stod klar til at udlægge det store kønstema på dansk og bidrage med danskernes egne erfaringer, som det skete i samtidsromaner såvel som historisk-biografiske, bl.a. "Himmel og helvede" (1982), "Ja" (1984) og "Jadekatten" (1997). Og så får vi hele den danske kontekst: Vita Andersen var tidligt en del af bevægelsen med sin populære digtsamling "Tryghedsnarkomaner" (1977), og hun fortsatte med "Hva' for en hånd vil du ha" (1987). Helle Stangerups "Christine" (1985) kom to år i træk på bestsellerlisten som led i en større bestræbelse på at synliggøre historiens kvinder, fulgt op af Mette Wings "Skriverjomfruen" (1988) om Charlotte Dorothea Biehl, Anne Marie Ejrnæs' "Som svalen" (1986) om Thomasine Gyllembourg og Dorrit Willumsens historiske romaner fra "Marie" (1983) og frem. Med Anne Lise Marstrand-Jørgensens "Hildegard" (2009-10) viser Handesten, hvordan tiden sætter sig igennem i bestsellerne. Hos Marstrand-Jørgensen er det ikke længere den sanselige, kropsligt orienterede kvindeverden, der er i fokus, men den åndelige – helt i takt med tendenser i perioden.

At kønsprincippet er overordnet betyder, at Handesten også sætter sig for at karakterisere, hvad der så kendetegner mændenes foretrukne læsning i samme periode. Det sker bl.a. i kapitlet med den løse titel "Herreværelset". Når titlen er løs, hænger det samme med de umage genrer. Det drejer både om krigsbøger som Sven Hazels og om humoristiske skrønebøger som Jørn Riels. Opdelingen bekræfter tilsyneladende titlen på en af tidens populærpsykologiske bestsellere, John Grays "Mænd er fra Mars. Kvinder fra Venus" (1991 – udkommet i 22 oplag). På den anden side er det iøjnefaldende, at kvinder og mænd igen mødes som forfattere i satiriske genrer – fra Fay Weldon til Salman Rushdie.

Gennem de følgende kapitler er det bærende princip i fremstillingen de populære genrer, som allerede er introduceret i de indledende kapitler; men optikken er fortsat internationale koryfæers sammenhæng med nationale – kombineret med kønskampen, hvilket dels understreger dens betydning, dels foranlediger nogle gentagelser, fx i kapitlet "Kald det kærlighed". En lang række velkendte genrer signaleres i overskrifterne, hvoraf de vigtigste er den historiske roman, familie- og slægtsromanen, den hverdagsrealistiske samtidsroman, fantasy-, krimi- og thrillerromanen. Prosa dominerer, men der er dog også plads til et kapitel med populær lyrik, her under den danske Højskolesangbogs og Benny Andersens.

Den historiske roman spiller en særlig vigtig rolle som blandingsgenre for mange andre, men anskues også som 'historisk fantasi' i kraft af sine dominerende perspektiver, hvor kønskampen ganske vist udkæmpes i fortiden, men på en påfaldende aktuel måde. Handesten er lige ved at løbe sur i den omfattende familie- og slægtsroman, der også har uklare grænseflader til den historiske roman. Om Hanne Marie Svendsens "Gulduglen" (1985) skriver han således: "I begyndelsen af bogen er det muligt at skelne de enkelte personer, men efterhånden som slægten bliver større og større, svigter overblikket, og sammenhængen brister." (224). Hans egen fremstilling bliver dog reddet af nogle overordnede synspunkter. På den ene side står temaet patriarkernes fald (fx hos Anne Marie Løn, Jane Aamund, Jens Smærup Sørensen) og afviklingen af landkulturen – og på den anden side har vi den fortsatte insisteren på vigtigheden af at fortælle slægtens historie for at bevare familiefølelsen og spore sammenhængen, som vi finder hos fx Carsten Jensen og Morten Ramsland.

Overordnet giver kønsproblematikken kombineret med det modererede genreprincip imidlertid et udmærket overblik over periodens tendenser, der opsummeres i sidste kapitels "De store linjer": Få, men velkendte genrer som slægtsroman, historisk roman og krimi har domineret udviklingen, hvor store bestsellere er skabt af relativt få forfattere, hvoraf endnu færre har været med gennem længere perioder. Bestsellerlitteraturen udgør et omfattende vidnesbyrd om læsernes hunger efter viden om, hvad der rører sig i tiden. Den har sat etiske værdier til debat, været belærende, bragt læseren vidt omkring i tid og rum – og så har den selvfølgelig været underholdende. Bogen giver således et længe savnet overblik over og velinformede karakteristikker af bestsellerlitteraturen i Danmark. Men der er også diskutabile valg og greb i den. Jeg har tre indvendinger, der angår 1) det teoretiske grundlag, 2) relationerne til mediekulturen som helhed og 3) fravalget af det 'formelle'.

Til det første er at sige, at bogens målgruppe klart nok er signaleret som den almindelige interesserede læser, og det er fint. Men det burde ikke forhindre inddragelse af relevant nyere forskning på området. Handestens teoretiske grundlag, som det kommer til udtryk i tekst, noter og litteraturliste, er ikke tilstrækkeligt opdateret. Der mangler en række nationale og internationale referencer. Kapitlet om krimigenren indledes således med Umberto Ecos "Rosens navn" (1980), men den historiske subgenre er bemærkelsesværdigt fraværende i denne sammenhæng.

I betragtning af krimiens dominerende plads på bestsellerlisterne kunne dens status i forhold til de andre bestsellergenrer desuden med fordel være uddybet. Den moderne bestsellerkrimi er jo netop karakteriseret ved sit blandingshumør. Disse forhold er behandlet i en bogserie, der startede i 2012 på Aalborg Universitetsforlag. Tidsskriftet *Akademisk Kvarters* temanummer om bestseller og blockbusterkultur (2013) kunne være inddraget – med dets artikler om, hvordan bestsellerlister konstrueres, hvordan slægtsromanen –

eller familiesagaen – kan indgå i en bestsellerstrategi, eller hvordan sammenhængen er mellem bestsellere, blockbustere og diverse spin off-produkter. Der findes desuden en række svenske bøger og artikler af bl.a. Michael Tapper, Karl Berglund og Kerstin Bergman, der kunne sætte den danske krimiudvikling i relief. Det samme gælder amerikaneren Andrew Nestingens bidrag.

Dette leder over i mit andet kritikpunkt – forholdet mellem bestselleren og mediekulturen som helhed. Jim Collins' "Bring on the books for Everybody" (2010), der giver et signalement af den stigende mediekonvergens' betydning, eller andre bøger, der repræsenterer lignende teoretiske synsvinkler, er fraværende. Samspillet mellem medierne er nok inddraget hos Handesten, men i underbelyst form. Bestsellersnes hvordan og hvorfor bør i dag indebære en stillingtagen til begrebet om tværmedialisering, men det er kun vagt og modsætningsfyldt til stede. På den ene side fremstår tv-mediet som et medie, der 'overtager' bøgernes funktion. Fx hedder det: "Det billige, daglige grin er i høj grad overtaget af tv-serierne," (145), og Handesten gør senere opmærksom på, at bøger om det spirituelle blev "overhalet" af tv-programmer som "Den 6. sans", "Fornemmelse for mord" og "Åndernes magt" (s.184). På den anden side ser Handesten ikke slægtsromanen som 'overtaget' af tv-serier. Først mod bogens slutning tematiserer han endelig det tværmediale kredsløb: "Bog og filmatisering blev lanceret samtidigt på dansk i 2011. En moderne bestseller kører gerne et tæt parløb med den tilsvarende blockbuster, og mediesymbiosen er blevet en realitet" (s. 428). For mig at se er mediekredsløbet et afgørende træk ved den moderne bestsellers måde at fungere på gennem de sidste årtier, og det burde fra begyndelsen have været skarpere profileret.

Endelig er der den udeladelse af det formelle, som Handesten selv nævner næsten som et vilkår i bestsellersammenhæng, hvor det tematiske styrer. Alligevel kan han ikke lade være med at inddrage narratologiske begreber, fx i forbindelse med slægtsromanens fortæller, der oftest er alvidende. Netop i kraft af, at Handestens udvalg af bestsellerbøger strækker så vidt, havde det været meget interessant at efterspore spørgsmålet ikke kun om litterær kvalitet i denne sammenhæng, men også om stil. Er stil ligegyldigt i en bestseller? Er der bestemte stilmønstre, der tegner sig, fx i forholdet mellem klassikere og bestsellere? Handesten diskuterer, hvad den litterære kritiks dominerende negative stillingtagen til forfattere, der sælger godt, betyder. Netop på den baggrund er det irriterende, at han stort set fravælger at beskæftige sig med form.

Alligevel er læseoplevelsen grundlæggende positiv. At genopleve periodens dilemmaer gennem bestsellerens prisme er frydefuldt. Handestens bog udgør et uundværligt supplement til traditionelle litteraturhistorier – og en velinformet kilde til viden om, hvad der har rørt sig i tiden.

Gunhild Agger

Lars Handesten. *Bestsellere. En litteratur- og kulturhistorie om de mest solgte bøger i Danmark*. København, Forlaget Spring 2014.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

OLOF RUINS TRETAL

Nationalencyklopedin, den svenska, skriver i sitt Artonde band (1996) ”tre, ett tal som återkommer i åtskilliga vardagliga sammanhang, t.ex. i talesätt som ´alla goda ting är tre ´eller ´ett, tu, tre´. Redan Pythagoras kallade tretalet ´fullkomligt´, och än idag strukturerar den mänskliga tanken gärna i grupper eller stadier om tre.” Så exemplifierar texten med mytologier och folksagor. Skulle *Nationalencyklopedin* idag få ett nytt supplement, kanske man skulle göra en referens till Olof Ruins bok *Mina tretal. En annorlunda memoar*.

Olof Ruin gör nämligen precis så i sin nya memoar. *Tre syskon, tre länder, tre vänner, tre forskningsområden, tre statsministrar, tre partier.... osv.*

Det är en verklighet som Olof Ruin ser. Hans val att göra detta till en litterär form blir behagligt, men ändå oförutsett för läsaren. Det är sällan eller aldrig man får läsa precis om var en akademiker har botten, och om sina diskussions-sällskap på det viset. Här får man sådana överraskningar i det lilla livet, som formar sig till något större.

Tre länder – Ruin behandlar inte det tredje, USA, lika mycket som Finland och Sverige. Finland med betoning på det finlandssvenska är hans barndomsland, men också ett sommarland. Sverige är bosättningslandet och landet där medborgare Ruin verkar. I boken fokuserar Olof Ruin på bilden av Finland i Sverige och vice versa. Han kommer fram till att nu råder, kanske för första gången, ett jämställt förhållande i bilderna. Upp- och nedgångar har nu nått en jämvikt, kanske råder lite oro för framtiden. Men ändå finns en skillnad i samhällsandan. I Finland är den mer hierarkisk än i Sverige, ”mindre svajig och benägen att anamma allt nytt och mer präglad av historiskt medvetande.” Men hur långt kan vi gå i intimare samarbete? Det svarar Ruin inte riktigt på, men känslomässigt är det ett gemensamt försvar, som före 1809.

Tre nivåer handlar om den statsvetenskapliga forskningen. Den svenska samlade sig sent och, enligt min mening, först med skiften på de illustra professorsstolarna kring 1970. *Nordic Political Science Association* bildades också sent, för att vara ett nordiskt samarbete. De norska forskarna dominerade vetenskapligt i många år. Stein Rokkan var Sanningen och Ljusets. De norske moderniserade svensk statskunskap, vid sidan av vad som skedde med väljarforskningen i Göteborg ända sedan 1950-talet. Båda relaterade västerut.

Men vid sidan av sina insatser på nordisk nivå var Olof Ruin också verksam på europeisk och global statsvetenskaplig nivå. *The International Political Science Association, IPSA*, skapades efter andra världskriget, också det sent kanske. Olof Ruin speglar lite självvironiskt och spefullt sina nog så

arbetstygda insatser där. Det var ändå så stora kvalitetskillnader. IPSA som författaren skildrar det påminner om de dilemman som FN-organen ställs inför. Alla ska med! Men är det mer än, i bästa fall, fritt åsiktsutbyte?

I det ljuset framstår *ECPR, European Consortium for Political Research*, för Olof Ruin som nära idealet. Här ledde samarbetet till kreativitets- och kvalitetsvinster inte minst för doktorander och post-doc. Engelskan är Språket, men inte utan en del spänningar mellan det post-lutheranska N V Europa (och en liten intern spänning med briter) resp. det katolska Syd-Europa.

Är det någon som inte ser likheterna i allt detta inom statskunskapens värld och den stora världen därute, där statskunskapens studieobjekt, politiken, finns?

Olof Ruins val i den statsvetenskapliga samarbets- och konkurrensvärlden speglar också hans val i själva det politiska. Han är Socialdemokrat sedan femtio år, (men har två gånger röstat borgerligt). Vad mer är, hans prioriteringar är också Socialdemokraternas egen prioriteringsordning efter andra världskriget.

Det nordiska är det som skulle kunna blivit någonting mera än den mjuka mellanstatligheten.

FN är visionen om alla människors frihet; hela världens fred.

Men det område där svenska socialdemokrater gått in i överstatlighet – och alla de som förordat svenskt medlemskap i EU – är EU. Med samma spänningar som i ECPR som följd. EU är inte bara de lyckliga, ”post-lutheranska” demokratierna i Nordväst.

”En annorlunda memoar”. Javisst. En dygdig och duglig Kulturman har spelat och speglat det moderna Sverige, genom sitt finlandssvenska arv. En ”minor Classic” skulle jag tro och hoppas.

Björn von Sydow

Olof Ruin. *Mina tretal. En annorlunda memoar*. Atlantis, Stockholm 2015.

NYORDSBOKEN ÅTERSPEGLAR SAMHÄLLET AV IDAG

För drygt tio år sedan hade de flesta av oss fortfarande en tjock-tv, men så kallade vi den inte utan den var rätt och slätt en tv. Nyord som *tjock-tv* och *fasttelefon* (i Finland ofta kallad *trådtelefon*, även om det egentligen är något helt annat) är så kallade *retronymer* (även det ett nyord) som skapats för att skilja en gammal pryl från en nyare vidareutvecklad. De utgör en mycket liten men intressant del av de hundratals nyord som tillkommer varje år.

Nya ord skapas (ofta) för att de behövs för att beskriva något speciellt. De återspeglar på det sättet hur samhället förändras, både genom den tekniska utvecklingen och genom nya attityder och tänkesätt. I dag vet de flesta vad det innebär att *googla*, *skajpa* och *blogga* och att ta en *självis* (eller *selfie* som den tyvärr oftast kallas), och många av oss är *klimatsmarta* och försöker

utnyttja *klimatvänliga* energikällor. Debatten om *samkönade* (eller *enkönade*) äktenskap, dvs. *homoäktenskap*, pågår fortfarande. Trängseln av bilar leder på vissa håll till *fulparkering*, medan *lattepapporna* sitter på kafé med barnen de har hand om. Alla de orden har tillkommit under de senaste tjugo åren.

Inte minst därför är *Birgitta Agazzis Nyord i svenskan* en så spännande och lärorik bok. De ca 2 000 orden som presenteras är huvudsakligen nyord från 2000-talet, men boken upptar också en del ord som kan beläggas tidigare men som fått ökad aktualitet och användning under de senaste femton åren. På det sättet bygger den vidare på de två tidigare nyordsböcker som getts ut av Svenska språknämnden (nuvarande Språkrådet) 1986 och 2002, den förra med Birgitta (då Lindgren) som redaktör och den senare redigerad av Lena Moberg.

”Nyord i svenskan” är mycket mer än bara en ordlista. Den närmare tjugo sidor långa inledningen ger oss en ingående beskrivning av vad som menas med nyord, hur och enligt vilka urvalsprinciper nyorden har samlats in av Språkrådet, författaren och ett trettiotal frivilliga nyordsexcerptister, vilka reaktioner vissa nyord har väckt och vilka källor som i första hand har använts. Vi får också veta vilka de viktigaste ordbildningstyperna är och på vilket sätt nyorden speglar vad som har hänt under de gångna åren. Alla ord får en fyllig betydelsebeskrivning och följs av autentiska exempel med angivande av datum och källa. I många fall förekommer också olika kommentarer och hänvisningar till andra ord med jämförbar konstruktion, betydelse eller användning. Också hänvisningar till motsvarande ord i danskan och norskan är vanliga.

Av förståeliga skäl är boken deskriptiv och inte preskriptiv. Den beskriver vilka ord som har kommit i användning och tar normalt inte ställning till deras lämplighet. Ett undantag är det tidigare nämnda *samkönat äktenskap*, där författaren framhåller att *samkönad* i biologin används om växter med både han- och honorgan på samma individ. Hon jämför också med ord som *sambastu* och *samskola* där bägge könen är tillsammans, och rekommenderar följaktligen *enkönat äktenskap*. Problemet är bara att språkbruket inte här följer språkvårdarnas rekommendationer.

Ett nyord som jag saknar är *diodlampa*. Här upptas visserligen *lysdiodlampa* vid sidan av förkortningen *ledlampa* (av light emitting diode), men inte det korta och praktiska *diodlampa* som faktiskt är klart mer frekvent om man googlar. Att det handlar om lysdioder är ju ganska självklart när det är en lampa.

Vilka av de här orden som verkligen kommer att lexikaliseras och leva kvar i årtionden är förstås omöjligt att säga. Kommer vi om tjugo år fortfarande att använda ord som *dejtnings dejt*, *flyttstajla* (om en lägenhet som ska säljas), *mobilmobba*, *pensionärskuvös* (om inglasad balkong), *pudla* (göra en *pudel*) och *svininfluensa*? Den som lever får se. Och faktum är att rätt så

många av orden redan nu känns som ganska tillfälliga bildningar, som *ask-tåg* (extratåg som sätts in för att kompensera flygstopp från vulkanutbrott), *dumpstra* (ta hand om bortkastad mat), *knytkonferens* (där var och en bidrar, som på ett knytkalas), *promenadsammanträde* och *zlatanera* (fixa; dominera). Väletablerade känns å andra sidan ord som *app*, *blogg(a)*, *curlingförälder*, *könskorrigerer*, *naturgräs*, *pinkod*, *postdoc*, *singelförälder*, *slidkrans* (som ersätter det missvisande *mödomshinna*), *trängselskatt* och de japanska lånorden *sudoku* och *tsunami*.

För en finlandssvensk är en stor del av orden bekanta, även om de flesta ännu inte har fått allmän spridning i finlandssvenska medier. Min bedömning är ändå att en majoritet av nyorden är så tydligt knutna till det svenska samhället och samhällsdebatten i Sverige att de inte kommer att sprida sig till Finland. Vi skulle inte tala om att göra en *reinfeltare* eller *juholtare* annat än om vi uttryckligen refererar till svenska förhållanden, och inte heller ord som *kotlettfrilla* (om en herrfrisyr som ser ut som om håret var kammat med en fläskkotlett) och *vobba* (vara hemma för vård av barn men ändå jobba) torde ha en framtid i finlandssvenskan. För *containerdykare* har vi redan i åtskilliga årtionden haft finlandismen *roskisdykare* (av *roskis* 'sopsäck, soptunna' till *rosk* 'skräp, sopor', jfr det norska och färöiska *rusk*).

”Nyord i svenskan” är definitivt en bok som inte bara förklarar ordens betydelse utan också ger en inblick i samhällets och debattklimatets utveckling och får en att tänka. Den kan därför varmt rekommenderas inte bara för språkintrasserade utan också för den som är intresserad av samhällsutvecklingen. Och i fortsättningen lönar det sig att kontinuerligt studera den lista över det gångna årets nyord som vid varje årsskifte sammanställs av Språkrådet och publiceras bland annat i *Språktidningen*.

Mikael Reuter

Agazzi, Birgitta. *Nyord i svenskan. Blogg, fulbryt, pudla, rondellhund och andra nytillskott från A till Ö*. Språkrådet och Morfem, Stockholm 2015.

GEOGRAFIN KAN VI INTE GÖRA NÅGONTING ÅT

Utmärkt handbok av Jaakko Iloniemi

Jaakko Iloniemi har som titel på sin bok valt *Maantieteelle emme mahda mitään* (Geografin kan vi inte göra någonting åt), ett uttryck som i Finland ofta tillskrivs vår efterkrigstida president J K Paasikivi, men som egentligen ska härstamma från Stalin, och med tillägget – inte vi och inte ni.

Iloniemi har skrivit en utmärkt och mycket aktuell handbok i utrikes- och säkerhetspolitik. Boken tar av naturliga skäl utgångspunkt i Finlands situation, men gör omfattande utvikinigar till Norden, till det övriga Europa och till Ryssland, och missar inte heller det globala perspektivet.

Jaakko Iloniemi är känd för sina knivskarpa analyser. Han är en lysande talare, men gör inte heller sina läsare besvikna. Boken består av närmare hundra korta kapitel, klart och redigt formulerade. Man behöver inte läsa mellan raderna för att begripa vilket budskapet är. Det är bara en sak Iloniemi låter bli att skriva ut, att Finland borde gå in i Nato. Argumenteringen talar ett tydligt språk, men läsaren får tänka själv.

Jaakko Iloniemi har haft en lång bana inom utrikesministeriet i Finland, och är fortfarande en aktiv påverkare i samhället. I Finland är han framför allt känd för sin nyckelroll i konferensen om säkerhet och samarbete i Europa, som hölls i Helsingfors 1975. Han har också varit understatssekreterare för politiska frågor och ambassadör i USA. Senare övergick han till näringslivet och var bl.a. under en lång tid direktör för Näringslivets delegation (EVA), en viktig tankesmedja och central påverkare särskilt inom den ekonomiska politiken i Finland.

Boken utgår från den situation som har rått i Norden i årtionden. Våra länder har utgjort en stabil region i Europa. Striderna i Ukraina och annekteringen av Krim har rubbat läget också hos oss. Ett viktigt budskap i boken är att den verklighet inom vilken vi opererar i Norden har förändrats. Vi har för länge levat i tron att Norden för alltid kommer att ha en fredlig utveckling. Nu har man börjat uppdatera situationsanalysen, men i inledningsskedet gjordes det ganska motvilligt.

Boken börjar och slutar med det paradoxala i att Finland trots allt existerar som självständig stat. Som ett litet grannland till Ryssland borde det egentligen inte vara möjligt. Boken går kort in på Finlands historia, både som en del av Sverige, och som storfurstendöme under Ryssland, och är därför också nyttig läsning för den som vill friska upp sitt minne både när det gäller Finlands och Sveriges historia. Bokens kapitel kan också läsas separat, om man vill uppdatera sina kunskaper på något område. I de mera historiska avsnitten slår Iloniemi hål på gamla myter som envist lever kvar, som att Finland lämnades ensamt under vinterkriget, trots att framför allt Sveriges hjälpinsatser var betydande. Han klarlägger också Finlands position som en fullvärdig del av det svenska riket fram till 1809. I ett allt mera historielöst Finland är bilden av den tiden tyvärr allt för diffus, särskilt med tanke på hur central den har varit för vår identitet i dag. När det gäller Rysslands påverkan på Finland tar han till ett Paasikivi-citat. Av det ryska väldet blev inget annat kvar än blinier och borschoppa.

Boken tar också upp finlandiseringen, ett fenomen som Iloniemi fick god inblick i särskilt genom sina höga poster i utrikesministeriet. Han håller med om att en vägledande princip för Finland under det kalla kriget var att i utrikespolitiken undvika allt sådant som onödigt kunde irritera Sovjetunionen.

Vad som sedan var onödigt, var en tolkningsfråga. Sovjetiska diplomater i Helsingfors hade också olika uppfattningar om var toleransgränsen gick. Ibland orsakade finlandiseringen problem, vi uppfattades stå närmare Sovjet än vad vi i verkligheten gjorde, men det fanns också många framstående finlandskännare som tyckte att Finland på ett skickligt sätt försvarade sina nationella intressen gentemot Sovjet. Det inrikespolitiska skeendet under den tiden har Iloniemi mindre förståelse för. Sovjet påverkade partierna i Finland, och deltog till och med i finansieringen av en av president Kekkonens valkampanjer. Politiker med avvikande åsikter stämplades som utrikespolitiskt opålitliga och kunde sedan uteslutas från högre poster. Trots allt detta bestod den lagliga ordningen i Finland och hela politiken var inte heller fjärrstyrd. Det fanns också många som kritiserade och motsatte sig de negativa fenomenen. Om de hade vetat allt man nu känner till, efter att arkiven i Moskva en tid hade dörarna på glänt, skulle kritiken säkert ha varit ännu skarpare, säger Iloniemi.

Boken analyserar utvecklingen i Putins Ryssland och konsekvenserna för Europa. För Finlands del uppfattar Iloniemi inte att situationen är alarmrande, han tycker att de bilaterala relationerna fungerar någorlunda. Som en del av EU får vi ändå känna av ryssarnas irritation över handelssanktionerna. När Kreml ger besked om att nu ska det demonstreras mot väst görs det på alla nivåer där västrelationer handläggs. Finland får sin beskärda del utan någon större finjustering. Det samma har man kunnat se också i relationerna till de övriga nordiska länderna.

Sveriges betydelse för Finland får stort utrymme, och Iloniemi går också grundligt igenom det försvarssamarbete som håller på att byggas upp, särskilt med Sverige och Norge. Boken tar fasta på det positiva i den här utvecklingen, och Iloniemi betonar att åtgärder som förstärker våra länders försvar och underlättar ett samarbete om en kris uppstår i vårt närområde givetvis också stärker vår säkerhet. Han förhåller sig emellertid skeptisk till om det här är tillräckligt. Ett försvarsförbund mellan Sverige och Finland skulle i varje fall vara en väsentligt mera trovärdig säkerhetspolitisk lösning än nuläget. I anslutning till den här frågan går Iloniemi också starkt ut i försvar för svenskans ställning i Finland. Han har ingen förståelse för de krafter som vill försvaga svenskans roll just med tanke på hur viktiga kunskaper i svenska kommer att vara om vi verkligen vill gå in för ett omfattande samarbete med Sverige.

Iloniemi tar upp försvarssamarbetet som Sverige etablerade med USA redan under det kalla krigets tid. Det finns inga formella avtal, men man har ändå lyckats skapa en situation som betydligt har förstärkt Sveriges säkerhetspolitiska situation. Han hänvisar också till den solidaritetsdeklaration som Sveriges riksdag godkände redan 2008. Enligt den förblir Sverige inte passivt om ett EU-land, eller ett nordiskt land, blir utsatt för angrepp. Samtidigt förväntar sig Sverige också hjälp av de här länderna. På det här sättet har Sverige

velat visa att man tar solidaritetsklausulen i EU:s Lissabonfördrag på allvar. Samtidigt konstaterar han också att EU-länderna inte i praktiken har varit så entusiastiska över ett utvidgat säkerhetspolitiskt samarbete, också om röster för detta tidvis har höjts. Överhuvudtaget är läget i Europa kaotiskt just nu, ett av de avslutande kapitlen i boken handlar om det. Skådespelet fortsätter, men manuskriptet är försvunnet, heter rubriken.

När det gäller Nato förklarar Iloniemi den situation vi har i dag. Finland gick inte in i Nato då det ännu hade varit enkelt att göra det, i mitten på 1990-talet. Världsläget var då ett annat, och det var nödvändigt att prioritera ett EU-medlemskap. Ett Nato-medlemskap skulle i varje fall höja tröskeln för en militär attack. Om ett angrepp skulle ske skulle de allierade sannolikt hjälpa till med att försvara Finland, om inte annat så för att bevara alliansens trovärdighet. Formuleringarna är typiska för Iloniemis realism, men analysen är intressant också med tanke på de studier som har gjorts av de baltiska staternas försvarsförmåga. Enligt en färsk amerikansk studie klarar sig de baltiska staterna högst två dygn utan hjälp mot Ryssland. Boken slår också fast att Finland, också som eventuell Nato-medlem, måste värna om sin egen försvarsförmåga. Om våra resurser är tillräckligt stora för att binda upp motståndarens kapacitet, tycker våra allierade också att vi är värda att försvaras. Många politiker i Finland har förutsatt att det ska hållas en folkomröstning om Finland ska gå med i Nato. Det problematiska med att ordna en folkomröstning om en känslig säkerhetspolitisk fråga får också uppmärksamhet i boken.

I slutet av boken tar Iloniemi upp utvecklingen i de arktiska områdena, och de nya möjligheter den här utvecklingen kan ge Finland. Han betonar att Finland bör ha en handlingskraftig och en klar linje för vårt arktiska samarbete, också om utvecklingen inte ser ut att bli så snabb som man ännu för några år sedan trodde. Rysslands verkliga intressen reser också här många frågetecken, inte minst när det gäller den militärpolitiska utvecklingen. Boken slutar där den börjar, med det paradoxala i Finlands situation. Också om vi är utsatta för många faror är sluttonen ändå optimistisk. Jämfört med många tidigare historiska skeenden är dagens bekymmer ändå relativt lätta att bära. Om bara viljan finns kan de övervinnas. Framgång är beroende av vilja.

För alla som vill ha en bra översikt över den säkerhetspolitiska utvecklingen i Europa och Norden och de utmaningar vi står inför, ger boken utmärkt information. Hoppas att boken också ges ut på svenska. Det vore viktigt att den skulle nå ut till en bredare nordisk läsekrets. Boken har mycket att ge de som är intresserade av Norden och Finland.

Guy Lindström

Jaakko Iloniemi. *Maantieteelle emme mahda mitään (Geografin kan vi inte göra någonting åt)*. Docendo Oy, Juva 2015.

PROPAGANDAKRIGET UNDER SVENSK-NORSKA UNIONEN

Trots starka nationalistiska krafter i Norge kom en svensk-norsk union till stånd 1814. Unionen hade föregåtts av en politisk kamp mellan framförallt Sverige och Norge – som under sommaren 1814 även innehållit militära inslag. Något riktigt krig bröt emellertid inte ut!

Utvecklingen började med att Sveriges kronprins, den förre franske generalen, Karl Johan Bernadotte insåg det fåfänga i att bevara Finland svenskt mot en övermäktig rysk fiende. Istället skulle Norge frigöras från Danmark och knytas närmare Sverige. Det blev från början oklart hur nära Sverige unionslandet Norge skulle vara. Skulle det vara underställt Sverige? Skulle det vara en del av Sverige? Skulle det vara självständigt, men ha en gemensam regent? Med facit i handen kan man konstatera att oenigheten om vad unionen egentligen innebar skulle komma att prägla tiden fram till unionsupplösningen 1905.

Åsikterna gick isär! I Norge ville man bli en självständig nation med egen kung och författning. I Sverige var ambitionerna annorlunda liksom bland involverade stormakter, framförallt England.

Det råder ingen tvekan om att Karl Johan inledningsvis tänkt sig en konstruktion som innebar att det snarast skulle vara ett rike. Men under intryck av starka nationella strömningar i Norge, framförallt manifesterade i grundloven 17 maj 1814 och valet av en kung, Christian Fredrik, kusin till den danske kungen, insåg den svenske kronprinsen att förutsättningarna var allt annat än goda för att driva en allt för radikal linje. Man måste lyssna på det norska folket, respektera deras krav på en självständig norsk nation, men samtidigt påverka deras attityder till Sverige, få dem att förstå fördelarna med unionen och få dem att inse att det danska enväldet för norrmännen var historia blott. Nu väntade bättre tider för Norge inom ramen för den tänkta unionen.

Karl Johan var en modern regent och visste vilka svårigheter som lurade. Erfarenheterna från Napoleonkrigen förskräckte. Nationer som med militärt våld besegrats var inte alltid besegrade. Gerillakrig mot härskarna var vanligt förekommande. En sådan utveckling måste undvikas.

Svaret på dilemmat var propaganda!

Ruth Hemstads bidrag till forskningen om unionens tillkomst består i en omfattande och inträngande analys av det material propagandan avsatt i form av småskrifter, broschyrer, tidningsartiklar mm. Med skriftens hjälp försökte de olika aktörerna att påverka opinionen. Det handlade om att få inflytande över dels de maktgrupper som höll på att växa fram i det Norge som såg den nationella självständigheten som en reell möjlighet efter århundraden av dansk hegemoni, dels stormakterna, särskilt England som hade sanktionerat Karl Johans politik 1812 dvs. att Sverige skulle ge upp ambitionen att återfå den finska rikshalvan och istället knyta Norge till Sverige. Danmarks olyckliga

allians med Napoleon hade kraftigt försämrat landets utrikespolitiska läge. Landet utgjorde inte längre ett hot mot de svenska planerna – vilka ju hade varit aktuella långt tidigare, före kronprinsens tillträde.

Hemstad är forskningsbibliotekarie på det norska Nationalbiblioteket och är väl förtrogen med den aktuella materien. Hon disputerade på en avhandling om skandinavismen omkring unionsupplösningen 1905, har sedan gjort den nu aktuella stora studien och leder för närvarande ett nordiskt projekt om tryckfrihetens utveckling under 1800 – talet. Hon framstår som expert inom ”unionsforskningen”. Det är ett dubbel bemärkelse ett tungt vägande arbete som hon presterat.

Propagandamaterialet är omfattande och svåranalyserat. Hemstad använder sig av en specifik metod, politisk-bibliografisk metod. Denna innebär att materialet analyseras dels som en kvarleva från den politiska debatt och de politiska ambitioner det avspeglar, dels som en kvarleva över hur materialet spritts och tagits emot av olika grupper. Budskapen har inte sällan lett till genmälen och opposition.

Hemstad fördjupar bilden av ett komplext skeende där huvuddragen självfallet redan är kända. Men hennes forskning skapar förståelse för unionens bräckliga ideologiska grund. Den hade få anhängare bland frihetstörstande norrmän. Samtidigt bidrog en effektiv propaganda sannolikt till att de militära lösningarna blev högst marginella. Det visade sig räcka i 91 år. Men norrmännens redan från början visade ovilja tog ut sin rätt, tack och lov utan blodspillan!

Per Thullberg

Ruth Hemstad. *Propagandakrig. Kampen om Norge i Norden og Europa 1812-1814*. Novus forlag, Oslo 2014.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Agger, Gunhild, professor, Aalborg universitet

Lindström, Guy, NT:s finländske redaktör, Grankulla

Reuter, Mikael, språkvårdare, fd byråchef vid Inst. för de inhemska språken, Helsingfors

von Sydow, Björn, docent, riksdagsledamot och huvudstyrelsens ordf., Sigtuna

Thullberg, Per, professor em. i historia, Stockholm

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Partitillhörighet och antal

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 18 juni 2015

Socialdemokratiet	47
Dansk Folkeparti	37
Venstre, Danmarks Liberale Parti	34
Enhedslisten	14
Liberal Alliance	13
Alternativet	9
Det Radikale Venstre	8
Socialistisk Folkeparti	7
Det Konservative Folkeparti	6
Inuit Ataqatigiit (Grönlands repr.)	1
Siumut (Grönlands repr.)	1
Javnaðarflokkurin (Färöarnas repr.)	1
Tjóðveldi (Färöarnas repr.)	1

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 19 april 2015

Centerpartiet	49
Sannfinländarna	38
Samlingspartiet	37
Socialdemokratiska partiet	34
De Gröna	15
Vänsterförbundet	12
Svenska folkpartiet och	
Ålands representant	10
Kristdemokraterna	5

Island

Alltinget 63 medlemmar	
Val 27 apríl 2013	
Fremskridtspartiet/Framsóknarflokkur	19
Selvtændighedspartiet/ Sjálfstæðisflokkur	19
Alliancen/Samfylkingin	9
Venstrepartiet - De Grønne/Vinstri hreyfingin - grænt framboð	7
Lys fremtid/Björt framtíð	6
Piratpartiet/Píratar	3

Norge

Stortinget 169 representanter	
Val 9 september 2013	
Arbeiderpartiet	55
Høyre	48
Fremskrittspartiet	29
Kristelig Folkeparti	10
Senterpartiet	10
Venstre	9
Sosialistisk Venstreparti	7
Miljøpartiet De Grønne	1

Sverige

Riksdagen 349 ledamöter	
Val 14 september 2014	
Socialdemokraterna	113
Moderata samlingspartiet	84
Sverigedemokraterna	48
Miljöpartiet de gröna	25
Centerpartiet	22
Vänsterpartiet	21
Folkpartiet liberalerna	19
Kristdemokraterna	16
Utan partibeteckning	1

Färöarna

Lagtinget 33 medlemmar	
Val 1 september 2015	
Javnaðarflokkurin (Socialdemokraterne)	7
Tjóðveldi (Det Republikanske Parti)	7
Fólkaflokkurin (Folkepartiet)	6
Sambandsflokkurin (Samhørigheidspartiet)	6
Framsökn	2
Miðflokkurin (Centerpartiet)	2
Sjálvstýrisflokkurin (Selvstyrepartiet)	2
Utan partibeteckning	1

Grönland

Inatsisartut 31 medlemmar	
Extraordinært val 28 november 2014	
Inuit Ataqatigiit	11
Siumut	11
Demokraterne	4
Partii Naleraq	3
Atassut	2

Åland

Lagtinget 30 ledamöter	
Val 18 oktober 2015	
Liberalerna på Åland	7
Åländsk Center	7
Moderat samling	5
Ålands socialdemokrater	5
Obunden samling	3
Ålands framtid	2
Åländsk demokrati	1

/LW per mars 2016

SAMMANFATTNING

Huvudredaktören har skrivit inledningen till årets temanummer om politik och ekonomi i Norden under det gångna året. Arne Hardis tar i den danska översikten upp folketingsvalet i juni månad och det efterföljande regeringsskiftet. Jan-Anders Ekström skriver om det finländska riksdagsvalet i april månad som också det ledde till regeringsbyte. Arna Schram beskriver den politiska situationen på Island under 2015 som var ett mellanvalsår. I år stundar dock presidentval på Island. I Norge hölls det kommunalval förra året. Harald Stanghelle analyserar utfallet. I Sverige, slutligen, föll den omdiskuterade och med tiden starkt ifrågasatta Decemberöverenskommelsen. Om detta skriver Anders Wettergren. I samtliga fem länderöversikter tar skribenterna upp de utmaningar som flyktingsituationen ställt de nordiska länderna inför.

Redaktionssekreteraren Lena Wiklund har besökt Arken-museet utanför Köpenhamn och skriver om en Bjørn Wiinblad-utställning där. NT:s norske redaktör Hans H. Skei skriver om den nyligen avlidne svenske kriminalförfattaren Henning Mankell. Jan Kløvstad, den norska avdelningens sekreterare, har intervjuat stiftelsen Fritt Ords nye direktör Knut Olav Åmås.

Under vinjetten *För egen räkning* skriver fd ambassadören Mats Bergquist om Norden efter det kalla kriget och om NATO-frågan. Anders Ljunggren ägnar, för fjärde gången i rad, sin *Krönika om nordiskt samarbete* åt flyktingsituationen i Norden och Europa.

Två av *Letterstedtska föreningens* tidigare huvudstyrelseledamöter har gått ur tiden. Karin Söder som var ordförande i huvudstyrelsen i 21 år avled den 19 december 2015. Hennes minne tecknas av huvudredaktören och av danska avdelningens styrelseledamot Henrik Hagemann. Professor em Herman Schück, som var huvudstyrelsemedlem i 14 år, avled på julafton 2015. Per Thullberg har skrivit nekrologen om honom.

Bokessän har författats av professor Gunhild Agger och handlar om Lars Handestens uppmärksammade bok om bestsellers.

Kring böcker och människor består denna gång av fyra bidrag. Huvudstyrelseordföranden Björn von Sydow recenserar statsvetarprofessorn Olof Ruins senaste memoarbok "Mina tretal. En annorlunda memoar." Den finländske språkvetaren Mikael Reuter tar upp Birgitta Agazzis "Nyord i svenskan" till betraktelse. Guy Lindström har med behållning läst den finländske veterandiplomaten Jaakko Iloniemis nyligen utkomna handbok om utrikes- och säkerhetspolitik "Maantiетеelle emme mahda mitään", i svensk översättning "Geografin kan vi inte göra någonting åt". Per Thullberg skriver om norska Ruth Hemstads bok om propagandakriget under den svensk-norska unionen. Avslutningsvis redovisar redaktionssekreteraren på sedvanligt vis den aktuella mandatställningen i de nordiska parlamenten.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Päätoimittaja on kirjoittanut johdannon teemanumeroon, joka käsittelee Pohjoismaiden politiikkaa ja taloutta kuluneen vuoden aikana. Arne Hardis ottaa Tanskan katsauksessa esille kesäkuun kansankäräjävaalit ja niitä seuranneen hallituksenvaihdon. Jan-Anders Ekström kirjoittaa Suomen huhtikuussa pidetyistä eduskuntavaaleista, jotka myös johtivat hallituksen vaihtumiseen. Arna Schram kuvaa Islannin poliittista tilannetta vuonna 2015, joka oli vaalien välinen vuosi. Tänä vuonna Islannissa on sitten presidentinvaalit. Norjassa pidettiin viime vuonna kunnallisvaalit. Harald Stanghelle analysoi tulosta. Ruotsin keskustelua herättänyt ja vahvasti kyseenalaistettu joulukuun sopimus kumoutui. Tästä kirjoittaa Anders Wettergren. Kaikkien viiden maan katsauksessa kirjoittajat ottavat esille pakolaistilanteen tuomat haasteet.

Toimitussihteeri Lena Wiklund on käynyt Kööpenhaminan ulkopuolella sijaitsevassa Arken-museossa ja kuvaa siellä ollutta Bjørn Wiinbladin näyttelyä. NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei kirjoittaa hiljattain kuolleesta ruotsalaisesta kriminaarikirjailijasta Henning Mankellista. Norjan osaston sihteeri Jan Kløvstad on haastatellut Fritt Ord-säätiön uutta johtajaa Knut Olav Åmåsia.

Vinjetin *För egen räkning* alla kirjoittaa ent. suurlähettiläs Mats Bergquist kylmän sodan jälkeisestä Pohjolasta ja NATO-kysymyksestä. Anders Ljunggrenin *Krönika om nordiskt samarbete* käsittelee, neljättä kertaa peräkkäin, Pohjolan ja Euroopan pakolaistilannetta.

Kaksi *Letterstedtska föreningens* pääjohtokunnan aikaisempaa jäsentä on kuollut. Karin Söder, joka oli puheenjohtaja 21 vuotta, kuoli 19. joulukuuta 2015. Muistokirjoituksesta vastaavat päätoimittaja ja Tanskan osaston johtokunnan jäsen Henrik Hagemann. Emeritusprofessori Herman Schück, joka oli pääjohtokunnan jäsen 14 vuotta, kuoli jouluaattona 2015. Per Thullberg on kirjoittanut muistosanat.

Bokessän on professori Gunhild Aggerin kirjoittama ja käsittelee Lars Handestenin huomiota saanutta kirjaa bestsellereistä.

Kring böcker och människor kostuu neljästä artikkelista. Pääjohtokunnan puheenjohtaja Björn von Sydow arvostelee valtiotieteen professorin Olof Ruinin uuden muistelmateoksen *Mina tretal. En annorlunda memoar*. Suomalainen kielitieteilijä Mikael Reuter tarkastelee Birgitta Agazzin kirjaa *Nyord i svenskan*. Guy Lindström on lukenut suomalaisen veteraanidiplomaatin Jaakko Iloniemen hiljattain ilmestyneen käsikirjan ulko- ja turvallisuuspolitiikasta *Maantieteelle emme mahda mitään, ruotsiksi Geografin kan vi inte göra någonting åt*. Per Thullberg kirjoittaa norjalaisen Ruth Hemstadin kirjasta, joka käsittelee Ruotsin ja Norjan unioniajan propagandasotaa. Lopuksi toimitussihteeri esittelee tavan mukaan Pohjoismaiden parlamenttien tämänhetkisen paikkajakauman.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2016 sin hundratretiononde årgång, den nittioandra i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden påbörjades 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. *Prenumerationspriset inom Norden för 2016 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2016 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm.
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm.
Telefon +46-(0)8-654 75 70. Telefontid fredagar 10-12.
E-post: info@letterstedtska.org.
Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Slåttervägen 10, SE-646 34 Gnesta.
Tel 0158-137 89 (bostaden). E-post: info@letterstedtska.org.

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø.
Tel 20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk.

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.
Tel 050 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com.

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík.
Tel 854 21 70. E-post: sngola@simnet.is.

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.
Tel 97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no.